

ΕΚΠ

1314

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΗΜΩΝ

ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΥΠΟ

~~Δ~~ ΔΑΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΣΧΟΛΑΡΧΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

292
Λ/Σ

ΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

1314

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1737

ΚΛΟΤΗ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

Α. ΦΕΞΗ

176-ΟΔΟΣ ΑΙΟΛΟΥ-176

91 1892

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΗΜΩΝ

ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΑΔΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΣΧΟΛΑΡΧΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΑΡΑ ΤΩΙ ΕΚΔΟΤΗΙ
ΓΕΩΡΓΙΩ Δ. ΦΕΞΗ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
176-ΟΔΟΣ ΑΙΟΛΟΥ-176

1892

2211
ΚΝΠ 95

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΑΡΕΛΙΝΟΥ

ΜΕΤ. Ε. ΚΟΝΩΝ

ΥΠΟΧΡΩΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΑΡΕΛΙΝΟΥ

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουσι τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως.

Κωνσταντῆς Κωνωνίου

BY APPOINTMENT

TO HER MAJESTY THE QUEEN

BY APPOINTMENT TO HER MAJESTY THE QUEEN

1882
1882

1882

ΤΗ:

ΣΕΒΑΣΤΗ, ΜΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΩ, ΜΗΤΡΙ

ΕΥΘΥΜΙΑ, Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΥΠΗΚΗΣ ΑΦΟΣΙΩΣΕΩΣ

ΚΑΙ

ΒΑΘΥΤΑΤΗΣ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετὰ τὴν εὐμενῆ ὑποδοχὴν, ἧς ἔτυχεν ἡ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ὑφ' ἡμῶν συγγραφεῖσα Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔγνωμεν νὰ παράσχωμεν καὶ τῇ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις σπουδαζούσῃ νεολαίᾳ ἱστορικὸν βοήθημα πρὸς σπουδὴν τῆς ἱστορίας τῆς Πατρίδος ἡμῶν ἀκριβέστατον μὲν ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικῆς ἀκριβείας, καταλληλότατον δὲ ὑπὸ ἔποψιν γλώσσης καὶ παιδαγωγικῆς κατατάξεως τῆς ἀναγκαίας ἱστορικῆς ὕλης. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν συνετάξαμεν τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν νεωτάτων πηγῶν συμπεριλαβόντες ἐν αὐτῷ καὶ τὰς περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχόντων, τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Δράκοντος, τοῦ Σόλωνος, τοῦ Πεισιστράτου καὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀναμφιλέκτους ἱστορικὰς ἀληθείας, ἃς παρέσχεν ἡμῖν ὁ ἄρτι ἀνακαλυφθεὶς πάπυρος ὁ περιέχων τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Δημοσιεύοντες δὲ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐλαττήριον πρὸς συγγραφὴν τοῦ βιβλίου ἔσχομεν τὴν ὑγιᾶ μόρφωσιν καὶ διάπλασιν τῶν παιδῶν φροντίσαντες νὰ παράσχωμεν τῇ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις σπουδαζούσῃ νεολαίᾳ βιβλίον ὑγιὲς ἅμα καὶ ὠφέλιμον.

Ἐν Ἀθήναις Φεβρουαρίου μεσοῦντος 1892.

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετά την πρώτη έκδοση του βιβλίου, η οποία έγινε στην Αθήνα το 1902, επήλθε η ανάγκη να γίνουν μερικές αλλαγές και να προστεθούν μερικές παραρτήματα. Η δεύτερη έκδοση έγινε στην Αθήνα το 1905. Η τρίτη έκδοση έγινε στην Αθήνα το 1910. Η τέταρτη έκδοση έγινε στην Αθήνα το 1915. Η πέμπτη έκδοση έγινε στην Αθήνα το 1920. Η έκδοση αυτή είναι η έκδοση που κυκλοφορεί σήμερα.

Εκδόσεις Ψευδογράφου, Αθήνα, 1920

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἑλλάς.

Ἑλλάς ὠνομάζετο κατ' ἀρχάς μικρὰ πόλις, ἡ ὁποία ἔκειτο εἰς τὴν Θεσσαλίαν πλησίον τῆς Φαρσάλου. Ἐκ ταύτης δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηπλώθη τὸ ὄνομα «Ἑλλάς» εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἡ ὁποία κεῖται πρὸς νότον τῶν Θερμοφυλῶν, καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειτα δὲ ἐξηπλώθη τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τὴν Ἡπειρον, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἴονίου πελάγους, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην καὶ πᾶσαν ἄλλην χώραν, τὴν ὁποίαν κατώκησαν Ἕλληνες.

Ἄλλ' ἐξ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν σπουδαιότατη εἶνε ἐκείνη ἡ ὁποία ὀνομάζεται «συνεχῆς Ἑλλάς». Ἡ συνεχῆς δὲ αὕτη Ἑλλάς ἀρχεται πρὸς δυσμὰς μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν, ἧτοι ἐκ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι εἶνε διεσπαρμέναι εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὸ Ἴόνιον πέλαγος.

Ἡ συνεχῆς αὕτη Ἑλλάς ἐξέπληξε τὸν κόσμον, διότι, ἂν καὶ εἶνε ἡ ἐλαχίστη χώρα τῆς Εὐρώπης, ἀνέδειξε τοὺς σπουδαιότατους ἀνδρας καὶ ἐξημέρωσε καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους.

Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἀδύνατον εἶνε νὰ γνωρίζωμεν πῶς ὠνομάζοντο καὶ ἐκ ποίας φυλῆς κατήγοντο οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι

πρῶτοι ἐπάτησαν τὸ ἀκαλλιέργητον ἔδαφος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, τῆς ὠραίας δηλαδὴ Πατρίδος μας. Ἀκόμη δὲ ἀδύνατον εἶνε νὰ γνωρίζωμεν πότε οἱ πρῶτοι οὗτοι ἄνθρωποι ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Συμπεραίνομεν δὲ μόνον ὅτι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἔζων εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν εἶχον κατοικίας καὶ ἐνδύματα καὶ δὲν ἐγνώριζον νὰ καλλιεργῶσι τὴν γῆν, ἀλλ' ἔζων ἐντὸς σπηλαίων καὶ ἔτρωγον ἄγρια ζῶα, καρποὺς ἀγρίων δένδρων καὶ φυτά. Ἀφ' οὗ δὲ παρῆλθον πολλὰ ἔτη, ἤλθον ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα διάφοροι λαοί, οἱ ὅποιοι ἐξημέρωσαν τοὺς ἀρχαιοτάτους κατοίκους. Ἐκ τῶν λαῶν δὲ τούτων περισσότεροι ἦσαν οἱ Πελασγοί.

Ἕλληνες.

Οἱ Ἕλληνες κατήγοντο ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἐκ τῆς ὁποίας κατήγοντο καὶ οἱ Πελασγοί, ἀλλ' ἦσαν πολεμικώτεροι τῶν Πελασγῶν. Οὗτοι ἤλθον ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐκ τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπέταξαν τοὺς Πελασγοὺς καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς δυνάμεώς των οἱ Ἕλληνες κατῴρθωσαν, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτῶν νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν ἄλλων λαῶν νὰ ἐξαφανισθῇ.

Οἱ Ἕλληνες διηροῦντο εἰς τέσσαρας φυλάς τὴν Ἀχαϊκὴν, τὴν Δωρικὴν, τὴν Ἰωνικὴν καὶ τὴν Αἰολικὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελον νὰ δείξωσιν ὅτι εἶχον κοινὴν τὴν καταγωγὴν, ἐπίστευον μετὰ ταῦτα, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοῦ Ἕλληνος υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλίας Δευκαλίωνος. Παρεδέχοντο δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν υἱῶν μὲν τοῦ Ἕλληνος, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ Δῶρου καὶ τοῦ Αἰόλου, ὠνομάσθη ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Αἰολικὴ φυλή, ἀπὸ τῶν ἐγγόνων

δὲ τοῦ Ἑλλήνος, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ Ἴωνος καὶ τοῦ Ἀχαιοῦ, ὠνομάσθη ἢ Ἴωνικὴ καὶ ἢ Ἀχαικὴ φυλὴ.

Ξένοι ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ξένοι τινές, οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν τοὺς Ἕλληνας διαφόρους ὠφελίμους τέχνας. Ἐκ τούτων δὲ ὡς ἐπισημότεροι ἀναφέρονται ὁ Κέκροψ, ὁ Κάδμος, ὁ Δαναὸς καὶ ὁ Πέλοψ.

Ὁ Κέκροψ ἦλθεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀττικὴν. Οὗτος ἔκτισε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ διήρσεσε τοὺς κατοίκους εἰς 12 δήμους. Ἐδίδαξε δὲ αὐτοὺς νὰ κατασκευάζωσι πλοῖα, νὰ καλλιεργῶσι τὰς ἀμπέλους καὶ τοὺς ἀγρούς, νὰ ἐξάγωσιν ἐκ τῶν ἐλαιῶν τὸ ἔλαιον καὶ νὰ κατασκευάζωσι τὰ μάλλινα ὑφάσματα.

Ὁ Κάδμος ἦλθεν ἐκ τῆς Φοινίκης εἰς τὰς Θήβας καὶ ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν, ἢ ὁποία ὠνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ Καδμεία. Οὗτος ἐδίδαξε τοὺς κατοίκους νὰ κόπτωσι ξύλα καὶ νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὰ εἰς τὰς οἰκιακὰς τῶν ἀνάγκας, ἀκόμη δὲ νὰ κατεργάζωνται καὶ τὰ μέταλλα. Ὁ Κάδμος ἔφερε πρῶτος καὶ τὸ ἀλφάβητον.

Ὁ Δαναὸς ἦλθεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἐδίδαξεν εἰς τοὺς Ἀργεῖους τὸ ἐμπόριον. Οὗτος δὲ ἔδειξεν εἰς τοὺς Ἀργεῖους πῶς νὰ κατασκευάζωσι πλοῖα.

Ὁ Πέλοψ ἦλθεν ἐκ τῆς Φρυγίας εἰς τὴν Ἥλιδα, ὅπου καὶ ἔγεινε βασιλεὺς. Τοσοῦτον δὲ ηὔξησε τὴν φήμην του ὁ Πέλοψ διὰ τοῦ πλούτου του καὶ διὰ τῶν πολέμων, τοὺς ὁποίους ἔκαμεν, ὥστε ἅπασα ἡ Χερσόνησος, ἢ ὁποία ὠνομάζετο α' Ἀπία, ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ «Πελοπόννησος».

Ἡρώες.
Ἡρακλῆς. Θησεύς. Ἰάσων.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄνδρες τινές, οἱ ὅποιοι διέφερον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ διέπραξαν ἐνδοξα κατορθώματα. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες ὠνομάζοντο ἥρωες καὶ μετὰ τὸν θάνατόν των ἐλατρεύοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἡμίθεοι. Ἐκ τούτων ἐξοχώτεροι ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεύς καὶ ὁ Ἰάσων.

Ὁ Ἡρακλῆς θεωρεῖται πρῶτος τῶν ἡρώων, διότι μετὰ θαυμαστῆς γενναιότητος ἐξετέλεσεν ὑπεράνθρωπα κατορθώματα, τὰ ὅποια ὀνομάζονται ἄθλοι. Ἐπνίξε δηλαδή φοβερόν λέοντα εἰς τὴν Νεμέαν, τὸν ὅποιον οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ πληγώσῃ, ἀκόμη δὲ ἐφόρευσε πλείστους ληστὰς καὶ θηρία.

Ὁ Θησεύς ἐφόρευσε καὶ οὗτος ληστὰς καὶ θηρία, ἀκόμη δὲ καὶ τὸ ἐν Κρήτῃ φοβερόν θηρίον, τὸ ὅποιον ὠνομάζετο Μινώταυρος. Τοιουτοτρόπως δὲ ὁ Θησεύς ἀπῆλλαξε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν τὴν ὁποίαν εἶχον νὰ στέλλωσι κατὰ ἐννέα ἔτη ἑπτὰ παρθένους καὶ ἑπτὰ νέους πρὸς τροφήν τοῦ Μινωταύρου. Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ Θησεύς ἔγεινε βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ δὲ Ἰάσων κατασκευάσας πλοῖον, τὸ ὅποιον ὠνόμασεν «Ἀργώ», καὶ παραλαβὼν 50 συντρόφους, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν ἄργοναῦται, ἐπλευσεν εἰς τὴν Κολχίδα καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸ χρυσοῦν δέρας, τὸ ὅποιον ἐφύλαττεν ἀχοίμητος ὄφις.

Γέννησις τοῦ Οἰδίποδος.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Λαίος, ἀφ' οὗ ἐνυμφεύθη τὴν Ἰοκάστην, ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἐὰν θά

εὐτυχῆσῃ ἐκ τοῦ γάμου τοῦ. Ἄλλὰ τὸ μαντεῖον ἀπεκρίθη εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ υἷόν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου θὰ φονευθῆ. Διὰ τοῦτο ὁ Λαῖος, ἅμα ἀπέκτησε παιδίον, διέταξεν ἓνα ἐκ τῶν ὑπηρετῶν του νὰ παραλάβῃ τὸ παιδίον καὶ νὰ τὸ φονεύσῃ. Ἄλλ' ὁ ὑπῆρέτης, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ φονεύσῃ αὐτὸς τὸ παιδίον, ἔφερεν αὐτὸ εἰς τὸ ὄρος Κιθαιρῶνα. Ἐκεῖ δέ, ἀφοῦ ἔδεσε τοὺς πόδας τοῦ παιδίου διὰ σχοινίου, ἐκρέμασεν αὐτὸ εἰς ἓν δένδρον.

Κατὰ τύχην τότε διήρχετο διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου ποιμὴν τις τοῦ βασιλέως τῆς Κορίνθου Πολύβου καὶ ἤκουσε τὰς φωνὰς τοῦ παιδίου. Ἀμέσως τότε ὁ φιλάνθρωπος οὗτος ποιμὴν ἐπλησίασε καὶ παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ ἔφερε αὐτὸ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κορίνθου Πόλυβον. Ὁ Πόλυβος ἦτο ἄκλῆρος. Διὰ τοῦτο ἀνέθρεψε τὸ παιδίον ὡς ἰδικόν του τέκνον. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τοῦ σχοινίου οἱ πόδες τοῦ παιδίου ἐσχημάτισαν οἶδημα, δηλαδὴ πρήξιμον, διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς Πόλυβος ὠνόμασε τὸ παιδίον Οἰδίποδα (πρησκοπόδην).

**«Ο Οἰδίπους μὴ γνωρίζων φονεύει
τὸν πατέρα του.**

Ὁ Οἰδίπους, ἀφ' οὔ ἡλικιώθη, ἔμαθεν ὅτι δὲν ἦτο γνήσιος υἱὸς τοῦ Πολύβου. Διὰ τοῦτο μετέβη εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, διὰ νὰ ἐρωτήσῃ ποῖοι ἦσαν οἱ γονεῖς του. Ἄλλὰ τὸ μαντεῖον εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Οἰδίποδος ἀπήντησε μόνον, ὅτι, ἐὰν ἐπανέλθῃ οὗτος εἰς τὴν πατρίδα του, θὰ φονεύσῃ τὸν γνήσιον πατέρα του καὶ θὰ λάβῃ σύζυγον τὴν μητέρα του. Διὰ τοῦτο ὁ Οἰδίπους δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Κόρινθον, διότι ἐνόμιζε πάντοτε ὅτι ἡ Κόρινθος ἦτο ἡ πατρίς του, καὶ διηυθύνθη πρὸς τὴν Βοιωτίαν.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐπορεύετο, συναντᾷ αἴφνης εἰς στενὴν

τινα ὁδὸν τὸν Λαῖον ἐφ' ἀμάξης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀμαξηλάτης τοῦ Λαίου διέταξεν αὐτὸν νὰ παραμερίσῃ, ὁ δὲ Οἰδίπους ἠρνῆθη, ἔγεινε συμπλοκή. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν δὲ ταύτην ὁ Οἰδίπους ἐφόνευσε ὄχι μόνον τὸν ἀμαξηλάτην, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Λαῖον, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὁ δυστυχῆς ὅτι ὁ φονευθεὶς οὗτος γέρων ἦτο ὁ πατὴρ του.

•Ο Οἰδίπους λύει τὸ αἶνιγμα τῆς Σφιγγὸς καὶ ἀνακηρύσσεται βασιλεὺς τῶν Θηβῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαίου ἔγεινε βασιλεὺς τῶν Θηβῶν ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης Κρέων. Ἀλλὰ τότε πρὸ τῶν Θηβῶν ἀνεφάνη φοβερόν τι θηρίον, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Σφίγξ. Τὸ θηρίον δὲ τοῦτο ἐκάθητο ἐπὶ τινος βράχου καὶ ἠρώτα τοὺς διαβάτας «ποῖον ζῶον ἔχει καὶ τέσσαρας καὶ δύο καὶ τρεῖς πόδας». Πᾶς δὲ διαβάτης, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ λύσῃ τὸ αἶνιγμα τοῦτο, κατεσπαράσσετο ὑπὸ τοῦ θηρίου.

Ὁ Κρέων, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ σώσῃ τὴν χώραν του ἀπὸ τοῦ θηρίου ἐκείνου, διεκήρυξεν ὅτι ὅστις λύσῃ τὸ αἶνιγμα καὶ ἐλευθερώσῃ τὴν χώραν ἀπὸ τῆς Σφιγγὸς θὰ λάβῃ σύζυγον τὴν Ἰοκάστην καὶ θὰ γείνη βασιλεὺς τῶν Θηβῶν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Οἰδίπους ἔσπευσε πρὸς τὸ θηρίον καὶ εὐφυστάτα ἔλυσε τὸ αἶνιγμα εἰπὼν ὅτι τοιοῦτο ζῶον εἶνε ὁ ἄνθρωπος. Ἐξήγησε δηλαδὴ ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν εἶνε βρέφος ἔχει τέσσαρας πόδας, διότι βαδίζει καὶ διὰ τῶν ποδῶν καὶ διὰ τῶν χειρῶν συγχρόνως· ὅταν δὲ ἀναπτυχθῇ, ἔχει δύο πόδας, διότι διὰ νὰ βαδίξῃ μεταχειρίζεται μόνον τοὺς πόδας του· ὅταν δὲ γηράσῃ, ἔχει τρεῖς πόδας, δηλαδὴ τοὺς πόδας του καὶ μίαν ράβδον, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζει τὸ ἀσθενὲς σῶμά του.

Ἀμέσως μετὰ τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος ἡ μὲν Σφίγξ

κατεκρημνίσθη ἀπὸ τοῦ βράχου, ὁ δὲ Οἰδίπους ἔγεινε βασιλεὺς τῶν Θηβῶν καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν Ἰοκάστην, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὅτι αὕτη ἦτο ἡ μήτηρ του. Ἐκ τοῦ γάμου δ' αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἰοκάστης ἐγεννήθησαν τέσσαρα τέκνα ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη.

Θάνατος τῆς Ἰοκάστης καὶ τοῦ Οἰδίποδος.

Μετὰ τινα χρόνον καταστρεπτικὴ ἀσθένεια ἐπέπεσεν εἰς τὰς Θήβας, ἡ ὁποία ἐθέριζε τοὺς κατοίκους. Τότε λοιπὸν ἠρώτησεν ὁ Οἰδίπους τὸν μάντιν Τηρεσίαν περὶ τῆς αἰτίας τοῦ λοιμοῦ καὶ ἔμαθε παρ' αὐτοῦ ὅτι οἱ Θηβαῖοι τυραννοῦνται, διότι ἔχουσι βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἐφόνευσε τὸν πατέρα του καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν μητέρα του. Ἀμέσως δὲ τότε ἡ μὲν Ἰοκάστη ἐκρεμάσθη, ὁ δὲ Οἰδίπους ἐτυφλώθη διὰ περῶνης καὶ ἐφυγεν ἐκ τῶν Θηβῶν συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς προσφιλοῦς θυγατρὸς του Ἀντιγόνης. Τέλος δέ, ἄφ' οὔ περιεπλανηθῆ εἰς διαφόρους τόπους, ἐφθασεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν. Ἡ δὲ Ἀντιγόνη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς της ἐπέστρεψεν εἰς Θήβας.

Πόλεμος τῶν ἐπὶ ἐπὶ Θήβας καὶ τῶν ἐπιγόνων (1225 π. Χ.)

Οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης συνεφώνησαν νὰ βασιλεύωσιν ἐναλλάξ ἀνὰ ἓν ἔτος ἕκαστος. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐβασίλευσεν ὁ Ἐτεοκλῆς, διότι οὗτος ἦτο ὁ πρεσβύτερος. Ἀλλ' ἀφ' οὔ παρῆλθε τὸ ἔτος τῆς βασιλείας του, ὄχι μόνον ἠρνήθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Πολυνείκην, ἀλλὰ καὶ ἐξεδίωξεν αὐτόν. Τότε δὲ ὁ Πολυνείκης κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Ἄργους Ἄδραστον, τοῦ ὁποίου τὴν θυγα-

τέρα ἔλαβε σύζυγον. Μετὰ τοῦ πενθεροῦ του δὲ Ἄδράστου καὶ πέντε ἄλλων στρατηγῶν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Θηβῶν. Αὕτη δὲ ἡ ἐκστρατεία ὠνομάσθη «πόλεμος τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας», διότι οἱ στρατηγοὶ ἦσαν ἑπτὰ. Ἄλλ' ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔλαβε κάκιστον τέλος, διότι οἱ μὲν δύο ἀδελφοὶ μονομαχήσαντες ἐφόνευσαν ἀλλήλους, οἱ δὲ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐφονεύθησαν πλὴν τοῦ Ἄδράστου. Τοιοῦτοτρόπως δὲ οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Ἄργος νενικημένοι, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀνεκήρυξαν βασιλέα πάλιν τὸν Κρέοντα.

Ὁ Κρέων, ἀφ' οὗ ἔγεινε βασιλεύς, διέταξε νὰ μὴ θάψωσι τὸν Πολυνεΐκην. Διεκήρυξε δὲ ὅτι θὰ θανατωθῇ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ τολμήσῃ νὰ παραβῇ τὴν διαταγὴν του ταύτην. Ἄλλ' ἡ εὐσεβὴς Ἀντιγόνη ἔνεκα τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὸν ἀδελφόν της, παρέβη τὴν διαταγὴν τοῦ θεοῦ της καὶ ἔθαψε τὸν Πολυνεΐκην. Διὰ τοῦτο ὁ σκληρὸς Κρέων διέταξε νὰ θάψωσιν αὐτὴν ζῶσαν.

Μετὰ δέκα ἔτη οἱ υἱοὶ τῶν ἑπτὰ στρατηγῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν ἐπίγονοι, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Θηβῶν, καί, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ Πολυνεΐκουσ Θεῖρσανδρον.

Τρωϊκὸς πόλεμος (1194—1184 π. Χ.)

Εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔκειτο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ πόλις Ἴλιον ἢ Τροία, τῆς ὁποίας βασιλεὺς ἦτο ὁ Πρίαμος. Τοῦ βασιλέως τούτου ὁ υἱὸς Πάρις, ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθη διαφόρους χώρας καὶ βασιλεῖς, ἦλθε καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Μενέλαος. Οὗτος δὲ ὁ Μενέλαος ἦτο ἀδελφὸς μὲν τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηνῶν Ἀγαμέμνονος, σύζυγος δὲ τῆς ὠραιότατης Ἑλένης.

Ὁ Μενέλαος, ἐπεὶ δὴ ἦτο πολὺ φιλόξενος, ἐφιλοξένησε τὸν Πάριν μεγαλοπρεπέστατα. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Κρήτην χάριν τελετῆς τινος, ἀφῆκεν ἐντολὴν εἰς τὴν Ἑλένην νὰ περιποιηθῇ τὸν ξένον μέχρις ὅτου αὐτὸς ἐπιστρέψῃ. Ἄλλ' ὁ Πάρις ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Μενελάου ἀρπάζει τὴν Ἑλένην, ἀκόμη δὲ καὶ πολλοὺς θησαυροὺς τοῦ Μενελάου καὶ φεύγει εἰς τὸ Ἴλιον.

Ὅτε ἔμαθεν ὁ Μενέλαος ὅτι ὁ Πάρις ἤρπασε τὴν Ἑλένην, ἐπανῆλθε τάχιστα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀμέσως δὲ οὗτος καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀγαμέμνων ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Τροίας καὶ νὰ τιμωρῶσιν τὸν αὐθάδη Πάριν. Ἀφ' οὗ δὲ εἶπον τὸν σκοπὸν τῶν τοῦτον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τῶν Ἑλλήνων, εὖρον αὐτοὺς προθύμους νὰ συνδράμωσι τὸν ὕβρισθέντα Μενέλαον. Ἦσαν δὲ οἱ ἀποφασίσαντες νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Τροίας ἐπιφανέστατοι ἡγεμόνες οἱ ἐξῆς· ὁ ἐνδοξότατος Ἀγαμέμνων, ὁ ξανθὸς καὶ φρόνιμος Μενέλαος, ὁ ἀνδρειότατος πάντων τῶν Ἑλλήνων Ἀχιλλεύς, ὁ πανουργότατος βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύς, ὁ φρονιμώτατος βασιλεὺς τῆς Πύλου Νέστωρ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντίλοχον, ὁ ἐξ Ἄργους ἰσχυρὸς Διομήδης, ὁ ἐκ Σαλαμῖνος ὑψηλότατος καὶ γενναϊότατος Αἴας ὁ Τελαμώνιος καὶ ὁ ἀδελφὸς τούτου Τεῦκρος, ὁ ἐκ Λοκρίδος ταχὺς Αἴας, ὁ περίφημος ἀκοντιστὴς Ἴδομενεύς, ὁ ὁποῖος ἦτο βασιλεὺς τῆς Κρήτης, καὶ ἄλλοι.

Πάντες οὗτοι συνήθροισαν εἰς τὴν Αὐλίδα τῆς Βοιωτίας 100,000 ἀνδρῶν καὶ στόλον ἐκ 1186 πλοίων. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεκήρυξαν ἀρχιστράτηγον τὸν Ἀγαμέμνονα, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Τροίας καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτήν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε δέκα ἔτη. Πολλοὶ καὶ ἐκ

τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκ τῶν Τρώων ἐφονεύθησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Ἔκτωρ, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνδρειότατος ἐκ τῶν Τρώων. Τέλος δὲ δι' ἐνὸς ξυλίνου ἵππου, ὁ ὁποῖος ἦτο τέχνασμα τοῦ Ὀδυσσεύς, ἐκυρίευσαν τὴν Τροίαν καὶ ἐπυρπόλησαν αὐτήν. Ἐκ τῶν Τρώων κατεσφάγησαν τότε πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ γέρων Πρίαμος καὶ ὁ Πάρις. Ἡ δὲ σύζυγος τοῦ Πριάμου Ἐκάβη, ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Κασσάνδρα καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Ἐκτορος Ἀνδρομάχη ἠχμαλωτίσθησαν. Ἡ δὲ αἰτία ὄλων τῶν κακῶν Ἑλένη παρεδόθη εἰς τὸν Μενέλαον.

Ἀλλὰ καὶ οἱ νικηταὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔπαθον πλεῖστα κακά. Ὁ Μενέλαος, ἀφοῦ ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη περιεπλανήθη μετὰ τῆς Ἑλένης, ἐπανῆλθε τέλος εἰς τὴν Σπάρτην, ἔνθα ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ δὲ Ἀγαμέμνων ἐπανελθὼν εἰς τὰς Μυκήνας ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Αἰγίσθου καὶ τῆς ἀπίστου συζύγου του Κλυταιμνήστρας. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἀφοῦ περιεπλανήθη ἐπὶ δέκα ἔτη, κατῴρθωσε τέλος νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ ν' ἀπαλλαξῇ τὴν πιστὴν σύζυγον τοῦ Πηνελόπην ἀπὸ τοῦς ἀθαδεστάτους μνηστήρας, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν αὐτὴν σύζυγον.

Τὸν κατὰ τοῦ Ἰλίου πόλεμον καὶ τὴν περιπλάνησιν τοῦ Ὀδυσσεύς ὕμνησεν ὁ ἐνδοξότατος ποιητὴς τῶν Ἑλλήνων Ὅμηρος διὰ τῶν δύο ἀθανάτων ποιημάτων του, τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας.

Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλεους οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, οἱ Ἡρακλειδαί, ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Δωρίδα. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1104 π. Χ. οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους Τήμενος,

Κρεσφόντης καὶ Ἀριστόδημος παρέλαβον τοὺς Δωριεῖς καὶ εἰσέβαλον μετ' αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκυρίευσαν τὰς μεσημβρινὰς καὶ ἀνατολικὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατῴκουν οἱ Ἀχαιοί, διεμοίρασαν αὐτὰς μεταξύ των. Καὶ ὁ μὲν Τήμενος ἔλαβε τὸ Ἄργος, ὁ δὲ Κρεσφόντης τὴν Μεσσήνην, οἱ δὲ δίδυμοι υἱοὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς ἔλαβον τὴν Σπάρτην. Ἐκτοτε ἡ Σπάρτη πάντοτε εἶχε δύο βασιλεῖς ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἦτο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Εὐρυσθένους, ὁ δὲ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Προκλέους.

Θάνατος τοῦ Κόδρου (1068 π. Χ.)

Ὅτε εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο βασιλεὺς ὁ φιλόπατρις Κόδρος, οἱ Δωριεῖς ἠθέλησαν νὰ κυριεύσωσι τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔδωκε τότε χρησμὸν ὅτι θὰ νικήσωσιν ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων θὰ φονευθῆ ὁ βασιλεὺς, οἱ Δωριεῖς προσεῖχον νὰ μὴ φονεύσωσι τὸν Κόδρον.

Ἄλλὰ ὁ Κόδρος κατάρθωσε νὰ μάθῃ τὸν χρησμὸν. Διὰ τοῦτο ἐνεδύθη φορέματα χωρικοῦ καί, ἀφ' οὗ ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖράς του πέλεκυν καὶ φορτίον ξύλων ἐπὶ τῶν ὤμων του, εἰσῆλθεν ἀγνώριστος εἰς τὸ Δωρικὸν στρατόπεδον. Ἐκεῖ δὲ ἐπίτηδες ἐφιλονίκησε πρὸς τινὰ Δωριέα καὶ ἐπλήγωσεν αὐτόν. Τότε λοιπὸν ὁ Δωριεὺς ὠργίσθη καὶ ἐφόνευσε τὸν Κόδρον. Ὅτε δὲ ἔμαθον οἱ Δωριεῖς ὅτι ὁ φονευθεὶς ἦτο ὁ βασιλεὺς Κόδρος, ἐνόμισαν ὅτι δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ νικήσωσι. Διὰ τοῦτο ἐπανῆλθον εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἑλληνικαὶ ἀποιεῖαι.

Ὅτε εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ Δωριεῖς, πολλοὶ ἄνθρωποι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀφήσωσι τὰς πα-

τρίδας των καὶ νὰ φύγωσι. Πολλοὶ λοιπὸν ἐκ τούτων ἤλθον εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ συνέστησαν ἀποικίας. Αἱ ἀποικίαι αὗται ὠνομάσθησαν Αἰολικάι, Ἰωνικάι καὶ Δωρικάι.

Αἱ Αἰολικάι ἀποικίαι ἔκειντο εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπισημότερα ἦτο ἡ Κύμη, ἀκόμη δὲ καὶ ἡ Μυτιλήνη, ἡ ὁποία ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς νήσου Λέσβου.

Αἱ Ἰωνικάι ἀποικίαι ἔκειντο πρὸς νότον τῶν Αἰολικῶν. Ἐπισημότεραι δὲ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἐφεσος, ἀκόμη δὲ καὶ αἱ νῆσοι Σάμος καὶ Χίος.

Αἱ Δωρικάι ἀποικίαι ἔκειντο πρὸς νότον τῶ Ἰωνικῶν. Ἐπισημότερα ἐξ αὐτῶν ἦτο ἡ Ἀλικαρνασσός.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα συνέβαινον συγχρούσεις καὶ φιλονικίαι μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν ἀποικιῶν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἠναγκάζοντο νὰ φεύγωσιν εἰς ἄλλας χώρας καὶ νὰ χτίζωσι νέας ἀποικίας. Πολλοὶ δὲ μετώκουν εἰς νέας πόλεις καὶ χάριν τοῦ ἐμπορίου. Ὡστε ἐκτὸς τῶν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀποικιῶν ἔγειναν πλεῖσται ἀποικίαι καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων Ἑλληνικάι ἀποικίαι ἔγειναν ἀκόμη καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας καὶ εἰς ὅλην τὴν νῆσον Σικελίαν. Εἰς τὰ νότια μάλιστα τῆς Ἰταλίας τόσον πολλαὶ ἦσαν αἱ Ἑλληνικάι πόλεις, ὥστε ἡ χώρα ἐκεῖνη ὠνομάσθη Μεγάλη Ἑλλάς.

Αἱ πλεῖσται τῶν ἀποικιῶν προώδευσαν ἐνωρὶς ἕνεκα τοῦ ἐμπορίου. Ἀλλ' αἱ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔγειναν ἐπισημότεραι ὄχι μόνον διὰ τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Ἐκεῖ ἐγεννήθησαν οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, δηλαδὴ ὁ Ὀ-

μηρος, ὁ Θαλῆς, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ, ὁ Ἀνακρέων, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι πολλοί.

Ἐθνικὴ ἐνότης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν διηρημένοι εἰς πολλὰς μικρὰς πολιτείας. Ἀπετέλουν ὁμῶς ἓν ἔθνος, διότι εἶχον κοινὴν τὴν γλῶσσαν, τὰ αὐτὰ ἥθη, τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, τὴν αὐτὴν θρησκείαν, τὰ αὐτὰ μαντεῖα καὶ κοινούς τοὺς ἀγῶνας.

Θρησκεία.

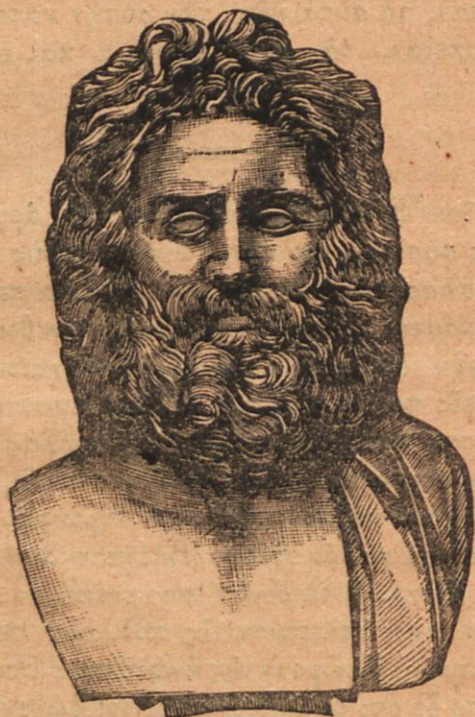
Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐλάτρευον κατ' ἀρχὰς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, δηλοδὴ τὸ φῶς, τοὺς ἀνέμους, τὸ πῦρ, τὴν θάλασσαν κ. λ. π. Ἀλλ' ἔπειτα παρεδέχθησαν ὅτι τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως ἐκυβέρνην θεοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον μορφήν ἀνθρώπου. Ὡστε οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον εἰς πολλοὺς θεούς. Παρεδέχοντο δὲ ὅτι οἱ θεοὶ τῶν ἦσαν ἀθάνατοι καὶ ὅτι εἶχον ὅλας τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων· ἐπίστευον δηλαδὴ ὅτι οἱ θεοὶ ἐφιλονίκουν μεταξὺ τῶν, ὅτι ἔτρωγον φαγητὰ καὶ ὅτι ἐπίνον οἶνον καὶ ἐμέθουσαν. Ἐλέγετο δὲ ἡ τροφή τῶν θεῶν «ἀμβροσία», ὁ δὲ οἶνός τῶν «νέκταρ».

Ἀλλ' ἂν καὶ ἐπίστευον εἰς πολλοὺς θεοὺς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἐθεώρουν ὡς ἀνωτάτους θεοὺς δώδεκα. Παρεδέχοντο δὲ ὅτι οἱ ἀνώτατοι οὗτοι δώδεκα θεοὶ τῶν κατώχουν εἰς τὸν Ὀλυμπον. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζον αὐτοὺς Ὀλυμπίους. Ἦσαν δὲ οἱ δώδεκα Ὀλύμπιοι θεοὶ οἱ ἑξῆς.

1) ὁ Ζεὺς, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ ἀνώτατος πάντων τῶν θεῶν, 2) ἡ Ἥρα, 3) ὁ Ἀπόλλων, 4) ὁ Ποσειδῶν, 5) ὁ Ἄρης, 6) ἡ Ἀθηνᾶ, 7) ἡ Ἀφροδίτη, 8) ὁ Ἥφαιστος,

9) ἡ Ἑστία, 10) ἡ Ἄρτεμις, 11) ἡ Δημήτηρ καὶ 12) ὁ Ἑρμῆς.

Πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν κατεσκευάζον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔθετον ἀγάλματα τῶν θεῶν. Ἐθυσίαζον δὲ εἰς αὐτοὺς ζῶα.

Ζεὺς.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ ἐφανερόν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ μέλλοντα διὰ διαφόρων μέσων. ἦτοι διὰ τῶν σπλάγχων τῶν θυσιαζομένων ζώων, διὰ τῆς πτήσεως τῶν πτηνῶν, διὰ τῶν ὀνείρων, διὰ

τῆς βροντῆς, διὰ τῆς ἀστραπῆς καὶ τέλος διὰ τῶν χρησμῶν.

Μαντεῖα.

Τὰ μαντεῖα ἦσαν ναοί, εἰς τοὺς ὁποίους θεός τις δι' ἱερέως ἢ διὰ ἱερείας προέλεγε τὰ μέλλοντα. Τοιαῦτα μαντεῖα ἦσαν πολλά. Ἐπισημότερον δὲ ἦτο τὸ ἐν Δωδώνῃ τῆς Ἡπείρου. Μέγιστον ὅμως ὄλων τῶν μαντείων ἦτο τὸ ἐν Δελφοῖς τὸ ὁποῖον ἐσέβοντο ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ οἱ ξένοι.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Παρνασσοῦ, ἐκεῖ ὅπου σήμερον εἶνε τὸ χωρίον Καστρί. Ὁ δὲ ναὸς τοῦ μαντείου τούτου ἦτο ἐκτισμένος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἦτο μεγαλοπρεπέστατος. Ἐπίστευον δὲ οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ὁ προστάτης τοῦ μαντείου τούτου Ἀπόλλων ἔδιδε τὴν δύναμιν εἰς ἱερείαν τινα νὰ προλέγῃ τὰ μέλλοντα. Ἡ τοιαύτη ἱερεῖα ὠνομάζετο Πυθία.

Ἡ Πυθία, διὰ νὰ εἴπῃ μαντεῖαν τινά, ἐκάθητο ἐπὶ τρίποδος. Ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τοῦ τρίποδος καθημένη ἔλεγεν ἀσυναρτήτους τινὰς λέξεις. Διὰ τῶν λέξεων δὲ τούτων οἱ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ κατήρτιζον τὴν ἀπόκρισιν, τὴν ὁποίαν ἔδιδον εἰς τὸν ἐρωτῶντα τὸ μαντεῖον. Ὀνομάζοντο δὲ αἱ ἀποκρίσεις αὗται χρησμοί. Ἀλλὰ συνήθως αἱ ἀποκρίσεις, τὰς ὁποίας ἔδιδον οἱ ἱερεῖς εἰς τοὺς ἐρωτῶντας τὸ μαντεῖον, ἦσαν σκοτειναὶ καὶ διαφορούμεναι.

Ἀγῶνες.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ Ἕλληνες ἐτέλουν εἰς πόλεις τινὰς θρησκευτικὰς πανηγύρεις. Εἰς ἐκάστην δὲ πανηγύριν ἐτέλουν καὶ ἀγῶνας. Ἐλάμβανον δὲ μέρος εἰς τὰς πανηγύρεις ταύτας οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως,

ἐντὸς τῆς ὁποίας ἦτο ὁ πανηγυριζόμενος ναός, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὰ περίξ τῆς πανηγυριζούσης πόλεως. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ πανηγύρεις τινές, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανε μέρος ὅλος ὁ Ἑλληνισμός. Τοιαῦται κοινὰ πανηγύρεις ἦσαν οἱ τέσσαρες Πανελλήνιοι ἀγῶνες, δηλαδὴ τὰ Πύθια, τὰ Νέμεια, τὰ Ἴσθμια καὶ τὰ ἐπισημότερα πάντων Ὀλύμπια.

Τὰ Ὀλύμπια ἐτελοῦντο ἐν Ὀλυμπία τῆς Ἡλίδος ἀνὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Διήρχουν δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους μὲν χρόνους μίαν ἡμέραν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 472 π. Χ. πέντε ἡμέρας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγῶνων πᾶς πόλεμος ἔπαυεν.

Τὰ ἀγωνίσματα ἦσαν ὁ δρόμος (τὸ τρέξιμον), ἡ πάλη (τὸ πάλαιμα), τὸ ἄλμα (τὸ πήδημα), ἡ δισκοβολία (τὸ λιθάρι) καὶ διάφορα ἄλλα. Τὴν φροντίδα δὲ τῶν ἀγῶνων εἶχον οἱ λεγόμενοι Ἑλλανοδίκαι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν Ἡλεῖοι.

Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐνίκων εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐλέγοντο Ὀλυμπιονίκαι καὶ ἐλάμβανον παρὰ τῶν Ἑλλανοδικῶν ὡς βραβεῖον στέφανον ἐκ κλάδου ἀγριελαιίας. (Ὁὗτος δὲ ὁ στέφανος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅτι εἶχεν ἀξίαν ἀνωτέραν παντὸς θησαυροῦ. Διὰ τοῦτο ἐδοξάζετο ὄχι μόνον ὁ Ὀλυμπιονίκης, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ καὶ ἡ ἰδιαιτέρα του πατρίς.

Ἡ Σπάρτη πρὸ τοῦ Λυκούργου.

Ἐκ τῶν καταλαβόντων τὴν Πελοπόννησον Δωριέων ἀνεδείχθησαν ἀνώτατοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κατέλαβον τὴν Λακωνικὴν. Οὗτοι δὲ οἱ Δωριεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Λακωνικὴν, κατώκησαν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὠνόμασθησαν Σπαρτιᾶται.

Ἐκ δὲ τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Δωριεῖς ἄνευ ἀντιστάσεως, δὲν ἀπώλεσαν τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλ' ὡς ἐλεύθεροι πολῖται ἐκαλλιέργουν τὰς γαίας των καὶ ἐπλήρωνον φόρους. Οἱ τοιοῦτοι κατώκουν τὰ περίξ τῆς Σπάρτης καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν περίοικοι. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων ἀντεστάθησαν εἰς τοὺς Δωριεῖς, ἔγειναν δοῦλοι καὶ ὠνομάσθησαν εἰλωτες.

Λυκοῦργος.

Ὁ Λυκοῦργος ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Εὐνόμου. Ὁ Εὐνόμος οὗτος φονευθεὶς εἰς τινα στάσιν ἀφῆκε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν πρεσβύτερον τοῦ Λυκούργου ἀδελφὸν Πολυδέκτην. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τινα χρόνον ἀπέθανεν ὁ Πολυδέκτης ἄνευ τέκνων, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἔγεινεν ὁ Λυκοῦργος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πολυδέκτου ἡ χήρα αὐτοῦ ἐγέννησεν υἱόν. Διὰ τοῦτο ὁ Λυκοῦργος παρητήθη τῆς βασιλείας καὶ ἀνεκήρυξε βασιλέα τὸν νεογέννητον ἀνεψιόν του, τὸν ὅποιον ὠνόμασε Χαρίλαον.

Μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Χαριλάου ὁ Λυκοῦργος ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ τὴν χώραν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως. Ἀλλὰ μετὰ τινα καιρὸν ἠναγκάσθη νὰ φύγη ἐκ τῆς Σπάρτης, διότι συνέβαινον τότε εἰς τὴν Σπάρτην μεγάλαι ταραχαί.

Ἀφ' οὗ ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Σπάρτης ὁ Λυκοῦργος, περιηγήθη διαφόρους χώρας καὶ ἐσπούδασε τοὺς νόμους αὐτῶν. Τέλος δὲ μετὰ ἀπουσίαν δέκα ἐτῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἔθεσε νόμους ἀρίστους.

Ὁ Λυκοῦργος, ἀφ' οὗ ἔθεσε τοὺς νόμους του, ἠθέλησε νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ μὴ μεταβάλωσιν αὐτούς. Διὰ τοῦτο συνεχάλεσε τὸν λαὸν εἰς συνέλευσιν καὶ

εἶπεν ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ μεταβῆ εἰς τοὺς Δελφοὺς, διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον, ἐὰν εἶνε ἀνάγκη νὰ προσθέσῃ τι. Ἄφ' οὗ δὲ ὥρκισεν αὐτοὺς νὰ μὴ μεταβάλωσιν τοὺς νόμους ἕως ὅτου ἐπανέλθῃ, ἀνεχώρησεν.

Ἐλθὼν εἰς Δελφοὺς ὁ Λυκούργος ἔλαβεν ἀπόκρισιν παρὰ τῆς Πυθίας ὅτι οἱ νόμοι τοῦ ἦσαν ἀξιολογώτατοι καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ δοξάζεται ἐν ὄσῳ θὰ διατηρῆ αὐτότος. Ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἀπέστειλε τότε ὁ Λυκούργος εἰς τὴν Σπάρτην, αὐτὸς δὲ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ ποτέ, ἀλλ' ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην καὶ ἐκεῖ ἔμεινεν ἄσιτος καὶ ἀπέθανε. Λέγεται δὲ ὅτι παρήγγειλε νὰ καύσωσι τὸ σῶμά του, τὴν δὲ κόνιν νὰ ρίψωσιν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ μὴ φέρωσιν οἱ Σπαρτιᾶται τὸ λείψανόν του εἰς τὴν Σπάρτην καὶ λύσωσι τὸν ὄρκον των.

Σπαρτιατικοὶ νόμοι.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου οἱ Σπαρτιᾶται ὄφειλον νὰ ἀνατρέφωσιν στρατιωτικῶς καὶ νὰ ἔχωσι στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Διὰ νὰ κατορθώσῃ δὲ τοῦτο ὁ Λυκούργος, κατέστησε τοὺς Σπαρτιάτας ἴσους κατὰ τὰς περιουσίας. Διήρесе δηλαδὴ τὸ μὲν μεγαλείτερον μέρος τῆς Λακωνικῆς εἰς 9,000 ἴσας μερίδας καὶ ἔδωκεν αὐτὰς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, τὸ δὲ μικρότερον μέρος εἰς 30,000 μερίδας καὶ ἔδωκεν αὐτὰς εἰς τοὺς περιοίους. Ἄπηγόρευσε δὲ τὴν πώλησιν αὐτῶν.

Οἱ βασιλεῖς εἰς τὴν Σπάρτην ἔμειναν καὶ πάλιν δύο. Ἐκ τούτων ὁ εἷς ἐν καιρῷ πολέμου ἦτο γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ. Καὶ οἱ δύο δὲ οἱ βασιλεῖς ἦσαν πρόεδροι τῆς γερουσίας.

Ἡ γερουσία συνίστατο ἐξ 28 γερόντων. Αὕτη ἡ γερουσία ἐκυβέρνηε καὶ ἀπεφάσιζε περὶ πάντων. Πᾶσα ὁμῶς ἀπόφασις τῆς γερουσίας περὶ πολέμου ἢ περὶ εἰρήνης

ἐπραγματοποιεῖτο, ἐὰν παρεδέχετο αὐτὴν καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν 30 ἐτῶν. Ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ ἐξελέγοντο καὶ πέντε ἑφοροί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀνώτατοι ἄρχοντες. Εἰς τοὺς ἑφόρους δὲ τούτους καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ βασιλεῖς ἔδιδον λόγον τῶν πράξεών των.

Ὁ Λυκούργος διὰ τὰ διατηρήσῃ τὴν μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν ἰσότητα ἀπηγόρευσε τὸ χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν νόμισμα, ἀκόμη δὲ τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας· ὡς μόνην δὲ ἐνασχόλησιν τῶν Σπαρτιατῶν ὤρισε τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Οὗτος συνέστησε τὰ λεγόμενα συσσίτια, εἰς τὰ ὁποῖα ὅλοι οἱ πολῖται ἔτρωγον ὁμοῦ. Ἦσαν δὲ τὰ δεῖπνα τῶν Σπαρτιατῶν εὐτελεῆ. Ἡ κυριώτερα τροφή αὐτῶν ἦτο ὁ κρίθινος ἄρτος καὶ ὁ μέλας ζωμός. Οὗτος δὲ ὁ μέλας ζωμός ἦτο ἀηδέστατος, διότι, διὰ τὰ κατασκευάσωσιν αὐτόν, ἔβραζον χοίρειον κρέας ἐντὸς αἵματος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἔριπτον ὀλίγον ὄξος καὶ ὀλίγον ἄλας.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου καὶ αὐτοὶ οἱ παῖδες ἀνετρέφοντο μετὰ μεγίστης σκληραγωγίας. Ἐφόρουν οὗτοι τὸ αὐτὸ ἔνδυμα καὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐβάδιζον ἀνυπόδητοι καὶ ἐκοιμῶντο ἐπὶ στρωμνῶν ἐκ σχοίνου.

Ἐν γένει κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου οἱ Σπαρτιαῖται ἀπὸ τῆς παιδικῆς των ἡλικίας μέχρι τοῦ γήρατος ἤσχοῦντο εἰς διάφορα γυμνάσια καὶ ἐζῶν μετὰ σκληραγωγίας. Διὰ τοῦτο δὲ ἐγίνοντο ῥωμαλέοι καὶ γενναῖοι.

Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.

Οἱ Σπαρτιαῖται διὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου ἔγει-

ναν ανώτεροι τῶν ἄλλων Πελοποννησίων κατὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἄφ' οὗ λοιπὸν ἔγειναν τοιοῦτοι, ἀπεφάσισαν νὰ κατακτήσωσι τὴν ὠραίαν Μεσσηνίαν. Διὰ τοῦτο δὲ κατὰ τὸ ἔτος 743 π. Χ. ἐπέτεθησαν κατὰ τῶν Μεσσηνίων.

Οἱ Μεσσηνιοὶ κατ' ἀρχὰς ἀπέκρουον τοὺς Σπαρτιάτας γενναίως· ἀλλ' ἔπειτα, ἐπειδὴ ἐνικῶντο, ἠναγκάσθησαν νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς τοῦ ὄχυροῦ φρουρίου τῆς Ἰθώμης. Ἐδῶ πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἔσωσαν τὰς τροφάς. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τούτου ἦλθον εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, ἠρώτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τί ὄφειλον νὰ πράξωσι. Τότε λοιπὸν τὸ μαντεῖον ἀπεκρίθη ὅτι θὰ σωθῆ ἡ Ἰθώμη, ἐὰν θυσιασθῆ παρθένος ἐκ βασιλικοῦ αἵματος. Διὰ τοῦτο οἱ Μεσσηνιοὶ ἔρριψαν κλήρους. Ὁ κλῆρος ἔλαχε τότε εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Λυκίσκου· ἀλλ' οὗτος, διὰ νὰ σώσῃ τὴν θυγατέρα του, ἔφυγε μετ' αὐτῆς εἰς τὴν Σπάρτην. Τότε δέ, ἐν ᾧ πάντες δὲν εἰζευρον τί νὰ πράξωσιν, ὁ Ἀριστόδημος, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἐκ βασιλικοῦ αἵματος, προσέφερεν ἔκουσίως τὴν θυγατέρα του εἰς θυσίαν.

Μετὰ τὴν θυσίαν τῆς κόρης τοῦ Ἀριστοδήμου οἱ Μεσσηνιοὶ ἀπέκρουσαν μετὰ θάρρους τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαταὶ ἐξηκολούθουν μετ' ἐπιμονῆς νὰ ἐφορμῶσι κατὰ τῶν Μεσσηνίων· μάλιστα δὲ εἰς μίαν μάχην ἐφόνευσαν καὶ τὸν βασιλέα τῶν Μεσσηνίων Εὐφάνην.

Τὸν βασιλέα Εὐφάνην διεδέχθη ὁ Ἀριστόδημος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη κατέβαλεν ὑπερανθρώπους ἀγῶνας, διὰ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του. Ἄλλ' ὁ φιλόπατρις οὗτος βασιλεὺς εἰς ὅλας τὰς κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν μάχας ἀπετύγχανε. Διὰ τοῦτο ἀπώλεσε τὸ θάρρος του. Ἐπὶ τέλους δὲ ἐπειδὴ ἐβλεπεν εἰς τὸν ὕπνον του τρο-

μακτικά ὄνειρα καὶ ἰδίως τὴν θυσιασθεῖσαν θυγατέρα του, ἀπηλπίσθη πλέον καὶ ἠτύχειριάσθη ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοδήμου οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυρίευσαν τὴν Ἰθώμην. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐτελείωσεν ὁ πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 19 ἔτη (743—724 π. Χ.) Τότε δὲ πολλοὶ ἐκ τῶν Μεσσηνίων ἔφυγον εἰς διαφόρους πόλεις· ὅσοι δὲ ἔμειναν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἀπώλεσαν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὸ ἥμισυ τοῦ καρποῦ τῶν ἀγρῶν των καί, ὅταν ἀποθνήσκη βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, νὰ πενθῶσι μετὰ τῶν γυναικῶν των.

Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.

Οἱ Μεσσήνιοι μετὰ 39 ἐτῶν δουλείαν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Διὰ τοῦτο ἐκλέξαντες ἀρχηγὸν τὸν ἀτρόμητον Ἀριστομένην ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Σπαρτιᾶτων. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἤρχισεν ὁ δεῦτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 17 ἔτη (685—668 π. Χ.).

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου οἱ Μεσσήνιοι, ἐπειδὴ εἶχον ἀρχηγὸν τὸν γενναϊότατον Ἀριστομένην, τοιοῦτον θάρρος ἔλαβον, ὥστε προυχώρησαν νικηταὶ πρὸ αὐτῆς τῆς Σπάρτης. Τότε δὲ ὁ Ἀριστομένης, διὰ νὰ φοβίσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰσῆλθεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐκρέμασεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπέγραψεν «ὁ Ἀριστομένης τῇ Ἀθηνᾷ ἐκ τῶν λαφύρων τῶν Λακεδαιμονίων».

Ὅτε εἶδον οἱ Σπαρτιᾶται τὴν ἀσπίδα ταύτην, ἐνόησαν, ὅτι οἱ Μεσσήνιοι εἶχον ἄριστον ἀρχηγόν. Διὰ τοῦτο ἠρώτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τί ὄφειλον νὰ πράξωσι. Τὸ μαντεῖον ἀπεκρίθη εἰς αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι ἀρ-

χηγόν παρά τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐζήτησαν ἀρχηγὸν παρά τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔλαβον τοιοῦτον τὸν Τυρταῖον, ὁ ὁποῖος ἦτο μὲν χωλός, ἀλλ' ἦτο ἀνδρείος καὶ ἄριστος ποιητής.

Ὁ Τυρταῖος διὰ τῶν ἀσμάτων τοῦ τοσοῦτον ἐνθουσιασμὸν ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὥστε μετὰ μεγίστης γενναιότητος ἐπετέθησαν οὗτοι κατὰ τῶν Μεσσηνίων καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς τοῦ ὄρεινοῦ φρουρίου τῆς Εἵρας. Ἐκ τοῦ φρουρίου τούτου ἐξήρχετο ὁ Ἀριστομένης καὶ προυξένει καταστροφὰς εἰς τοὺς πολιορκοῦντας Σπαρτιάτας. Ἀλλὰ κατὰ τινα ἔξοδον ἐπληγώθη εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Οἱ Σπαρτιάται ἐκδικούμενοι τὸν ἥρωα Ἀριστομένην ἔρριψαν αὐτὸν εἰς βαθύ τι βάραθρον, τὸν Καιάδαν, ὅπου ἔρριπτον τοὺς κακούργους. Ἀλλ' ὁ Ἀριστομένης παραδόξως ἐσώθη ὑπὸ μιᾶς ἀλώπεκος. Εἰς τὸ βάραθρον δηλαδὴ αὐτὸ εἰσῆλθεν ἀλώπηξ διὰ νὰ φάγη πτώματα. Ταύτην συλλαμβάνει τότε ὁ Ἀριστομένης ἀπὸ τῆς οὐρᾶς καὶ ἀκολουθεῖ αὐτὴν μέχρι τῆς ὀπῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἐκείνη εἰσῆλθεν εἰς τὸ βάραθρον. Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἐπλάτυνε τὴν ὀπὴν ταύτην, κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Εἶραν.

Ἐν ὅσῳ ὁ Ἀριστομένης ἦτο ὑγιῆς καὶ ἐμάχετο, οἱ Σπαρτιάται δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι τὴν Εἶραν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Ἀριστομένης ἐπληγώθη καὶ ἔμεινε κληνήρης. Τότε λοιπὸν οἱ Σπαρτιάται εὐρόντες εὐκαιρίαν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι τὴν Εἶραν. Πλεῖστοι τότε ἐκ τῶν Μεσσηνίων ἔφυγον εἰς τὴν Σικελίαν, ὀλίγοι δὲ ἔμειναν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἔγειναν εἰλωτες τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ δὲ Ἀριστομένης μετέβη εἰς τὴν Ῥόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας οἱ Σπαρτιᾶται ὑπέταξαν καὶ ἄλλας χώρας τῆς Πελοποννήσου. Ἐκτοτε δὲ ἡ Σπάρτη ἔγεινεν ἡ ἰσχυροτάτη πόλις τῆς Πελοποννήσου.

Ἄθῃναι.

Αἱ Ἄθῃναι ὑπῆρξαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ ἐνδοξοτάτη πόλις τοῦ κόσμου, διότι ἐν αὐταῖς ἀνεπτύχθησαν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι καὶ ἀνεδείχθησαν οἱ μέγιστοι ἄνδρες.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως δὲν κατηργήθη, ἀλλ' ἔγεινε βασιλεὺς ὁ υἱὸς τοῦ Κόδρου Μεδῶν. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ βασιλεῖς τινες ἦσαν ἄπειροι εἰς τὰ πολεμικά, διωρίσθη καὶ δεῦτερος ἄρχων, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη «πολέμαρχος». Ἀφ' οὗ δὲ παρήλθεν ἀοκετὸς καιρὸς, ἐξελέχθη καὶ τρίτος ἄρχων, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη ἀπλῶς «ἄρχων».

Οἱ τρεῖς ἄρχοντες κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἰσοβίοι, βραδύτερον δὲ (ἀπὸ τοῦ 752 π. Χ.) ἐγίνοντο διὰ δέκα ἔτη καὶ μετὰ ταῦτα δι' ἓν ἔτος. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ ἀρχόντων πρῶτος ἄρχων ἐθεωρεῖτο μετὰ ταῦτα ὁ ἄρχων, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη «ἄρχων ἐπώνυμος». Εἰς τοὺς τρεῖς δὲ τούτους ἄρχοντας προσετέθησαν ὕστερον καὶ ἄλλοι ἐξ ἀρχοντες, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο «θεσμοθέται». Ὅστε ἀντὶ ἐνὸς βασιλέως κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν ἐν Ἄθῃναις ἐννέα ἄρχοντες, ἤτοι ὁ ἄρχων ἐπώνυμος, ὁ ἄρχων βασιλεὺς, ὁ ἄρχων πολέμαρχος καὶ οἱ ἐξ ἀρχοντες θεσμοθέται. Πάντες δὲ οἱ ἄρχοντες κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλῆς.

Ἡ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴ ἦτο δικαστήριον ἀρχαιότατον καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ δικαστῶν ἰσοβίων, οἱ ὁποῖοι

ὠνομάζοντο Ἀρεοπαγῖται. Ἡ βουλή αὕτη ὠνομάσθη τοιοῦτοτρόπως, διότι οἱ Ἀρεοπαγῖται συνήρχοντο ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, δηλαδή ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρεως. Οὗτος δὲ ὁ λόφος κεῖται πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐδίκαζον δὲ οἱ Ἀρεοπαγῖται ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἄνευ φωτός, διὰ νὰ μὴ βλέπωσι τὰ δάκρυα τῶν δικαζομένων καὶ συγκινῶνται.

Ἐν ὅσῳ οἱ ἄρχοντες ἦσαν ἰσόβιοι, Ἀρεοπαγῖται διωρίζοντο οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ πλούσιοι. Ἀφ' οὗτος ὁμως οἱ ἄρχοντες ἔγειναν διὰ δέκα ἔτη καὶ μετὰ ταῦτα δι' ἓν ἔτος, Ἀρεοπαγῖται διωρίζοντο ὅσοι ἄρχοντες ἐξεπλήρωσαν καλῶς τὰ καθήκοντά των.

Διὰ τοῦ πολιτεύματος αὐτοῦ ἅπαντα τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ἀξιώματα κατεῖχον ἐν Ἀθήναις οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ πλούσιοι. Οὗτοι δὲ ἦσαν καὶ δικασταὶ τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ πλούσιοι ἐδίκαζον ἄνευ γραπτῶν νόμων καὶ ἐτυράννου τον λαόν. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἐζήτησε νόμους γραπτούς. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν 621 π. Χ. ἐξελέχθη ὁ Δράκων διὰ νὰ καταγράψῃ νόμους.

Ὁ Δράκων ἔγραψε νόμους, διὰ τῶν ὁποίων ἔδωκε δικαιώματά τινα εἰς τὸν λαόν, ὥρισε δὲ νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς τὰ ἐγκλήματα.

Σόλων.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Δράκοντος ὁ Ἀθηναῖκός λαὸς ἔλαβε δικαιώματά τινα, ἀλλὰ πολὺ ὑπέφερον ἐκ τῆς πενίας. Οἱ πλείστοι ὤφειλον εἰς τοὺς πλουσίους πολλὰ χρήματα, πολλοὶ δὲ εἶχον πωληθῆ ὡς δοῦλοι, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰ χρέη των. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς καταστάσεως ταύτης ὁ λαὸς ἐξηγέρθη κατὰ τῶν πλουσίων. Αὕτη δὲ ἡ στάσις ὑπῆρξεν αἰτία νὰ ἐκλεχθῆ

καὶ ὑπὸ τῶν πλουσίων καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἄρχων καὶ νομοθέτης ὁ Σόλων.

Ὁ Σόλων ἐγεννήθη τῷ 640 πρὸ Χριστοῦ καὶ κατήγετο ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Κόδρου. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐπέδότη ἐἰς τὸ ἐμπόριον καὶ περιηγήθη διαφόρους χώρας, ὅπου ἀπέκτητε καὶ πλοῦτον καὶ γνώσεις πολλὰς. Ἡ σοφία δὲ αὐτοῦ ἦτο τοιαύτη, ὥστε οἱ Ἕλληνες κατέταξαν αὐτὸν εἰς τοὺς τότε ἑπτὰ σοφούς. Ἦσαν δὲ οἱ ἑπτὰ σοφοὶ οἱ ἐξῆς· Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Βίας ὁ Πριηνεύς, Κλεόβουλος ὁ Ρόδιος, Πιπταχὸς ὁ Μυτιληναῖος, Περιανδρος ὁ Κορίνθιος, Χεῖλων ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ Σόλων ὁ Ἀθηναῖος.

Ὁ Σόλων, ἀφ' οὗ ἐγεινεν ἄρχων καὶ νομοθέτης, ἠλευθέρωσε τὸν λαόν, διότι κατήργησε τὴν διὰ χρέη δουλείαν καὶ ὠλιγόστεισε τὰ χρέη ἐκάστου.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος ἔμειναν πάλιν οἱ πολῖται διηρημένοι ἀναλόγως τῶν περιουσιῶν των εἰς τέσσαρας τάξεις, καθὼς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἦσαν διηρημένοι. Πάντες δὲ οἱ πολῖται ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν (τὴν συνέλευσιν) τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, εἰρήνης, συνθηκῶν καὶ περὶ ὄλων ἐν γένει τῶν ὑποθέσεων. Ἀλλὰ πᾶσα ὑπόθεσις πρὶν ὑποβληθῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔπρεπε νὰ προμελετηθῆ καὶ νὰ ἀποφασισθῆ προηγουμένως ὑπὸ τῆς βουλῆς. Ἡ δὲ βουλή ἀπετελεῖτο ἐκ 400 βουλευτῶν.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος ἐτιμωροῦντο αὐστηρῶς οἱ συκοφάνται, ὠρίσθη δὲ νὰ τρέφονται δι' ἐξόδων τοῦ δημοσίου οἱ παῖδες τῶν φονευομένων ἐν πολέμῳ.

Πεισίστρατος.

Ὁ Σόλων, ἀφ' οὗ ἐτελείωσε τὴν νομοθεσίαν του, ἀνε-

χώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν, διότι ἤθελε ν' ἀποφύγη τὰς ἐνοχλήσεις, τὰς ὁποίας εἶχε παρὰ διαφόρων παραπονουμένων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του ὁ συγγενὴς του Πεισίστρατος, ὁ ὁποῖος ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διότι ἐπροστάτευε τοὺς πτωχοὺς, κατώρθωσε διὰ πανουργίας νὰ ἀνακηρυχθῆ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡμέραν τινὰ δηλαδὴ ἐπληρώθη μόνος του ἐλαφρῶς καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὴν ἀγορὰν ἐδείκνυε τὴν πληγὴν του καὶ ἐφώναζεν ὅτι ἐπλήγωσαν αὐτὸν οἱ ἐχθροὶ του, διότι ἐπροστάτευε τὸν λαόν. Τότε ὁ λαὸς συγκινηθεὶς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πεισιστράτου καὶ ἀγανακτήσας κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν 50 σωματοφύλακας. Τοὺς σωματοφύλακας δὲ τούτους κατώρθωσεν ἀμέσως ὁ Πεισίστρατος ν' αὐξήσῃ εἰς 400 καὶ αἰφνῆς κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τοιουτοτρόπως ἀνεκηρύχθη τύραννος.

Ὁ Πεισίστρατος ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας καλῶς καὶ δικαίως. Ἐστόλισε τὴν πόλιν διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων καὶ ἐπροστάτευσεν τὸ ἐμπόριον, τὴν γεωργίαν, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Διετέλεσε δὲ τύραννος ἐπὶ 19 ἔτη.

Ἡ Πεισιστρατιάδα.

Ὁ Πεισίστρατος εἶχε τέσσαρας υἱοὺς, τὸν Ἰππίαν, τὸν Ἰππαρχον, τὸν Ἰοφῶντα καὶ τὸν Ἡγησίστρατον, τὸν ἐπονομαζόμενον Θεσσαλόν. Ἐκ τούτων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου ἔγεινε τύραννος ὁ Ἰππίας. Οὗτος δὲ ἔχων βοηθὸν τὸν ἀδελφόν του Ἰππαρχον ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ τὴν πόλιν καλῶς ὡς καὶ ὁ πατήρ του.

Ἀλλὰ μετὰ τινὰ ἔτη δύο ἐπιστήθιοι φίλοι, ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, ὀργισθέντες κατὰ τῶν Πει-

στρατιδῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐξολοθρεύσωσιν αὐτούς. Πραγματικῶς δὲ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Παναθηναίων οἱ δύο οὔτοι φίλοι ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Ἰπάρχου καὶ ἐφόνευσαν αὐτόν, ἤθελον δὲ νὰ σπεύσωσι διὰ νὰ φονεύσωσι καὶ τὸν Ἰππίαν καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Ἄλλ' ἀμέσως τότε ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰπάρχου, ὁ δὲ Ἀριστογείτων συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη ἐν τῇ φυλακῇ· τοιουτοτρόπως δὲ ὁ Ἰππίας διέφυγε τότε τὸν θάνατον. Ἄλλ' ἔκτοτε οὗτος ἔγινε σκληρότατος. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσιν αὐτόν καὶ ἐπὶ τέλος τὸν ἐξεδίωξαν. Κατέφυγε δὲ ὁ Ἰππίας εἰς τὴν Περσίαν καὶ τοιουτοτρόπως κατελύθη ἡ τυραννία (τῷ 510 π. Χ.).

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας ἐξελέχθησαν, ὡς καὶ πρὶν, ἐννέα ἄρχοντες. Τότε δὲ ὁ Κλεισθένης, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, συνεπλήρωσε τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, διήρρεσε τοὺς Ἀθηναίους εἰς δέκα φυλάς, ὥρισε ν' ἀποτελῆται ἡ βουλὴ ἐκ 500 βουλευτῶν καὶ ἔδωκε πλεῖστα δικαιώματα εἰς τὸν λαόν.

Ἀφορμὴ τῶν Περσικῶν πολέμων.

Αἱ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀποικίαι κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν ἐλεύθεραι, ἔπειτα δὲ κατεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας Κροΐτου καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Κύρου. Ἦτο δὲ ἡ Περσία μέγιστον κράτος ἐν Ἀσίᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς ὠνομάζετο «μέγας βασιλεὺς».

Αἱ ἀποικίαι αὗται κατὰ τὸ ἔτος 500 π. Χ. ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ τότε βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου. Εἰς τοὺς ἐπαναστατήσαντας δὲ τούτους Ἕλληνας ἀπέστειλαν βοήθειαν ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος αἱ Ἀθηναί

καὶ ἡ Ἐρέτρια. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ Δαρεῖος, ἀφ' οὗ κατέβαλε τὴν ἐπανάστασιν ταύτην, ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς.

Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Δαρεῖος θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 492 π. Χ. τὸν γαμβρὸν τοῦ Μαρδόνιον μετὰ ἰσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ στόλος του ἔπλεε περὶ τὸν Ἄθω ἔγεινε φοβερὰ τρικυμία, ἐκ τῆς ὁποίας κατεστράφησαν 300 πλοῖα καὶ ἐπνίγησαν 20,000 ἀνδρῶν. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ πεζικὸς στρατὸς τοῦ Μαρδονίου ἔπαθε καταστροφὴν, διότι, ἐν ᾧ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ πολεμικοὶ λαοὶ τῆς Θράκης καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἐκ τῶν Περσῶν, μάλιστα δὲ ἐπλήγησαν καὶ αὐτὸν τὸν Μαρδόνιον. Ἐνεκα τῶν καταστροφῶν του τούτων λοιπὸν ὁ Μαρδόνιος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκστρατείαν του καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη (490 π. Χ.)

Ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μαρδονίου προητοίμασε διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος νέον στόλον ἐξ 600 πλοίων καὶ στρατὸν ἐξ 110,000 ἀνδρῶν διώρισεν δὲ στρατηγούς τὸν Δάτιδα καὶ τὸν Ἀρταφέρνην.

Πάντες οὗτοι οἱ Πέρσαι ἐπιβιβάσθέντες εἰς τὰ πλοῖα ἔπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἐπειτα δὲ κατὰ συμβουλήν τοῦ ἀσεβοῦς Ἰππίου, ὁ ὁποῖος παρηκολούθει αὐτοὺς ὡς ὁδηγός, ἦλθον καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα ἔμαθον ὅτι οἱ Πέρσαι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἔσπευσαν νὰ ἐτοιμασθῶσι διὰ νὰ διευθυνθῶσι κατ' αὐτῶν. Συγχρόνως δὲ ἀπέστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν ταχυδρόμον Φειδιππίδην διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Φειδιππίδης ἔφθασεν εἰς τὴν Σπάρτην ἐντὸς 48 ὥρῶν καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τοὺς ἐφόρους ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς περὶ τοῦ κινδύνου, τὸν ὁποῖον διέτρεχον αἱ Ἀθῆναι. Ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ Σπαρτιαῖται, ἂν καὶ εἶχον τὴν θέλησιν νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἀθηναίους, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο, διότι εἶχον θρησκευτικὴν συνήθειαν νὰ μὴ ἐκστρατεύωσι πρὶν γείνη πανσέληνος. Ἡ δὲ σελήνη τότε ἦτο ἐννέα ἡμερῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν περιέμειναν τὴν ἐκ τῆς Σπάρτης βοήθειαν, ἀλλὰ τάχιστα ἐξῆλθον εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἐτοποθετήθησαν δὲ ἐπὶ τινῶν λόφων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπεῖχον πολὺ ἀπὸ τῶν Περσῶν. Οἱ δὲ Πέρσαι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι πλησίον τοῦ στόλου των.

Οἱ εἰς τὸν Μαραθῶνα ἐξεληθόντες Ἀθηναῖοι ἦσαν 10,000 ἦτοι χίλιοι ἐξ ἐκάστης φυλῆς· ἀλλ' ἕκαστος ἐκ τῶν ἐλευθέρων Ἀθηναίων εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἓνα τοῦλάχιστον δοῦλον. Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν δέκα, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος εἶχε τὴν ἀρχηγίαν μίαν ἡμέραν διαδοχικῶς. Ἐκ τούτων ἐπιφανέστατος ἦτο ὁ Μιλτιάδης. Τότε δὲ, ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι μόνοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἔτοιμοι νὰ παλαίσωσι πρὸς τόσας χιλιάδας βαρβάρων, ἔφθασαν πρὸς βοήθειαν αὐτῶν πάντες οἱ Πλαταιεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν χίλιοι γενναῖοι μαχηταί.

Εἰς τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἔκαμον τότε οἱ δέκα στρατηγοὶ καὶ ὁ ἀρχων πολέμαρχος Καλλίμαχος, ὁ μὲν Μιλτιάδης καὶ τέσσαρες ἄλλοι στρατηγοὶ παρεδέχοντο ὅτι συνέφερεν ἀμέσως νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ δὲ ἄλλοι πέντε παρεδέχοντο ὅτι

ἔπρεπε νὰ περιμείνωσι τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἄλλ' εὐτυχῶς τότε ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος ἔδωκε τὴν ψῆφόν του ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Μιλτιάδου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀπεφασίσθη νὰ συγκροτηθῇ ἡ μάχη. Τότε δὲ ὁ στρατηγὸς Ἀριστείδης, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὴν στρατηγικὴν ἰκανότητα τοῦ Μιλτιάδου, παρεχώρησε τὴν ἡμέραν τῆς στρατηγίας του εἰς τὸν Μιλτιάδην. Τὸν Ἀριστείδην ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ Μιλτιάδης ἐγείνεν ἀρχιστράτηγος.

Μιλτιάδης

Ἄφ' οὗ παρέταξεν ὁ Μιλτιάδης τὸν στρατόν, καθὼς αὐτὸς ἄριστα ἐγνώριζε, διέταξε νὰ ἀρχίσῃ ἡ μάχη. Τότε λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ὡς λέοντες ὀρμήσαντες κατὰ τῶν Περσῶν κατανικῶσιν αὐτοὺς καὶ τοὺς τρέπουσιν εἰς φυγὴν. Ἐντρομοὶ δὲ τότε οἱ Πέρσαι κατέφυγον εἰς τὰ πλοιάτων καὶ ἀπέπλευσαν, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν 6,400 ἄνδρας.

Οἱ Πέρσαι, ἀφ' οὗ ἀπέπλευσαν, διηυθύνθησαν πρὸς τὰς Ἀθήνας, διότι ἐνόμιζον ὅτι θὰ εὕρωσι τὴν πόλιν ἀνευ στρατοῦ. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ἔστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῆς πόλεως. Ὅτε δὲ κατέπλευσαν οἱ Πέρσαι εἰς τὸ Φάληρον καὶ εἶδον τὸν Ἀθηναϊκὸν στρατὸν παρατεταγμένον, ἀπέπλευσαν τάχιστα εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας.

Τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας 2,000 Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιαταὶ οὗτοι τοιαύτην προθυμίαν εἶχον διὰ νὰ προφθάσωσιν, ὥστε τρεῖς μόνον ἡμέρας ἐχρειάσθησαν διὰ νὰ φθάσωσιν ἐκ τῆς Σπάρτης εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀφ' οὗ δὲ ἦλθον εἰς Ἀθήνας, μετέβησαν εἰς Μαραθῶνα, ὅπου εἶδον τοὺς νεκροὺς, τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ λάφυρα καὶ ἐθαύμασαν τοὺς Ἀθηναίους.

Οἱ φονευθέντες ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ γενναῖοι πρόγονοι ἡμῶν ἦσαν 192. Μεταξὺ δὲ τούτων ἦσαν καὶ ὁ πολέμαρχος Καλλιμάχος καὶ ὁ στρατηγὸς Στησίλαος. Πάντες δὲ οὗτοι χάριν μεγαλειτέρας τιμῆς ἐτάφησαν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Πλείστας δὲ τιμὰς ἔλαβε τότε ὁ μέγας στρατηγὸς τῶν Μαραθωνομάχων Μιλτιάδης.

Θάνατος τοῦ Μιλτιάδου.

Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ Μιλτιάδης ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Παρίους, διότι εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Παραλαβὼν λοιπὸν 70 πλοῖα καὶ στρατὸν διηυθύνθη κατὰ τῆς Πάρου καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτήν. Ἀλλ' ἐν ᾧ παρεσκευάζετο διὰ πολιορκητικῶν μηχανῶν νὰ κυριεύσῃ αὐτήν, αἴφνης εἰς μίαν ἔφοδον ἐπληρώθη εἰς τὸν μῆρόν. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ κυριεύσῃ τὴν Πάρου.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην τοῦ Μιλτιάδου οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ εὔρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ συχοφαντήσωσιν αὐτόν. Κατήγγειλαν δηλαδὴ αὐτόν, ὅτι ἔκαμε τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὄχι διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Παρίους, ἀλλὰ διότι εἶχε πάθος ἐναντίον ἐνὸς Παρίου. Δυστυχῶς οἱ δικασταὶ ἐπίστευσαν τὴν συχοφαντίαν ταύτην καὶ κατεδίκασαν τὸν Μιλτιάδην νὰ πληρώσῃ πρόστιμον 50 ταλάντων καὶ νὰ μένη εἰς τὴν φυλακὴν μέχρι τῆς πληρωμῆς τοῦ πρόστιμου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ὁ ἦρωσ τοῦ Μαραθῶνος ἕνεκα τῆς πληγῆς του καὶ ἐκ τῆς λύπης του ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακὴν.

Αὕτη ἡ πράξις τῶν Ἀθηναίων εἶνε ἀδικωτάτη, διότι ἐφάνησαν ἀγνώμονες πρὸς τὸν σωτῆρά των.

Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἄνδρες ἀνεφάνησαν ἔξοχοι εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες, ἂν καὶ ἦσαν πολιτικοὶ ἀντίπαλοι, δὲν ἐφρόντιζον περὶ ἄλλου τινὸς εἰμὴ νὰ καταστήσωσι τὰς Ἀθήνας πόλιν ἐνδοξον καὶ εὐδαίμονα.

Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἐκ φύσεως ἀνὴρ ἥσυχος καὶ ἐνάρετος. Καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν διετέλεσε πτωχός, διότι ἦτο τιμιώτατος. Ἐνεκα δὲ τῆς μεγάλης του δικαιοσύνης ἐπωνομάσθη «δίκαιος.»

Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν ἦτο ἀκατάστατος καὶ ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ὅτε εἶδεν ὅτι ὁ Μιλτιάδης ἀπέκτησε μεγίστην δόξαν, ἐσκέπτετο πῶς καὶ αὐτὸς νὰ ἀποκτήσῃ τοιαύτην δόξαν. Διὰ τοῦτο ἔκτοτε ἔγεινε σκεπτικός, ἀφῆκε τὰς διασκεδάσεις καὶ ἔμενε τὰς νύκτας ἀγρυπνος. Ὅτε δὲ οἱ φίλοι του ἠρώτων αὐτὸν διατι

μετέβαλε τὸν βίον του, ἔλεγε «δὲν μὲ ἀφίνει νὰ κοιμῶμαι τὸ κατόρθωμα τοῦ Μιλτιάδου». Ἐκτοτε δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς περιποιεῖτο τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠγάπα αὐτόν.

Ἄριστείδης

Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ὅτι οἱ Πέρσαι οὐδέποτε πλέον θὰ ἐτόλμων νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς προεῖδεν ὅτι οἱ βάρβαροι πάλιν θὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατασκευάσωσιν ἰσχυρὸν στόλον ἐκ τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου. Τέλος δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀφ' οὗ ἀπέκτησε

τὴν γενικὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ κατώρθωσε νὰ ἐξοστραχίσῃ τὸν πολιτικὸν τοῦ ἀντίπαλον Ἀριστείδην, διότι πάντοτε οὗτος ἀντέπραπτεν εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεμιστοκλέους.

Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου.

Ὁ Δαρεῖος, ἅμα ἔμαθε τὴν ἐν Μαραθῶνι ἦτταν τοῦ στρατοῦ του, ἐξηγριώθη ἀκόμη περισσότερο κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἤρχισε νὰ προετοιμάζῃ στρατὸν καὶ πλοῖα. Ἄλλ' ἐν ᾧ προητοιμάζετο, ἀπέθανεν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Περσίας ὁ υἱὸς του Ξέρξης. Ὁ νέος οὗτος βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκδικητικὰ σχέδια τοῦ πατρὸς του καὶ διὰ τοῦτο ἐξηκολούθησε τὰς προπαρασκευὰς αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ προητοιμάσθη καλῶς, ἐξεκίνησεν ἐκ τῆς Ἀσίας ὁδηγῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος 1,700,000 ἀνδρῶν, 80,000 ἰππέων καὶ στόλον ἐκ 1200 πλοίων.

Διαβάς ὁ Ξέρξης διὰ γεφυρῶν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην προυχώρησε μετὰ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἰππέων διὰ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τέλος ἔφθασε πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν. Ὁ δὲ στόλος του παραπλέων ἠγκυροβόλησε παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Παγασσητικοῦ κόλπου εἰς θέσιν ὀνομαζομένην Ἀφέτας.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, ἅμα ἔμαθον τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου, δὲν ἔμειναν ἀργοί. Ἀπεφάσισαν νὰ φυλάξωσι τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοιουτοτρόπως νὰ μὴ ἀφήσωσι τὸν Ξέρξην νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀκόμη δὲ νὰ στείλωσι τὸν στόλον εἰς τὸ Ἄρτεμισιον ἀκρωτήριον. Κεῖται δὲ τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐβοίας πλησίον τοῦ Ξηροχωρίου. Ἀπέ-

στειλαν λοιπὸν εἰς μὲν τὰς Θερμοπύλας τὸν ἀνδρεῖον τῆς Σπάρτης βασιλέα Λεωνίδα μετὰ 6,000 Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ὁποίων 300 ἦσαν Σπαρτιαῖται, εἰς δὲ τὸ Ἄρτεμίσιον τὸν στόλον ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου.

Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη (480 π. Χ.)

Ὁ Λεωνίδας, ἀφ' οὗ κατέλαβε τὸ στενόν, περιέμενε μετὰ θάρρους τοὺς Πέρσας. Τότε δὲ φθάνει χωρικός τις καὶ λέγει εἰς τὸν Λεωνίδα ὅτι οἱ Πέρσαι πλησιάζουσιν εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ ὅτι εἶνε τόσον πολλοί, ὥστε τὰ πλήθη τῶν βελῶν, τὰ ὅποια θὰ ρίπτωσι, θὰ ἐπισκοτίσωσι τὸν ἥλιον. Εἰς τὸν χωρικὸν δὲ τοῦτον ἀπεκρίθη τότε γελῶν ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης «τόσον τὸ καλλίτερον, θὰ πολεμήσωμεν ὑπὸ σκιάν». Δὲν παρῆλθε δὲ πολλὴ ὥρα καὶ οἱ Πέρσαι ἔφθασαν πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν.

Ἄμα ἔφθασεν ὁ Ξέρξης εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης εἶχε καταλάβῃ τὸ στενόν. Ἀμέσως λοιπὸν ἀπέστειλεν ἰππία διὰ νὰ ἴδῃ τί ἔκαμνον οἱ Ἕλληνες. Πλησιάσας δὲ ὁ ἰππεὺς εἶδεν ὅτι ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο, ἄλλοι δὲ ἐκτενίζοντο, ὡς νὰ ἐπρόκειτο νὰ ὑπάγωσιν εἰς πανήγυριν. Ταῦτα δὲ ἐπιστρέψας διηγήθη εἰς τὸν Ξέρξην.

Ὁ Ξέρξης κατ' ἀρχὰς ἐνόμισεν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθῶσιν ὀρθῶς καὶ θὰ φύγωσι. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπετέθη ἀμέσως κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ περιέμεινε αὐτοὺς ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας. Τὴν δὲ πέμπτην ἡμέραν, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον σκοπὸν νὰ φύγωσιν, ἀπέστειλε πρὸς τὸν Λεωνίδα ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψε «παράδος τὰ ὄπλα». Ἄλλ' ὁ Λεωνίδας ἐπέστρεψε τὴν

ἐπιστολήν, ἀφ' οὔ ἔγραψεν ἐπ' αὐτῆς «μολὼν λαβέ» δηλαδή «ἔλα νὰ τὰ λάβῃς».

Ἀφ' οὔ ἔλαβε ταύτην τὴν ἀπάντησιν ὁ Ξέρξης, ὠργίσθη πολὺ. Διὰ τοῦτο διέταξε τοὺς Πέρσας νὰ συλλάβωσι τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ φέρωσιν αὐτοὺς ἐνώπιόν του. Ἀμέσως λοιπὸν οἱ Πέρσαι ὤρμησαν εἰς τὸ στενὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸ στενὸν ἐκεῖνο δὲν ἐχώρει πολλὰς χιλιάδας βαρβάρων, ὁ δὲ ὄπλισμός τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀνώτερος τοῦ ὀπλισμοῦ τῶν βαρβάρων. Διὰ τοῦτο οἱ Πέρσαι ἔπαθον καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπεχώρησαν κατατετρομαγμένοι. Ἀμέσως ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλεν ἄλλα στρατεύματα. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὑπεχώρησαν, ἀφ' οὔ ἔπαθον καταστροφὴν. Στενοχωρία λοιπὸν καὶ τρόμος κατέλαβον τότε τὸν μέγαν ἐκεῖνον βασιλέα.

Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς εἶχε τόσην στενοχωρίαν καὶ δὲν ἤξευρε τί νὰ κάμῃ, παρουσιάσθη ἐνώπιον αὐτοῦ προδότης τις, Ἐφιάλτης ὀνομαζόμενος, καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι αὐτὸς ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς Πέρσας εἰς τὰ ὀπισθεν τῶν Θερμοπυλῶν δι' ὀρεινῆς τινος στενῆς ὁδοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν τότε ὁ βασιλεὺς διέταξε τὸν στρατηγὸν του Ἰδάρνην νὰ παραλάβῃ τοὺς ἐκλεκτοτάτους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ὀνομάζοντο ἀθάνατοι καὶ ἦσαν δέκα χιλιάδες, καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ μετ' αὐτῶν τὸν προδότην. Ἦτο δὲ τότε νύξ.

Ὁ γενναῖος Λεωνίδαο ἔμαθε τότε τὴν προδοσίαν καὶ ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ περικυκλωθῇ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ καταστραφῶσι μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐκεῖ, συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ ἀναχωρήσωσιν. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ μείνῃ ἐκεῖ αὐτὸς μετὰ τῶν 300 Σπαρτιατῶν καὶ νὰ θυσιασθῇ, διὰ νὰ δείξῃ καὶ εἰς τοὺς Πέρσας καὶ εἰς ὄλον τὸν

κόσμον πόσον ἔξοχος εἶνε ἡ Ἑλληνικὴ ἀνδρεία. Μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἔμειναν καὶ 700 Θεσπιεῖς, διότι καὶ οὗτοι ἀπ' φάσιςαν νὰ θυσιασθῶσιν ἐκεῖ. Ἐμειναν δὲ ἀκόμη καὶ 400 Θηβαῖοι, οἱ ὅποιοι ἐκρατήθησαν ὑπὸ τοῦ Λεωνίδου διὰ τῆς βίας, διότι ἦσαν προδόται.

Τοιοιουτρόπως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὤρμησαν οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον ὅτι ἐπλησίαζε πλέον ἢ τελευταία τῶν ὥρα. Διὰ τοῦτο ἐξῆλθον εἰς τὸ πλατύτερον μέρος τοῦ στενοῦ καὶ ἀποκρούοντες τοὺς Πέρσας προυξένουν εἰς αὐτοὺς φοβερὰν καταστροφὴν. Τὰ δόρατα τῶν περισσοτέρων Ἑλλήνων εἶχον πλέον θραυσθῆ, ἐφόνευον δὲ τοὺς Πέρσας μὲ τὰ ξίφη. Ἀλλὰ τέλος φονεύεται ὁ Λεωνίδας καὶ πλείστοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Φοβερὰ τότε γίνεται συμπλοκὴ μεταξὺ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων, διότι οἱ μὲν βαρβαροὶ ἠγωνίζοντο νὰ ἀρπάσωσι τὸ πτώμα τοῦ Λεωνίδου, οἱ δὲ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο νὰ σώσωσιν αὐτό. Εἰς τὴν φοβερὰν δ' ἐκείνην συμπλοκὴν ὑπερισχύουσιν οἱ Ἕλληνες, τρέπουσι τοὺς βαρβάρους τέσσαρας φοράς εἰς φυγὴν καὶ λαμβάνουσι τὸ πτώμα τοῦ Λεωνίδου.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει ἀκόμη, φθάνουσι οἱ ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου ὀδηγούμενοι ἀθάνατοι. Τότε δὲ οἱ μὲν Θηβαῖοι εὐρόντες εὐκαιρίαν ἔφυγον, οἱ δὲ ὀλίγοι ζῶντες Σπαρτιᾶται καὶ Θεσπιεῖς ἀπεσύρθησαν εἰς λόφον τινὰ καὶ ἐκεῖ γενναίως πολεμοῦντες ἐφονεύθησαν πάντες.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφόνεύθησαν 20,000 Περσῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου. Ὁ δὲ Ξέρξης ὀργισθεὶς διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν στρατευμάτων του διέταξε νὰ ἀποκεφαλίσωσι καὶ νὰ κρεμάσωσι τὸ πτώμα τοῦ Λεωνίδου.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, ἀφ' οὗ ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς ἐκεῖ, ὅπου ἔπεσον, ἔγραψαν πρὸς τιμὴν ὅλων τῶν πολεμη-

σάντων ἐν Θερμοπύλαις Ἑλλήνων τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα:
 «Ἐδῶ ἐπολέμησαν μίαν φορὰν κατὰ τριῶν ἑκατομμυ-
 ρίων τέσσαρες χιλιάδες ἐκ Πελοποννήσου». Ἰδιαιτέρως
 δὲ πρὸς τιμὴν τῶν Σπαρτιατῶν ἐγεινεμνημεῖον, ἐπὶ τοῦ
 ὁποίου ἐγγράφη τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα:

«Ὡς ἔειν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε
 κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι»,

ἦτοι

«Ἐσὺ διαβάτη π' ἀπερνᾷς ἕως εἰς τὴ Σπάρτη κάτου
 πῶς εἴμαστε θαμμένοι ἐδῶ, πιστοὶ ἴστο θέλημά της¹.

Τὰ ἱερά τοῦ Λεωνίδου ὅσῃ μετεχομίσθησαν μετὰ
 ταῦτα εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐτέθησαν ἐπὶ μεγαλοπρε-
 ποῦς τάφου.

Συμβούλια τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι.

Τέχνασμα τοῦ Θεμιστοκλέους.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἐκεῖνας ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ
 Λεωνίδας ἡρωϊκῶς ἠγωνίζετο εἰς τὰς Θερμοπύλας, ὁ
 Ἑλληνικὸς στόλος εὕρισκετο, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἰς
 τὸ Ἄρτεμισιον. Ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας συνήφθησαν
 ναυμαχίαι μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν, κατὰ τὰς
 ὁποίας οἱ Πέρσαι ἔπαθον πολλὰς ζημίας. Ὅτε δὲ ἐφθα-
 σεν εἰς τὸ Ἄρτεμισιον ἡ θλιβερά εἰδησις τοῦ θανάτου
 τοῦ Λεωνίδου, ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ πλεύσωσι
 πρὸς νότον, διὰ νὰ προστατεύσωσι τὰς πατρίδας των.
 Καὶ ὁ μὲν Ἀθηναϊκὸς στόλος ἀπέπλευσεν εἰς τὸ Φά-
 ληρον καὶ παρέλαβε τὰς ἐν Ἀθήναις οἰκογενείας καὶ
 μετεχόμισεν αὐτὰς εἰς Τροιζῆνα, Αἴγιναν καὶ Σαλαμῖνα,
 ὁ δὲ στόλος τῶν ἄλλων πόλεων ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σα-

¹ Μετάφρασις τοῦ κ. Σπυρ. Λάμπρου (Ἱστορ. τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Α', σελ. 421).

λαμίνα, ὅπου περιέμενε τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον. Ἀφ' οὗ δὲ μετεκομίσθησαν αἱ Ἀθηναϊκαὶ οἰκογένειαι, ἠνώθη καὶ ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος μετὰ τοῦ ἐν Σαλαμῖνι ἄλλου στόλου. Τότε δὲ ἔφθασε καὶ ὁ Περσικὸς στόλος εἰς τὸ Φάληρον, ὁ δὲ Ξέρξης μετὰ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατέκαυσε τὴν πόλιν καὶ ἔσφαξε 500 γέροντας, τοὺς ὁποίους εὔρε κεκρυμμένους ἐντὸς τῆς Ἀχροπόλεως.

Ἀφ' οὗ συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, οἱ ναύαρχοι συνῆλθον εἰς συμβούλιον καὶ συνεσχέποντο ποῦ νὰ ναυμαχήσωσιν. Εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς ὑπεστήριζεν ὅτι συμφέρον τῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ ναυμαχήσωσιν εἰς τὴν στενὴν θάλασσαν τῆς Σαλαμῖνος, ὅπου οἱ Πέρσαι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ παρατάξωσιν ὅλα τὰ πλοῖά των. Ταύτην δὲ τὴν γνώμην τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπεδέχθησαν καὶ οἱ ναύαρχοι τῆς Αἰγίνης καὶ τῶν Μεγάρων. Ἀλλ' ὁ Εὐρυβιάδης καὶ οἱ ἄλλοι ἐκ Πελοποννήσου ναύαρχοι ἐπέμενον νὰ ἀποπλεύσωσιν εἰς τὸν Ἴσθμόν, διὰ νὰ ναυμαχήσωσι πρὸ τῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὴν συζήτησιν μάλιστα ταύτην ὁ Εὐρυβιάδης τοσοῦτον ὠργίσθη κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὥστε ὕψωσε τὴν βακτηρίαν, διὰ νὰ κτυπήσῃ αὐτόν. Ὁ φρόνιμος ὁμως Θεμιστοκλῆς χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὸν ἀπότομον τρόπον τοῦ Εὐρυβιάδου, ἀλλ' εἶπε μετ' ἀταραξίας «πάταξον μὲν, ἀκουσον δέ», δηλαδὴ «νά με κτυπήσῃς, ἀλλὰ νὰ με ἀκούσῃς».

Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς ἔβλεπεν ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Πελοποννησίους ἀπὸ τοῦ νὰ φύγωσι. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλε κρυφίως πρὸς τὸν Ξέρξην πιστόν του ἄνθρωπον καὶ διέταξεν αὐτόν νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν Ξέρξην· «ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων,

ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπειδὴ θέλει τὸ καλόν σου, μ' ἔστειλε νὰ εἶπω πρὸς σέ, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶνε σύμφωνοι μεταξύ των καὶ σκέπτονται νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Σαλαμῖνος. Ἐὰν λοιπὸν φράξης τὸ στενόν, θὰ συλλάβῃς αὐτοὺς ἄνευ ἀντιστάσεως».

Θεμιστοκλῆς

Ἄφ' οὗ ἤκουσε ταῦτα ὁ Ξέρξης, ηὐχαριστήθη καὶ ἀμέσως διέταξε τὸν στόλον του νὰ περικυκλώσῃ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος. Ἐν ᾧ δὲ ἐγίνοντο ταῦτα, οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι δὲν ἐγνώριζον τὴν περικύκλωσιν, ἀλλὰ

ἐξηκολούθουν νὰ συζητῶσιν ἀκόμη. Τέλος δὲ ἔφθασεν ἐξ Αἰγίνης ὁ τότε ἐξόριστος Ἀριστείδης καὶ ἀνήγγειλε τὴν περιχύκλωσιν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν εἶδον οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ φύγωσιν, ἤτοιμάσθησαν διὰ νὰ ναυμαχήσωσιν.

Ἡ ἐν Σαλαμῶνι ναυμαχία (480 π. Χ.)

Ὅτε ἀνέτελλεν ἡ εἰκοστὴ Σεπτεμβρίου τοῦ 480 ἔτους, ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ Περσικὸς στόλος ἦσαν παρατεταγμένοι ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ ἔτοιμοι νὰ ναυμαχήσωσιν. Ὅπισθεν δὲ τοῦ περσικοῦ στόλου ἐπὶ ὑψηλοῦ τινος λόφου εἶχε τοποθετηθῆ ἐπὶ θρόνου ὁ μέγας βασιλεὺς Ξέρξης καὶ εἶχε πέριξ αὐτοῦ γραμματεῖς, διὰ νὰ σημειώνωσι τὰ ὀνόματα ἐκείνων τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι θὰ ἠνδραγάθουν εἰς τὴν μάχην.

Οἱ δύο στόλοι ἐπὶ τινα χρόνον ἔμειναν ἀκίνητοι, διότι οἱ μὲν Πέρσαι περιέμενον νὰ ἐπιτεθῶσιν οἱ Ἕλληνες πρῶτοι, οἱ δὲ Ἕλληνες ἤθελον νὰ ἀρχίσωσι τὴν ναυμαχίαν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν συνήθως ἔπνεεν ἄνεμος βοηθητικὸς εἰς τὰς κινήσεις των. Τέλος ἔφθασεν ἡ ὥρα· ἐσήμαναν αἱ Ἑλληνικαὶ σάλπιγγες· οἱ δ' Ἕλληνες πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ ὤρμησαν κατὰ τῶν βαρβάρων ψάλλοντες « Ἐμπρός, παῖδες Ἑλλήνων, ἔμπρός, ἐλευθεροῦτε τὴν πατρίδα ». Τοιοῦτοτρόπως δὲ μετ' ὀλίγον ἡ ναυμαχία ἔγεινε γενική.

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οὔτε οἱ Ἕλληνες οὔτε οἱ Πέρσαι ἐνίκησαν, διότι καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἠγωνίζοντο γενναίως. Τέλος ὅμως οἱ Ἕλληνες νικῶσι τοὺς Πέρσας καὶ τρέπουσιν ὅλον τὸν περσικὸν στόλον εἰς φυγὴν.

Εἰς τὴν θαυμαστὴν ταύτην ναυμαχίαν οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπώλεσαν 40 πλοῖα, ὁ δὲ Ξέρξης 200 πλοῖα καὶ 50,000 ἀνδρῶν. Τοιοῦτος δὲ τρόμος κατέλαβε τοὺς

Πέρσας, ὥστε πλείοντες οὗτοι πρὸς τὸ Φάληρον ἐλησμόνησαν νὰ παραλάβωσι περσικόν τι ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἶχον τοποθετήσῃ εἰς Ψυττάλειαν. Αὕτη δὲ ἡ Ψυττάλεια εἶνε νῆσος κειμένη πλησίον τῆς Σαλαμῖνος καὶ ὀνομάζεται σήμερον Λειφοκουτάλα. Πάντες δὲ οὗτοι οἱ ἐν Ψυτταλείᾳ Πέρσαι ἐφονεύθησαν περὶ τὴν ἑσπέραν ὑπὸ Ἀθηναϊκοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ὁποῖον ἀπεδίβασεν ἐκεῖ ὁ Ἀριστείδης.

Φύγη τοῦ Ξέρξου

Ὁ Ξέρξης τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὅτε εἶδε τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του, ὥστε ἀπεφάσισεν αὐτὸς νὰ φύγη, νὰ ἀφήσῃ δὲ τὸν Μαρδόνιον μετὰ 300,000 ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν, διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Τότε δ' ὁ Θεμιστοκλῆς, διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Ξέρξην νὰ φύγη ταχύτερον ἐκ τῆς Ἑλλάδος, κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς τέχνασμα. Ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον πιστὸν δοῦλόν του καὶ ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὸν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐσκέπτοντο νὰ πλεύσωσι πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον διὰ νὰ καταστρέψωσι τὰς γεφύρας, αὐτὸς δὲ ὡς φίλος τοῦ βασιλέως τοὺς ἠμπόδιζεν.

Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξέρξης τοσοῦτον ἐτρόμαξεν, ὥστε ἀμέσως τότε ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς μεθ' ὅλου τοῦ πεζοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τῆς Βοιωτίας ἔφθασεν εἰς Θεσσαλίαν. Ἀφ' οὗ δὲ ἀφῆκεν ἐκεῖ τὸν Μαρδόνιον μετὰ 300,000 ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν, ἔφθασε μετὰ ὁδοιπορίαν 45 ἐν ὄλῳ ἡμερῶν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν του δὲ ταύτην ἀπώλεσε πλείστους στρατιώτας ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν τάλαιπωριῶν. Ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, εὔρε τὰς γεφύρας κατεστραμμένας ἐκ τῶν τρικυμιῶν. Διὰ τοῦτο δὲ διέβη

τὸν Ἑλλήσποντον διὰ πλοίου καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Περσίαν κατησχυμμένος.

Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη (479 π.Χ.)

Ὁ Μαρδόνιος μετὰ τοῦ στρατοῦ του διῆλθε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐκεῖ εἰς τὴν Θεσσαλίαν εὐρισκόμενος ἐθεώρησε συμφέρον του νὰ καταστήσῃ φίλους καὶ συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους καὶ διὰ τοῦτο ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς προτάσεις περὶ φιλίας. Ὑπεσχέθη δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν των νὰ οἰκοδομήσῃ πάλιν καὶ χρήματα πολλὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ τέλος νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς κυρίους τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμως δὲν ἀπεδέχθησαν τὰς προτάσεις ταύτας τοῦ Μαρδονίου, ἀλλ' ἀπήντησαν πρὸς αὐτόν· «Ἐν ὄσω ὁ ἥλιος κάμνει τὸν δρόμον του, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ πολεμῶσι τοὺς Πέρσας».

Ἀφ' οὗ ἔλαβε τὴν ἀπόκρισιν ταύτην τῶν Ἀθηναίων ὁ Μαρδόνιος ὤρμησε διὰ τῆς Βοιωτίας εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας εὗρεν ἐρήμους, διότι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον περᾶσθαι πάλιν εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἐκδικούμενος λοιπὸν τοὺς Ἀθηναίους ἠρήμωσε πάλιν τὰς Ἀθήνας. Ἐπειτα δὲ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἐκτὸς τῶν 300,000 Περσῶν καὶ 50,000 Ἑλλήνας συμμάχους.

Ἐκεῖ εἰς τὴν Βοιωτίαν διηυθύνθη τότε κατὰ τῶν Περσῶν ὁ ἐξ 110,000 μαχητῶν ἀποτελούμενος Ἑλληνικὸς στρατός, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Σπαρτιάτης Πausanίας. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ὀλίγων ἡμερῶν συνεχροτήθη ἡ πλησίον τῶν Πλαταιῶν φοβερὰ μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Μαρδόνιος ἐφονεύθη, οἱ δὲ Πέρσαι κατετροπώθησαν. Τοιαύτη ἦτο ἡ καταστροφὴ τῶν Περ-

σῶν, ὥστε ἐκ τῶν 300,000, ἀφ' οὗ ἀφαιρέσωμεν 40,000, οἱ ὅποιοι ἔφυγον πρὸ τῆς μάχης, ἐσώθησαν μόνον 3,000. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν 1360.

Αἱ Πλαταιαί, πλησίον τῶν ὁποίων ἔγεινεν ἡ μάχη, εἶνε τὸ σημερινὸν χωρίον Κόχλα.

Ἐν Μυκάλῃ μάχῃ (479 π.Χ.)

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες κατέστρεψαν τοὺς Πέρσας ἐν Πλαταιαῖς, ἢ, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν ἐκ τῆς Δήλου εἰς τὴν Σάμον, διὰ τὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Περσικοῦ στόλου. Οἱ Πέρσαι ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας ἀπέπλευσαν ἀμέσως ἐκ τῆς Σάμου εἰς τὴν Μυκάλην (ἀκρωτήριον τῆς Ἰωνίας). Ἐκεῖ δέ, ἀφ' οὗ ἔσυραν τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηρὰν, κατεσκεύασαν περίφραγμα ἐκ λίθων καὶ ξύλων καὶ ὠχυρώθησαν ἐντὸς αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀποβιβάσθέντες εἰς τὴν ξηρὰν ἐκυρίευσαν τὸ περίφραγμα καὶ ἔτρεψαν τοὺς Πέρσας εἰς φυγὴν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ μὲν Πέρσαι ἦσαν 120,000, οἱ δὲ Ἕλληνες ἦσαν 25,000. Στρατηγοὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ὁ Σπαρτιάτης Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ἐάνθιππος, ὁ πατὴρ τοῦ Περικλέους.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην πᾶσαι αἱ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος νῆσοι ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ.

Τοιοῦτο τέλος ἔλαβον οἱ κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων. Πάντοτε δὲ οἱ ἀγῶνες οὗτοι τῶν ἐνδόξων προγόνων ἡμῶν θὰ μνημονεύωνται μετὰ θαυμασμοῦ, διότι δι' αὐτῶν ἀπεκρούθη ἡ βαρβαρότης, ἡ ὁποία ἠθέλησε νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὠραίαν δηλαδὴ Πατρίδα μας, ἐκ τῆς ὁποίας μετεδόθη εἰς τὸν κόσμον ἡ παιδεία καὶ ὁ πολιτισμός.

Ὁχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

Ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Περσῶν ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὀχυρώσωσι τῶν πόλιν δι' ἰσχυροῦ τείχους. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἀνήγειρον οἱ Ἀθηναῖοι ταχέως, διότι ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Σπαρτιάται μάθωσι τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ καὶ ἐμποδίσωσι τοὺς Ἀθηναίους. Πράγματι δὲ οἱ Σπαρτιάται ἔμαθον, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτιζον τὸ τεῖχος, καὶ ἐζήτησαν τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε νὰ ἐξαπατήσῃ αὐτούς. Μετέβη δηλαδὴ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἶπεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔκτιζον τεῖχος παρεκίνησε δὲ αὐτούς νὰ στείλωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας πρέσβεις, διὰ νὰ βεβαιωθῶσιν. Συγχρόνως δὲ ἐμήνυσε κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ ἀφήσωσι τοὺς πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν ν' ἀναχωρήσωσι, πρὶν περατωθῇ τὸ τεῖχος. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν τὸ τεῖχος ἀνηγέρθη παρὰ τὴν θέλησιν τῶν Σπαρτιατῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι ὁ Πειραιεὺς ἦτο καταλληλότερος λιμὴν παρὰ ὁ τοῦ Φαλήρου περιτείχισε τὸν Πειραιᾶ καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἀξιόλογον λιμένα.

Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Πausανίου.

Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν. Θάνατος τοῦ Πausανίου.

Μετὰ δύο ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ὁ Πausανίας ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον. Ἐκεῖ δὲ παρ' αἰχμαλώτων ἔμαθε πόσον λαμπρὰ ἔζων οἱ μεγιστάνες τῆς Περσίας. Διὰ τοῦτο συνέλαβε τὴν προδοτικὴν ἰδέαν νὰ γείνη γαμβρὸς τοῦ Εἰρξου καὶ νὰ ὑποτάξῃ εἰς τοὺς Πέρσας τὴν Ἑλλάδα.

ἤρχισε δὲ νὰ συνεννοῆται περὶ τούτου μετὰ τοῦ σατράπου Ἀρταβάζου. Ἐκτοτε ὁ Πausanίας προσεφέρετο ἀποτόμως ὄχι μόνον πρὸς τοὺς στρατιώτας του, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους. Διὰ τοῦτο αἱ πλεῖσται ἐκ τῶν συμμαχικῶν πόλεων τῆς Σπάρτης ἐγκατέλιπον τὴν Σπάρτην καὶ ἔγειναν σύμμαχοι τῶν Ἀθηνῶν. Αὗται δὲ αἱ σύμμαχοι πόλεις τῶν Ἀθηνῶν προσέφερον ἕκτοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους φόρον διὰ τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον. Τὸν φόρον δέ, τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ πληρῶνῃ ἑκάστη πόλις, τὸν προσδιώρισε δικαιοτάτα ὁ Ἀριστείδης.

Ὅτε οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης ἔμαθον τὴν προδοτικὴν διαγωγὴν τοῦ Πausanίου, ἀμέσως ἀνεκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἀλλ' οὗτος κατῴρθωσε νὰ ἀθωωθῇ. Ἐπὶ τελους ὁμως οἱ ἔφοροι συνέλαβον ἐπιστολὴν τοῦ Πausanίου, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλεν οὗτος πρὸς τὸν Ἀρτάβαζον. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ταύτης φανερὰ πλεον ἀπεδεικνύετο ἡ προδοσία τοῦ Πausanίου. Διὰ τοῦτο οἱ ἔφοροι ἔσπευσαν νὰ συλλάβωσιν αὐτόν. Τότε ὁ Πausanίας, διὰ νὰ σωθῇ, κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοῖκου Ἀθηναῆς. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι ἀφῆρσαν τότε τὴν στέγην τοῦ ναοῦ καὶ περιέκλεισαν τὴν θύραν διὰ τείχους. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ὁ Πausanίας ἀπέθανεν ἐξ ἀσιτίας. Τοσοῦτον δὲ ἡγανάκτησαν κατ' αὐτοῦ οἱ Σπαρτιαῖται, ὥστε λέγεται ὅτι αὐτὴ ἡ μήτηρ του ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον, ὅτε ἤρχισεν ἡ περιτείχισις τῆς θύρας τοῦ ναοῦ.

Θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστείδου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν διέμεινεν εἰς Ἀθήνας ἐπὶ 20 σχεδὸν ἔτη καὶ ἀπελάμβανε πλείστας τιμὰς. Ἀλλ' ἐπὶ τέλος καὶ ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐσυκοφαντήθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του, ὅτι ἐ-

σχόπευε νὰ γείνη τύραννος, καὶ ἐξωρίσθη. Κατέφυγε δὲ τότε εἰς τὸ Ἄργος. Ἀλλὰ μετὰ τινα καιρὸν οἱ Ἄθηναῖοι ἀπέστειλαν εἰς τὸ Ἄργος ἄνδρας διὰ νὰ συλλάβωσιν αὐτόν, διότι ἐπίστευσαν τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι κατηγορήσαν αὐτόν ψευδῶς ὡς συνένοχον τοῦ Πausανίου. Διὰ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τοῦ Ἄργους καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Βασιλεὺς τῆς Περσίας ἦτο τότε ὁ υἱὸς τοῦ Ξέρξου Ἄρταξέρξης, ὅστις καὶ ὑπεδέχθη τὸν Θεμιστοκλέα μετὰ πολλῶν τιμῶν. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου καιροῦ ὁ βασιλεὺς οὗτος διέταξε τὸν Θεμιστοκλέα νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τότε λοιπὸν ὁ μέγας Θεμιστοκλῆς, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῆς προσφιλοῦς πατρίδος του, ἔπιε δηλητήριο καὶ ἀπέθανεν.

Ὁ δὲ ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους, ὁ Ἄριστείδης, εἶχεν ἀποθάνῃ ἱκανὰ ἔτη πρὸ αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἀπέθανεν ὁ ἔντιμος οὗτος ἀνὴρ, δὲν ἀφῆκεν οὐδὲ τὰ ἐξόδα τῆς κηδείας του. Ἡ δὲ πόλις ὄχι μόνον ἐκῆδευσεν αὐτόν διὰ δημοσίων ἐξόδων, ἀλλὰ καὶ ἐφρόντισε περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν τέκνων του.

Ὁ Κίμων καὶ αἱ νῆκαί του.

Μετὰ τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὸν Ἄριστείδην διηύθυνε τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ὁ Κίμων, ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, ὁ ὅποιος ἦτο ἀνὴρ ἀνδρειότατος καὶ φρονιμώτατος. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἐξελέχθη στρατηγός, πρῶτον μὲν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν παραλίων τῆς σημερινῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς Πέρσας· ἔπειτα δὲ διηυθύνθη εἰς τὴν νῆσον Σκυρον καὶ ἐξεδίωξεν ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς καταστρέφοντας τὴν νῆσον ληστές. Εἰς τὴν νῆσον

δὲ ταύτην ἀνεκάλυψε τὸν τάφον τοῦ Θησέως καὶ λαβὼν τὰ ὀστέα αὐτοῦ μετεκόμισεν αὐτὰ εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ ἔθαψε πανηγυρικῶς. Ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν του τούτων ὁ Κίμων ἔφερεν εἰς Ἀθήνας πλεῖστα λάφυρα, τὰ ὅποια μετεχειρίσθη πρὸς ὀχύρωσιν καὶ στολισμὸν τῆς πόλεως.

Ὁ Κίμων ἦτο πλουσιώτατος, ἐξώδευε δὲ τὸν πλοῦτόν του χάριν τοῦ λαοῦ. Ἀφῆρεσε τοὺς φράκτας τῶν κήπων του, διὰ νὰ εἰσέρχωνται ἐλευθέρως ξένοι καὶ Ἀθηναῖοι καὶ νὰ κόπτωσι καρπούς· καθ' ἑκάστην δὲ ἡμέραν εἶχεν εἰς τὴν οἰκίαν του ἐστρωμένην τράπεζαν καὶ προσεκάλει τοὺς πτωχοὺς νὰ τρώγωσιν. Ὅσακις ἐξήρχετο ἐκ τῆς οἰκίας του ἠκολούθουν αὐτὸν ὑπηρεταὶ καλῶς ἐνδεδυμένοι, οἱ ὅποιοι, ἐὰν ἔβλεπον πολίτην τινὰ φοροῦντα ἐνδύματα ἐξεσχισμένα, ἔδιδον εἰς αὐτὸν τοὺς μανδύας των. Οὗτοι δὲ οἱ ὑπηρεταὶ εἶχον καὶ χρήματα καὶ ἐμοίραζον εἰς τοὺς πτωχοὺς.

Μετὰ ταῦτα ἐξελέχθη ὁ Κίμων στρατηγός, διὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Περσῶν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔλαβε τριακόσια πλοῖα ἐπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ συνεχρότησε (τῷ 469 π.Χ.) ναυμαχίαν πρὸς τὸν Περσικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἐκ 200 πλοίων.

Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ὁ Κίμων ἄλλα μὲν πλοῖα κατεδύθισεν, ἄλλα δὲ ἠνάγκασε νὰ ριφθῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν, τὰ δὲ λοιπὰ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν του εἰς τὴν ξηρὰν καὶ κατετρόπωσε τὸν Περσικὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος ἦτο παρατεταγμένος εἰς τὴν παραλίαν. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ἀμέσως ἐπλευσε πρὸς τὴν Κύπρον καὶ συναντήσας 80 Φοινικικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἤρχοντο πρὸς βοήθειαν τοῦ Περσικοῦ στόλου, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ

κατέστρεψε καὶ αὐτά. Εἰς μίαν λοιπὸν ἡμέραν ὁ Κίμων ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους εἰς δύο ναυμαχίας καὶ μίαν πεζομαχίαν.

Μετὰ τὰ μεγάλα ταῦτα κατορθώματα τοῦ Κίμωνος τοσοῦτον ἐφοβήθησαν οἱ Πέρσαι, ὥστε ἔπαυσαν πλέον οἱ στόλοι τῶν νὰ παρουσιάζωνται εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας.

Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (464 — 454 π.Χ.) **Ἐξορία τοῦ Κίμωνος.**

Κατὰ τὸ ἔτος 464 π.Χ. ἐγείνεν εἰς τὴν Σπάρτην τρομερὸς σεισμὸς. Ἐκ τοῦ σεισμοῦ τούτου πᾶσαι αἱ οἰκίαι ἐκρημνίσθησαν, πλὴν ὀλίγων, εἴκοσι δὲ χιλιάδες ἀνθρώπων ἐφονεύθησαν. Τότε λοιπὸν οἱ εἰλωτες καὶ οἱ Μεσσηνιοὶ εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπαναστατήσωσι καὶ κατέλαβον τὴν Ἰθώμην. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἀμέσως τότε ἔσπευσαν νὰ πολιορκήσωσι τοὺς ἐπαναστάτας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι τὴν Ἰθώμην, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλων πόλεων. Τότε ὁ Κίμων, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ στερεώσῃ τὴν μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν ὁμόνοιαν, ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀποστείλωσιν αὐτὸν μετὰ 4,000 ὀπλιτῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσιν ἀμέσως τὴν Ἰθώμην, οἱ Σπαρτιᾶται ἐνόμισαν ὅτι οὗτοι εἶχον συνεννοηθῆ μετὰ τῶν πολιορκουμένων. Διὰ τοῦτο προφασίσθησαν ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἀνάγκην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπέπεμψαν αὐτούς. Ἡ περιφρόνησις δὲ αὕτη τῶν Σπαρτιατῶν τοσοῦτον ἐξώργισε τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε οὗτοι ἐξώρισαν τὸν Κίμωνα ἐπὶ δέκα ἔτη ὡς προταίτιον τῆς ἐκστρατείας.

Ἐπὶ δέκα ἔτη οἱ πολιορκούμενοι εἰλωτες καὶ Μεσσήνιοι ἀπέκρουον τὰς ἐφόδους τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπὶ τέλους δ' ἀπέκαμον καὶ συνεβιάσθησαν νὰ ἐξέλθωσι τῆς Πελοποννήσου μετὰ τῶν γυναικῶν των καὶ τῶν παίδων των. Κατώκησαν δὲ οὗτοι εἰς τὴν Ναύπακτον, τὴν ὁποίαν ἐχορήγησαν εἰς αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι.

**Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος ἐκ τῆς ἐξορίας
καὶ θάνατος αὐτοῦ.**

Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 457 π. Χ. συνεκροτήθη ἐν Τανάγρα μάχη μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, ὁ ἐξόριστος Κίμων ἔτρεξεν ὀπλισμένος, διὰ νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν του. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ δὲν ἐδέχθησαν αὐτόν. Διὰ τοῦτο ὁ Κίμων ἀπῆλθεν, ἀφ' οὗ ἀφῆκε τὰ ὄπλα του εἰς ἑκατὸν φίλους του. Οὗτοι δὲ οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνος συναθροισθέντες περίξ τῶν ὀπλῶν αὐτοῦ ἐπολέμησαν γενναίως καὶ ἐφονεύθησαν πάντες. Τότε λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι θαυμάσαντες τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Κίμωνος ἀνεκάλεσαν αὐτόν ἐκ τῆς ἐξορίας.

Ἀφ' οὗ ἐπανῆλθεν ὁ Κίμων εἰς τὰς Ἀθήνας, κατώρθωσε νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Ἐπειτα δὲ ἐπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπολιορκεῖ τὸ Κίτιον, ἔλαβε θανατηφόρον τραῦμα ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπέθανε (τῷ 449 π.Χ.). Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τιμῶντες τὸν ἄνδρα μετεκόμισαν τὸ σῶμά του εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκήδευσαν αὐτὸ μεγαλοπρεπῶς.

Περικλῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος διηύθυνε τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ὁ μέγας πολιτικὸς Περικλῆς,

ὁ ὁποῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου τοῦ νικῆσαντος τοὺς Πέρσας ἐν Μυκάλῃ. Ἦτο δὲ ὁ Περικλῆς μέγας καὶ κατὰ νοῦν καὶ κατὰ τὴν καρδίαν, εὐγενῆς, εὐγλωττος, σοβαρὸς καὶ ἀτάραχος.

Περικλῆς.

Λέγεται ὅτι ἐπὶ ὀλόκληρον ἡμέραν κακοήθης τις Ἀθηναῖος ὕβριζε τὸν Περικλέα [εἰς τὴν ἀγοράν, μάλιστα δὲ τὴν ἑσπέραν ἠκολούθησεν αὐτὸν μέχρι τῆς οἰκίας του ὕβριζων καὶ φωνάζων κατ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Περικλῆς μετ' ἀταραξίας ἤκουε τὰς ὕβρεις καί, ὅτε ἔφθασε πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας του, διέταξεν ἓνα ἐκ τῶν ὑπηρετῶν του νὰ λάβῃ φανὸν καὶ νὰ συνοδεύσῃ τὸν κα-

κοήθη ἐκείνον ἄνθρωπον μέχρι τῆς οἰκίας του.

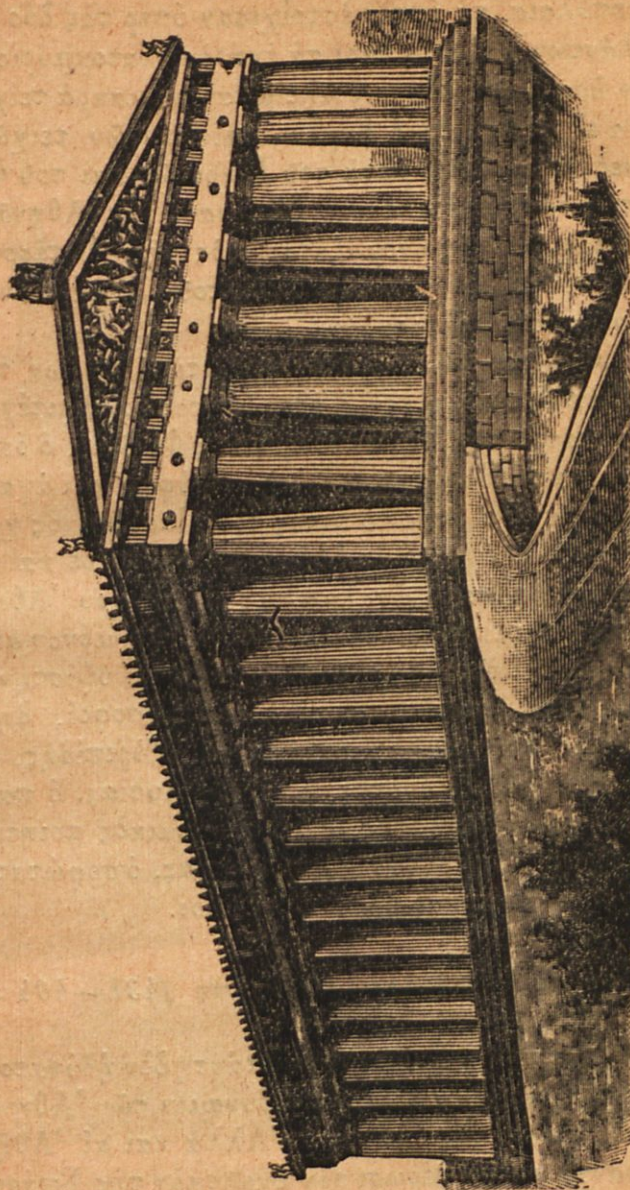
Ὁ Περικλῆς οὐδέποτε ἐφαίνετο ἔξω τῆς οἰκίας του, ἐκτὸς ἂν μετέβαινε νεις τὴν ἀγορὰν ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ. Καθ' ἐκάστην δὲ ἡμέραν ἐδέχετο εἰς τὴν οἰκίαν του τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ συνεζήτει μετ' αὐτῶν περὶ ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν. Τὰς διασκεδάσεις πάντοτε τὰς ἀπέφευγεν.

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ μετὰ τοσαύτης εὐγλωτίας ὠμίλει ὁ Περικλῆς, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγον ὅτι τότε οὗτος ἤστραπτεν, ἐβρόντα καὶ ἔφερεν εἰς τὴν γλῶσσαν του τὸν κεραυνόν. Διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη Ὀλύμπιος.

Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Περικλέους.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους αἱ Ἀθῆναι ἐλάβανον παρὰ μὲν τῶν συμμάχων τῶν 600 τάλαντα ἐκ δὲ τῶν φόρων 400 τάλαντα. Ὁ Περικλῆς λοιπὸν διοικῶν τὰς Ἀθήνας διεχειρίζετο κατ' ἔτος χίλια ἐν ὄλω τάλαντα, τὰ ὅποια ἀναλογοῦσι πρὸς 48,000,000 περίπου σημερινῶν δραχμῶν. Διὰ τῶν χρημάτων δὲ τούτων ὁ Περικλῆς ὄχι μόνον κατέστησε τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν ἰσχυροτάτην, ἀλλὰ καὶ ἐστόλισε τὰς Ἀθῆνας καὶ τὴν Ἀττικὴν διὰ πλείστων λαμπρῶν ἀριστοτεχνημάτων, τῶν ὁποίων τὰ περισωθέντα λείψανα θαυμάζει σήμερον ὁ κόσμος.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ᾠκοδομήθη ἐπὶ τοῦ Σουνίου ὁ ναὸς τῆς Σουνιάδος. Ἀθηνᾶς. Τότε ἐκτίσθη ἐν Ἀθήναις τὸ Ὁδεῖον. Τότε ᾠκοδομήθη ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὁ ἀμίμητος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται Παρθενῶν καὶ ἐστοίχισεν ὑπὲρ τα χίλια τάλαντα, δηλαδὴ περὶ τὰ 48,000,000 σημερινῶν δραχμῶν. Τότε ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὡσαύτως ἀνηγέρθησαν τὰ λαμπρὰ

Ὁ Παρθενὼν ὡς εἶχε τὸ πάλαι.

Προπύλαια, τὰ ὁποῖα ἐστοίχισαν ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας ταλάντων, δηλαδὴ περὶ τὰ ἑκατὸν ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Τότε ἐτελείωσαν τὰ μακρὰ τείχη, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀρχίσῃ ὁ Κίμων, καὶ διὰ τῶν τειχῶν αὐτῶν συνεδέθη ἡ πόλις μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Φαλήρου. Τότε ὡσαύτως ἐτελείωσε καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης, ὁ ὁποῖος κοινῶς ὀνομάζεται ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Τότε τέλος ἤρχισεν ἡ κτίσις τοῦ Ἐρεχθείου καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου.

Ἐπὶ ὄλων τῶν καλλιτεχνημάτων τούτων τὴν γενικὴν ἐπίβλεψιν εἶχεν ὁ ἐξοχώτατος καλλιτέχνης καὶ στενώτατος τοῦ Περικλέους φίλος Φειδίας, ὁ ὁποῖος καὶ ἐστόλισε τὸ Παρθενῶνα δι' ἀναγλύφων καὶ ἀγαλμάτων. Οὗτος κατεσκεύασε τὸ ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος χρυσοελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἀκόμη δὲ καὶ τὸ ὑψηλότατον χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλεους ὄχι μόνον αἱ τέχναι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα. Τότε ἀνεφάνησαν οἱ μέγιστοι σοφοί, δηλαδὴ οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας Ἡρόδοτος, ὁ ῥήτωρ Λυσίας, ὁ πατὴρ τῆς Ἰατρικῆς Ἱπποκράτης, ὁ μέγας κωμικὸς ποιητὴς Ἀριστοφάνης, ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας, ὁ σοφώτατος πάντων Σωκράτης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Πελοποννησιακὸς πόλεμος (431—404 π.Χ.)

Αἰτία τοῦ πολέμου. Ἡ Σπάρτη δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν μεγάλην δόξαν καὶ δύναμιν τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τοῦτο ἐμίσει τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ καὶ αἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρωσι τὸν ἐγωϊσμὸν τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ἐμίσουν τὴν Σπάρτην. Μικρὰ λοιπὸν ἀφορμὴ ἐ-

Τὰ Προϋλαία τῆς Ἀκροπόλεως ὡς εἶχον τὸ πάλαι.

χρειάζετο, διὰ νὰ ἀρχίσῃ πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο τούτων πόλεων.

Ἡ φορμὴ τοῦ πολέμου. Ἡ νῆσος Κέρκυρα ἦτο ἀποικία τῶν Κορινθίων· ἐπειτα δὲ οἱ Κερκυραῖοι, ἀφ' οὗ ἀπέκτισαν ναυτικὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον, ἴδρυσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας νέαν ἀποικίαν τὴν Ἐπίδαμνον (τὸ σημερινὸν Δυρράχιον). Εἰς τὴν Ἐπίδαμνον συνέβησαν τῷ 438 π. Χ. ταραχαὶ μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ δημοκρατικοὶ ἐξεδίωξαν τοὺς ἀριστοκρατικούς. Τούτους δὲ τότε τοὺς ἀριστοκρατικούς ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπίσῃ ἡ Κέρκυρα, τοὺς δὲ δημοκρατικούς ἡ Κόρινθος. Διὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν δύο τούτων πόλεων ἐξερράγη πόλεμος.

Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐβοήθουν τοὺς Κερκυραίους, εἰ δὲ Σπαρτιᾶται τοὺς Κορινθίους. Καὶ ἦσαν μὲν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀντίπαλοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, ἀλλ' ἀκόμη δὲν εἶχον ἔλθῃ εἰς φανεράν σύγκρουσιν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ πάθος τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἔφθασε μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ, ὥστε ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ γείνη. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν 431 π. Χ., ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολιόρησαν τὴν ἀποικίαν τῶν Κορινθίων Ποτίδαιαν, ἤρχισεν ὁ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν καταστρεπτικὸς πόλεμος, εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβον μέρος ὅλαι σχεδὸν αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις. Ὀνομάσθη δὲ ὁ πόλεμος οὗτος Πελοποννησιακὸς καὶ διήρκεσεν, ἐκτὸς διακοπῶν τινῶν, 27 ἔτη, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 431 μέχρι τοῦ 404 π. Χ.

Τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖσι κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως· συγχρόνως δὲ ἀπέστειλαν στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔβλαψαν αὐτά. Κατὰ τὸ ἔτος δὲ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Αἴγινα καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Μεγαρίδα.

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ Ἀρχίδαμος πάλιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πάλιν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ ἀπέστειλαν στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερὸς λοιμὸς, ὁ ὁποῖος διήρχισε τρία σχεδὸν ἔτη καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἄδην χιλιάδας ἀνθρώπων· ὑπὸ τῆς νόσου δὲ ταύτης προσεβλήθη (τῷ 429) καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς καὶ ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 60 ἐτῶν. Ἐτάφη δὲ ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ μετ' ἐξαιρέτων τιμῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ.

Κλέων. Μυτιλήνη. Πλαταιαί. Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους ὑπῆρξε μέγα δυστύχημα διὰ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἔκτοτε ἐκυβέρνα τὴν πόλιν ὁ διεφθαρμένος δημαγωγὸς Κλέων. Οὗτος κατὰ τὸ ἔτος 427, ὅποτε οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέταξαν τοὺς ἀποστατήσαντας Μυτιληναίους, συνεβούλεσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ θανατώσῃ πάντας τοὺς Μυτιληναίους. Ἀλλ' εὐτυχῶς τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν φρόνιμοί τινες πολῖται ἔπεισαν τὸν λαὸν νὰ μεταβάλλῃ τὴν σκληρὰν ταύτην ἀπόφασιν καὶ νὰ θανατώσῃ μόνον τοὺς πρωταιτίους τῆς ἀποστασίας. Ἀλλὰ καὶ οἱ φονευθέντες ὡς πρωταῖτιοι δὲν ἦσαν ὀλίγοι. Ἦσαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυρίευσαν τὰς Πλαταιὰς καὶ κατηδάφισαν αὐτάς ἐκ θεμελίων, διότι οἱ Πλαταιεῖς ἦσαν πιστοὶ φίλοι τῶν Ἀθηναίων. Ἐδείχθησαν δὲ οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς Πλαταιεῖς σκληρότατοι, διότι κατέσφαξαν ὅσους ἐξ αὐτῶν ἤχμαλώτισαν.

Ἦσαν δὲ οἱ σφαγέντες Πλαταιεῖς διακόσιοι καὶ μετὰ τούτων 25 Ἀθηναῖοι.

Σφακτοὶ ρία. Βρασίδης. Εἰρήνη Κατὰ τὸ ἑβδομον ἔτος τοῦ πολέμου (τῷ 425) οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολιόρησαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν ἀπέναντι τῆς Πύλου κειμένην νῆσον Σφακτηρίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχον ἀποβιβασθῆ 420 Σπαρτιαταί. Ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν τούτων οἱ μὲν 128 ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, οἱ δὲ λοιποὶ 292 ὠδηγήθησαν αἰχμάλωτοι εἰς τὰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σφακτηρίας οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν τὰ Κύθηρα καὶ κατέλαβον τὴν Θυρέαν. Αὕτη δὲ ἡ Θυρέα εἶνε μέρος τῆς σημερινῆς Κυουρίας. Ὑστερον δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν πλησίον τοῦ Δηλίου, τὸ ὁποῖον ἔκειτο κατὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐκινδύνευσεν νὰ συλληφθῆ ὁ Σωκράτης, ἀλλ' ἐσώθη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Ἀλκιβιάδου.

Μετὰ ταῦτα ὁ μέγας στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Βρασίδης ἠθέλησε ν' ἀπομακρύνῃ τῆς Πελοποννήσου τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον. Διὰ τοῦτο μετέβη καὶ ἐπολιόρησεν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ Ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν μφίπολιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσεν. Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτε ἔμαθον τοῦτο, ἀπέστειλαν κατὰ τοῦ Βρασίδου τὸν Κλέωνα. Ὁ δὲ Κλέων ἐλθὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπετύγχανεν, ἀλλ' ἔπειτα ἐνικήθη πλησίον τῆς Ἀμφιπόλεως καί, ἐν ᾧ ἐφευγεν αἰσχυρῶς, ἐφονεύθη. Εἰς τὴν μάχην δὲ ταύτην ἐφονεύθη καὶ ὁ Βρασίδης.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο φιλοπολέμων στρατηγῶν Βρασίδου καὶ Κλέωνος συνωμολογήθη μετοξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν εἰρήνη, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Νικίαιος, διότι εἰργάσθη ὑπὲρ αὐτῆς ὁ φρόνιμος στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Νικίας. Ἡ εἰρήνη αὕτη ἔγεινε τὸ

421 π.Χ., δηλαδή μετὰ δέκα ἔτη ἀφ' ὅτου ἤρχισεν ὁ πόλεμος.

Ἀλκιβιάδης. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ὁ Νικίας ἐνόμιζεν ὅτι ὁ πόλεμος ἐτελείωσεν. Ἄλλ' εἰς τοῦτο ὁ φρόνιμος οὗτος ἀνὴρ ἠπατάτο, διότι κατὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἦσαν πολλοὶ ἐναντίοι, ἰδίως δὲ οἱ νέοι οἱ ὁποῖοι ὠνειρεύοντο νὰ ἀποκτήσωσι πολεμικὴν δόξαν. Πάντων δὲ τῶν νέων τούτων κορυφαῖος ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης.

Ἀλκιβιάδης

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο υἱὸς τοῦ Κλεινίου, συγγενῆς δὲ τοῦ Περικλέους καὶ μαθητῆς τοῦ Σωκράτους. Εἶχε δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης τὰ μέγιστα προτερήματα καὶ τὰ μέγιστα ἐλαττώματα ἦτο δηλαδή ὠραῖος, εὐφυῆς καὶ φιλότιμος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπόλαιος, αὐθάδης καὶ ματαιόδοξος. Διὰ νὰ δείξωσι δὲ τὴν νεανικὴν του ζωηρότητα καὶ ἐν γένει τὸν χαρακτῆρά του, διηγοῦνται πολλὰ παράδοξα.

Ἡμέραν τινὰ ἐπάλαιε μετὰ ἰσχυροτέρου συνομηλίκου του. Ὅτε δὲ εἶδεν ὅτι ἐκινδύνευε νὰ νικηθῆ, ἤρχισε νὰ δαγκάνη τὰς χεῖρας τοῦ ἀντιπάλου του. Τοιοῦτοτρό-

πως ὁ ἀντίπαλός του ἤναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀντίπαλός του οὕτως εἶπεν εἰς αὐτόν «Δαγκάνεις, Ἀλκιβιάδῃ, καθὼς αἱ γυναῖκες» — «Ὅχι, ἀπεκρίθη, δαγκάνω καθὼς οἱ λέοντες».

Ἡμέραν τινὰ ἔπαιζεν εἰς τὴν ὁδὸν μετ' ἄλλων παιδῶν τοὺς ἀστραγάλους. Ὅτε δὲ ἔμελλε νὰ ῥίψῃ αὐτός, ἤρχετο ἅμαξα. Ὁ Ἀλκιβιάδης τότε παρεκάλεσε τὸν ἀμαξηλάτην νὰ περιμείνῃ ὀλίγον, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν ὑπήκουσε καὶ προχώρει. Τότε λοιπὸν ὁ ζωηρὸς Ἀλκιβιάδης ἔπεσε πρηνῆς (ἐπίστομα) ἔμπροσθεν τῆς ἀμάξης καὶ ἐφώναξε «Διάβα τώρα, ἐὰν τολμᾷς». Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀμαξηλάτης ἤναγκάσθη νὰ στρέψῃ πρὸς τὰ ὀπίσω.

Εἰς τὰ μαθήματά του ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο ἐπιμελής, ἐσέβετο δὲ τοὺς διδασκάλους του καὶ ἰδίως τὸν σοφώτατον διδάσκαλόν του Σωκράτην.

Ἡμέραν τινὰ συνεφώνησε μετὰ τῶν φίλων του νὰ ῥαπίσῃ χάριν ἀστεϊσμοῦ πλούσιόν τινα Ἀθηναῖον, ὄνομαζόμενον Ἴππόνικον. Ἦλθε λοιπὸν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐνώπιον πλείστων ἀνθρώπων ἔδωκεν εἰς τὸν Ἴππόνικον ἓν καλὸν ῥάπισμα. Ἀλλὰ διὰ τὴν πρᾶξίν του ταύτην ὄχι μόνον ὁ Ἴππόνικος, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πολῖται ἠγανάκτησαν κατ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο οὕτως τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἴππόνικου καί, ἀφ' οὗ ἐγυμνώθη, εἶπεν εἰς αὐτόν «Παρακαλῶ νὰ με μαστιγώσῃς, διὰ νὰ τιμηθῶ διὰ τὴν πρᾶξίν μου» Ὁ δὲ Ἴππόνικος συνεχώρησε τότε αὐτόν καὶ μάλιστα μετὰ ταῦτα ἔδωκεν εἰς αὐτόν σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἰππαρέτην.

Ἡγόρασέ ποτε κύνα ἀντὶ 7000 δραχμῶν. Οὗτος δὲ ὁ κύων ἦτο ὠραιότατος, διότι εἶχε μεγάλην καὶ ὠραίαν οὐράν. Ὁ Ἀλκιβιάδης λοιπὸν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ γείνηται

λόγος περί τοῦ κυνός του, ἀπέκοψεν ἡμέραν τινὰ τὴν ὠραίαν ταύτην τοῦ κυνός οὐράν.

Τέλος ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο τόσοσ φιλόδοξος,, ὥστε κατώρθωσε ν' ἀποστείλῃ εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἑπτὰ ἄρματα διὰ τῶν ὁποίων καὶ ἐνίκησε. Τοῦτο δὲ ὄχι μόνον ἰδιώτης, ἀλλ' οὔτε βασιλεὺς εἶχε κατορθώσῃ ποτέ.

Ἐκστρατεία εἰς τὴν Σικελίαν. Μετὰ τὴν Νικίειον εἰρήνην αἱ Ἀθηναῖοι ἠσύχαζον καὶ προώδευον. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπεθύμει ν' ἀποκτήσῃ στρατηγικὴν δόξαν. Διὰ τοῦτο ἡ εἰρήνη αὕτη δὲν ἤρεσκεν εἰς αὐτόν. Πᾶν λοιπὸν μέσον μετεχειρίσθη οὗτος, διὰ νὰ παραβῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰς συνθήκας καὶ ἀρχίσωσι πόλεμον. Πραγματικῶς δὲ διὰ τῆς εὐγλωττίας του κατώρθωσε τοῦτο, διότι ἐπὶ τέλος ἐπεισε τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀποφασίσωσι νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς μεγάλης καὶ πλουσίας νήσου Σικελίας καὶ κυριεύσωσιν αὐτήν. Κατὰ τὴν συμβουλήν λοιπὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου οἱ Ἀθηναῖοι εὔρον πρόφασιν ὅτι ἤθελον νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἐγεσταίους πολεμοῦντας τότε κατὰ τῶν Συρακουσίων καὶ προητοίμασαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην μέγαν στρατὸν καὶ στόλον· διώρισαν δὲ στρατηγούς τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμαχον.

Ἀλλ' ἐν ᾧ εἶχον τελειώσῃ αἱ μεγάλαι διὰ τὴν ἐκστρατείαν προπαρασκευαί, πρῶϊαν τινὰ εὐρέθησαν κεκομμένα αἱ κεφαλαὶ τῶν λεγομένων Ἑρμῶν. Ὀνομάζοντο δὲ Ἑρμαῖ τετράγωνοι στήλαι, αἱ ὁποῖαι ἀπέληγον πρὸς τὰ ἐπάνω εἰς κεφαλὴν θεοῦ ἢ ἥρωος καὶ ἐστόλιζον τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως. Τότε οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου εὔρον εὐκαιρίαν νὰ καταδιώξωσιν αὐτόν καὶ διέδωσαν ὅτι αὐτὸς μετὰ τῶν φίλων του διέπραξε τὴν ἀσεβῆ ταύτην πρᾶξιν· ἀκόμη δὲ κατήγγειλαν αὐτόν ὅτι περιέπαιζε τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅτε ἤκουσε τὰς

κατηγορίας ταύτας, ἐζήτησε νὰ δικασθῆ ἄμέσως τότε. Ἄλλ' οἱ ἀντίπαλοί του ἐγνώριζον ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο τότε νὰ βλάψωσιν αὐτόν, διότι καὶ ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς τὸν ἠγάπων. Διὰ τοῦτο κατώρθωσαν ν' ἀναβληθῆ ἡ δίκη. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σικελίαν μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν χωρὶς νὰ δικασθῆ (415)

Ἀφ' οὗ ἀνεχώρησεν ὁ στόλος, οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπεισαν τὸν λαὸν ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ τὸν δικάσῃ. Ἄλλ' οὗτος δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην, διότι ἐφοβήθη. Μετέβη δὲ τότε εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐπεισε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλωσι στρατὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἀκούσαντες τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀπέστειλαν εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς βοήθειαν τῶν Συρακουσίων τὸν στρατηγὸν Γύλιππον. Ἐλθὼν δ' ὁ Γύλιππος εἰς τὴν Σικελίαν ἔφερε τοὺς Ἀθηναίους εἰς μεγάλην στενοχωρίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Νικίας ἐζήτησεν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπικουρίας. Καὶ ἀπέστειλαν μὲν τότε οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς στρατηγοὺς Δημοσθένη καὶ Εὐρυμέδοντα, ἀλλ' οὐδὲν καὶ μετὰ τούτων κατώρθωσεν ὁ Νικίας. Τέλος δὲ ὁ Ἀθηναϊκὸς στρατὸς προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Γυλίππου καὶ τῶν Συρακουσίων καὶ κατεστράφη.

Ὅτε ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἶδησις τῆς ἐν Σικελίᾳ συμφορᾶς, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμισαν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἄμέσως ἤθελον πολιορκήσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοί των ἤθελον ἀποστατήσῃ. Διὰ τοῦτο μετὰ μεγάλης ἐνεργητικότητος συνέλεξαν στρατὸν καὶ κατεσκεύασαν πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπέστειλαν εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ προσέχωσι μήπως ἀποστατήσωσιν οἱ σύμμαχοι.

Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης κατώρθωσε μετὰ ταῦτα (τῷ 408)

ν' ανακληθῆ εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐκλεχθῆ ἀρχιστράτηγος. Ἀλλὰ μετὰ ἓν ἔτος καθηρέθη. Βραδύτερον δὲ κατέφυγεν εἰς τὸν σατράπην τῆς Βιθυνίας Φαρνάβαζον καὶ ἐκεῖ κατ' ἀπαίτησιν τῶν Σπαρτιατῶν ἐδολοφονήθη.

Καταστροφή τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς. Μετὰ ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν Σικελίᾳ καταστροφῆς τῶν Ἀθηναίων, δηλαδὴ τῷ 406, ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἐνίκησε τὸν Σπαρτιατικὸν παρὰ τὰς Ἀργινούσας νήσους (πλησίον τῆς Λέσβου). Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, δηλαδὴ τῷ 405, ὁ πανοῦργος στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Λύσανδρος κατώρθωσε νὰ συντριψῆ τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων.

Ἐν ᾧ δηλαδὴ ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος εἶχεν ἀράξῃ εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου καὶ οἱ στρατιῶται εἶχον ἀφήσῃ τὰ πλοῖα κενὰ καὶ εἶχον διακορπισθῆ εἰς τὴν παραλίαν, ὁ Λύσανδρος ἐπιπίπτει αἰφνιδίως, καὶ συλλαμβάνει πάντα τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων. Μόνος δὲ ὁ στρατηγὸς Κόνων μετὰ ὀκτῶ πλοίων κατώρθωσε νὰ σωθῆ, ἀλόμῃ δὲ καὶ ἡ Πάραλος (ιερόν πλοῖον), ἡ ὁποία ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνήγγειλε τὴν καταστροφήν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἐκεῖ εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς κατεστράφη ὀλοτελῶς ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων.

Παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν (404). Μετὰ τὴν καταστροφήν ταύτην τῶν Ἀθηναίων ὁ Λύσανδρος ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπολιόρησε τὰς Ἀθήνας κατὰ θάλασσαν. Συγχρόνως δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἄγις καὶ Παντανίας ἐπολιόρησαν τὰς Ἀθήνας κατὰ ξηράν. Τότε λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ δὲν εἶχον τροφάς, ἤναγκάσθησαν νὰ παραδώσωσι τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ δεχθῶσι σκληροτάτην εἰρήνην. Διὰ τῆς εἰρήνης δὲ ταύτης ὑπεχρεώθησαν νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ τὰ τοῦ

Πειραιῶς, νὰ παραδώσωσι τὰ πλοιά των πλὴν δώδεκα
νὰ ἀφήσωσιν ἐλευθέρας ὅλας τὰς ὑπηκόους πόλεις καὶ
νὰ ἔχωσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς
καὶ φίλους.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν ὁ μακρὸς καὶ φρικῶδη
Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις.

Δὲν ἤρκεσεν ἡ καταστροφή, τὴν ὁποίαν ἔπαθον οἱ
Ἀθηναῖοι ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' ἔχασαν καὶ αὐτὴν
τὴν ἐλευθερίαν των. Ὑπεχρεώθησαν δηλαδὴ ἀμέσως
τότε μετὰ τὴν κρήμνισιν τῶν τειχῶν νὰ καταργήσωσι
τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ νὰ ἐκλέξωσι τριάκοντα
ἄρχοντας φίλους τῶν Σπαρτιατῶν.

Οὗτοι οἱ τριάκοντα κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησαν τὰς Ἀθή-
νας καλῶς, ἀλλ' ἔπειτα, ἀφ' οὗ ἔλαβον παρὰ τοῦ Λυ-
σάνδρου Σπαρτιατικὸν στρατόν, ἤρχισαν νὰ καταδιώ-
κωσι καὶ νὰ φονεύωσι τοὺς πλουσίους καὶ πάντας ἐκε-
ίνοὺς, τῶν ὁποίων ἤθελον νὰ ἀρπάξωσι τὰς περιουσίας.
Διὰ τοῦτο δὲ δικαίως ὠνομάσθησαν ὕστερον τύραννοί.
Ἐφόνευσαν δὲ οὗτοι ἐντὸς ὀλίγου καιροῦ ὄχι ὀλιγω-
ρους τῶν 1500 ἀνδρῶν.

Ἐνεκα τῆς θηριωδίας τῶν τυράννων πλείστοι φί-
λεύθεροι πολῖται ἐφυγον ἐξ Ἀθηνῶν. Εἷς ἐκ τῶν φυγο-
δῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος, ὁ ὁποῖος μετ' ἄλλοι
Ἀθηναίων κατέφυγεν εἰς τὰς Θήβας. Οὗτος λοιπὸν θέλων
νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τῶν τυράννων κα-
ταβῆ μετὰ 70 ἄλλων φυγάδων τὴν Φυλὴν. Αὕτη
ἡ Φυλὴ εἶνε χωρίον κείμενον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος εἰς
τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας. Ἀπὸ ἐκεῖ
Θρασύβουλος, ἀφ' οὗ ἠῤῥξησε τοὺς ὀπαδοὺς του εἰς 70

κατέβη εἰς τὴν Μουνυχίαν. Τότε δὲ ἔσπευσαν κατ' αὐτοῦ οἱ τύραννοι μετὰ στρατοῦ, ἀλλ' ἐνίκηθησαν καὶ τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἔλαβε τέλος ἡ τυραννία τῶν τριάκοντα, ἡ ὁποία διήρκετεν ὀκτὼ μῆνας, καὶ ἀποκατέστη πάλιν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἀνάθρασις τῶν μυρίων (401 π.Χ.)

Κατὰ τὸ ἔτος 405 π.Χ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἔγεινεν ὁ Ἀρταξέρξης ὁ Β'. Τὸν βασιλέα τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἐκθρονίσῃ ὁ ἀδελφός του Κῦρος, ὁ ὁποῖος ἦτο σατράπης (ἀπόλυτος διοικητής) τῆς Φρυγίας, Λυδίας καὶ Καππαδοχίας. Διὰ νὰ κατορθώσῃ δε τοῦτο ὁ Κῦρος προητόμασε στρατὸν ἐξ 100,000 βαρβάρων καὶ ἔστρατολόγησε 13,000 Ἕλληνας μισθοφόρους. Τούτους δὲ τοὺς Ἕλληνας διηύθυνον Ἕλληνες στρατηγοί, ἐκ τῶν ὁποίων πρῶτος ἦτο ὁ Λακεδαιμόνιος Κλέαρχος. Μετὰ τοῦ στρατοῦ λοιπὸν τούτου προχωρῶν ὁ Κῦρος ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας συνῆψεν εἰς τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας πεισματώδη μάχην πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ ἀδελφοῦ του. Εἰς τὴν μάχην δὲ ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐνίκηον, ἀλλ' ἐφονεύθη ὁ Κῦρος. Διὰ τοῦτο οἱ μετὰ τοῦ Κύρου βάρβαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου οἱ Ἕλληνες στρατηγοὶ συνελήφθησαν διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ σατράπου Τισσαφέρνους καὶ ἐθανατώθησαν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ ἔμειναν ἄνευ στρατηγοῦ, δὲν παρεδόθησαν. Ἀμέσως ἐξέλεξαν οὗτοι νέους στρατηγούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπισημότερος ἦτο ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὅστις εἶχε παρακολουθήσῃ τὸν Κῦρον χάριν περιηγήσεως. Τότε λοιπὸν ἤρχισεν ἡ ἐπιστροφή τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία λέγεται

ακάθοδος τῶν μυρίων». Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των δὲ ταύτην οἱ Ἕλληνες ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ἐκ τοῦ φύχους, τῆς πείνης καὶ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἐχθρῶν. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ διῆλθον ὄρη χιονοσκεπῆ καὶ ποταμοὺς ὀρμητικούς, ἐφθασαν μετὰ πολλοὺς κινδύνους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ἀγησίλαος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας διώρισε σατράπην ὅλης σχεδὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν Τισσαφέρην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τισσαφέρνης οὗτος ἐζήτησε νὰ ὑποδουλώσῃ τὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἰωνικὰς πόλεις, αὗται αἱ πόλεις ἀντεστάθησαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ἡ Σπάρτη θέλουσα νὰ σώσῃ τοὺς κινδυνεύοντας Ἕλληνας ἀπέστειλεν ἀμέσως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν στρατόν, ἔπειτα δὲ τὸν γενναιοτάτον βασιλέα Ἀγησίλαον.

Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο μὲν μικρὸς κατὰ τὸ ἀνάστημα, χωλὸς καὶ ἄσχημος, ἀλλ' εἶχε πλείστας ἀρετὰς καὶ μεγίστην γενναιότητα. Οὗτος λοιπὸν ἐστρατεύσας τότε μετὰ 8,000 ἀνδρῶν ἐνίκησε τοὺς Πέρσας πλησίον τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ καὶ μετὰ ταῦτα προυχώρησε νικητῆς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας.

Οἱ Πέρσαι βλέποντες τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχον ἐκ τοῦ Ἀγησιλάου, ἐσκέφθησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ μίσους, τὸ ὁποῖον εἶχον κατὰ τῆς Σπάρτης αἱ Ἀθηναίαι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι καὶ τὸ Ἄργος. Ἀπέστειλαν λοιπὸν εἰς τὰς πόλεις ταύτας χρήματα καὶ πολλὰς ὑποσχέσεις καὶ κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτὰς νὰ κυρύξωσι πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης.

Ἔνεκα τοῦ πολέμου τούτου ἠναγκάσθησαν οἱ Σπαρτιᾶται ν' ἀνακαλέσωσι τὸν Ἀγησίλαον. Οὗτος δέ, ἀφ' οὗ ἦλθε, συνῆψεν ἐν Κορωνείᾳ μάχην κατὰ τῶν συμμάχων πεισματώδη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησε μὲν, ἀλλ' ἐπληγώθη, πολλοὶ δὲ τῶν στρατιωτῶν του ἐφονεύθησαν. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Κόνων διοικῶν τοὺς στόλους τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Περσῶν κατέστρεψε τὸν Σπαρτιατικὸν στόλον πλησίον τῆς Κνίδου. Οὗτος διὰ χρημάτων, τὰ ὁποῖα ἔλαβε παρὰ τῶν Περσῶν, ἀνήγειρε καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα εἶδον ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντιταχθῶσι κατὰ τοσοῦτων ἐχθρῶν. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Ἀρταξέρξην τὸν πονηρὸν Ἀνταλκίδα καὶ δι' αὐτοῦ συνωμολόγησαν (τῷ 387) τὴν αἰσχρὰν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην. Διὰ τῆς εἰρήνης δὲ ταύτης παρέδωκαν εἰς τοὺς βαρβάρους ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξηυτέλισαν τὴν Ἑλλάδα.

Θηβαί. Πελοπίδας. Ἐπαμεινώνδας.

Ἐν ᾧ οἱ Σπαρτιᾶται οὐδεμίαν ἀφορμὴν εἶχον κατὰ τῶν Θηβαίων, ὁ στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Φοιβίδας διερχόμενος διὰ τῆς Βοιωτίας, μετὰ τριῶν χιλιάδων Σπαρτιατῶν, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Μακεδονίαν, κατέλαβε δολίως τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν. Διέπραξε δὲ τὴν αὐθαίρετον ταύτην πρᾶξιν ὁ Φοιβίδας, διότι ἤθελε νὰ ὑποστηρίξῃ ἐκείνους τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν φίλοι τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ νὰ καταδιώξῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐχθροὶ τῶν Σπαρτιατῶν.

Ἀφ' οὗ κατελήφθη ἡ Καδμεία, πάντες ὅσοι ἦσαν ἐχθροὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὸν θάνατον,

ἔφυγον εἰς Ἀθήνας. Ἦσαν δὲ οὗτοι 300 περίπου. Τότε δέ, ἐπειδὴ ὄλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἡγανάκτησαν διὰ τὴν αὐθαίρετον ταύτην πράξιν τοῦ Φοιβίδου, ἡ Σπάρτη, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡγανάκτησεν, ἀφήρесе παρὰ τοῦ Φοιβίδου τὸ στρατηγικὸν ἀξίωμα καὶ κατεδίδασεν αὐτὸν νὰ πληρώσῃ πρόστιμον. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον εἶνε ὅτι ἡ Σπάρτη ἂν καὶ ἐθεώρησεν ὡς αὐθαίρετον τὴν πρᾶξιν τοῦ Φοιβίδου καὶ ἐτιμώρησεν αὐτόν, δὲν ἐθεώρησεν ὅμως συμφέρον τῆς νὰ ἀφήσῃ τὴν Καδμείαν.

Ἐπὶ τέσσαρα ἐτησὶ Σπαρτιαῖται κατεῖχον τὴν Καδμείαν καὶ ἐπροστάτευον τοὺς φίλους των ἄρχοντας τῶν Θηβῶν, οἱ ὅποιοι ἐτυράνουν τὸν λαόν. Ὀνομάζοντο δὲ οἱ ἄρχοντες οὗτοι τῶν Θηβῶν πολέμαρχοι καὶ ἦσαν τρεῖς. Ἀλλ' ἡμέραν τινὰ τοῦ ἔτους 379 π.Χ. δώδεκα ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις φυγάδων Θηβαίων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Πελοπίδας, ἐνεδύθησαν ὡς κυνηγοὶ καὶ τοιουτοτρόπως μετημφιεσμένοι ἦλθον ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ δέ, ἀφ' οὗ ἠνώθησαν μετ' ἄλλων συνωμοτῶν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν πολεμάρχων καὶ ἔσφαξαν αὐτούς· ἔπειτα δὲ ἐπολιόρχησαν τὴν Καδμείαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐντὸς αὐτῆς Σπαρτιατάς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Σπάρτην.

Ἡ ὑπερήφανος Σπάρτη διὰ τὴν προσβολὴν ταύτην ἡγανάκτησε πολὺ καὶ ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Θηβαίους. Ἀλλ' ἂν καὶ πολλάκις ἀπέστειλε στρατὸν κατὰ τῶν Θηβαίων, δὲν κατώρθωσε νὰ νικήσῃ αὐτούς, διότι οἱ Θηβαῖοι εἶχον δύο ἐνδόξους στρατηγοὺς τὸν Πελοπίδαν καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν.

Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη (371 π. Χ.)

Οἱ Θηβαῖοι διὰ τῶν δύο ἐνδόξων στρατηγῶν των, τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου, κατώρθωσαν νὰ ὑ-

ποτάξωσιν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας Ἡ Σπάρτη λοιπόν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν πρόοδον τῶν Θηβαίων, ἀπέστειλε κατὰ τὸ ἔτος 371 π.Χ. τὸν βασιλέα Κλεόμβροτον μετὰ 14,000 Σπαρτιατῶν καὶ συμμάχων. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας μετὰ 6400 Θηβαίων ἐπετέθησαν τότε κατὰ τοῦ στρατοῦ τούτου εἰς τὰ Λεύκτρα καὶ κατετρόπωσαν αὐτόν. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν χίλιοι ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, καὶ τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν συμμάχων.

Διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης οἱ Θηβαῖοι ἔγειναν ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐταπείνωσαν τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι ἔως τότε ἐκαυχῶντο ὅτι δὲν ἐνικῶντο.

Ἡ ἐν Μαντεινεῖα μάχῃ (362 π.Χ.)

Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ὁ Ἐπαμεινώνδας τρεῖς φορές εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς μίαν μάλιστα ἐκ τῶν εἰσβολῶν του ἔφθασε πρὸ τῆς Σπάρτης. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 362 εἰσέβαλε καὶ τετάρτην φοράν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅποτε πάλιν ἔφθασε πρὸ τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' ἐκεῖ πρὸ τῆς Σπάρτης εὔρε μεγίστην ἀντίστασιν. Διὰ τοῦτο ἀπεσύρθη εἰς τὴν Μαντινείαν. Ἐκεῖ δὲ συνεκροτήθη φοβερὰ μάχῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Σπαρτιάται πάλιν ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Θηβαίων Ἀλλ' εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐπληγώθη θανάσιμως ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰς τὸ στήθος καὶ ἀμέσως μετεκομίσθη ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Τότε δε, ἐν ᾧ ἐπλησίαζε ν' ἀποθάνῃ, ἠρώτησεν, ἐὰν νικῶσιν οἱ Θηβαῖοι· ἀφ' οὗ δ' ἐβεβαιώθη ὅτι νικῶσιν, ἀπέσπασε τὸ ἀκόντιον ἐκ τῆς πληγῆς καὶ ἐξέπνευσεν.

Ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἶχε

φονευθῆ καὶ ὁ Πελοπίδας πολεμῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν δύο τούτων μεγάλων ἀνδρῶν αἱ Θῆβαι ἀπώλεσαν τὴν δυνάμιν των καὶ τὴν δόξαν των.

Φίλιππος Β'. ὁ Μακεδῶν.

Μέγισται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἀνεδείχθησαν, ὡς εἶδομεν, ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι. Ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἕνεκα τῶν ἀκαταπαύστων πολέμων ἀπώλεσαν τὰς δυνάμεις των. Ἐν ᾧ λοιπὸν αἱ μέγισται αὗται πόλεις τῆς Ἑλλάδος εἶχον καταπέση, ἀνεφάνη πρὸς βορρᾶν νέα δύναμις ἰσχυρά, ἡ Μακεδονία, ἡ ὁποία ἀνεδείχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Β'.

Ὁ Φίλιππος, ὅτε ἦτο νέος, ἀνετράφη εἰς τὰς Θῆβας. Ἦτο δὲ τότε βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὁ Περδίκκας, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου ὁ Φίλιππος φυγὼν ἐκ τῶν Θηβῶν μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ὡς κηδεμῶν τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τότε εἶχον ἀξιώσεις νὰ γείνωσι βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, ὁ Φίλιππος εὔρε πολλοὺς ἐχθροὺς. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἰκανότητός του ὄχι μόνον κατώρθωσε νὰ ταπεινώσῃ πάντας τοὺς ἐχθροὺς του αὐτοῦς, ἀλλὰ καὶ ἠῤῥησε τὰ ὄρια τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Τέλος δὲ κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνεψιοῦ του καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.

Ὁ Φίλιππος, ἀφ' οὗ ἔγεινε βασιλεὺς, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ γείνη ἡγεμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἐνώσῃ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Μακεδονικὰ στρατεύματα, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὴν Περσίαν. Διὰ παντὸς λοιπὸν μέσου προσεπάθει νὰ περιποιητῆται τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐζήτηε ἀφορμὴν ν' ἀναμιχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τέλους δὲ κατώρθωσε τοῦτο, διότι προσεκλήθη καὶ ἐβοήθησε τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμουν τότε κατὰ τῶν Φωκῶν. Ἐπολέμουν δὲ τότε οἱ Θηβαῖοι πρὸς τοὺς Φωκεῖς, διότι ἐτόλμησαν οἱ Φωκεῖς οὗτοι νὰ καλλιεργήσωσι μέρος γῆς, τὸ ὁποῖον ἀνήκεν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Οὗτος δ' ὁ πόλεμος ὠνομάσθη ἱερός.

Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη (338 π.Χ.)

Δὲν παρήλθον πολλὰ ἔτη, ὁπότε ὁ Φίλιππος εἰσέβαλε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰσέβαλε δέ, διότι προσεκλήθη νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Λοκροὺς τῆς Ἀμφίσσης, οἱ ὁποῖοι ὡσαύτως ἐκαλλιέργησαν μέρος γῆς, τὸ ὁποῖον ἀνήκεν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἄλλ' αἴφνης ὁ Φίλιππος, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Ἀμφισσεῖς, κατέλαβε τὴν ὀχυρὰν Ἐλάτειαν τῆς Φωκίδος (τὸ σημερινὸν Δραχμᾶνι τοῦ δήμου Ἐλατείας τῆς ἐπαρχίας Λοκρίδος).

Πάντες οἱ Ἕλληνες τότε, ἅμα ἔλαβον τὴν εἶδησιν ταύτην, κατετρόμαξαν. Ἀμέσως λοιπὸν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐξοχωτάτου ῥήτορος Δημοσθένους αἱ Ἀθηναῖοι συνεμάχησαν μετὰ τῶν Θηβῶν καὶ ἄλλων τινῶν πόλεων καὶ ἀπειτέλεσαν στρατὸν ἐκ 40,000 ἀνδρῶν. Ὁ στρατὸς οὗτος ὁρμᾷ τότε κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὅστις εὐρίσκετο εἰς τὴν Χαιρώνειαν μετὰ 30,000 πεζῶν καὶ 2,000 ἵππων, καὶ συνάπτει πεισματώδη πρὸς αὐτὸν μάχην. Ἄλλ' ἂν καὶ ἐπολέμησαν γενναίως οἱ Ἕλληνες, ὁ Φίλιππος ἐνίκησε καὶ διὰ τῆς νίκης του ταύτης ἐταπείνωσε τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὴν νίκην του ταύτην ὁ Φίλιππος δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ μόνη του ἐπιθυμία ἦτο νὰ κατακτήσῃ τὴν Περσίαν. Διὰ τοῦτο ἐζήτησε μόνον

παρὰ τῶν Ἑλλήνων ν' ἀναγνώρισωσιν αὐτὸν ἀρχιστράτηγόν των διὰ τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον. Τότε λοιπὸν συνήλθον εἰς τὴν Κόρινθον ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον.

Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἤρχισε νὰ προετοιμάζηται διὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐστρατείαν. Ἄλλ' αἴφνης, ἐν ᾧ προητοιμάζετο, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τῶν μεγιστάνων του, ὀνομαζομένου Πausανίου (336).

Ἀλέξανδρος ὁ μέγας

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἔγεινεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε εἰκοσαετὴς τὴν ἡλικίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τὰς ἐξοχωτάτας ἀρετάς, ἠτύχησε δὲ νὰ λάβῃ καὶ καλὴν ἀνατροφὴν ὑπὸ τῶν διδασκάλων του. Διδάσκαλος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ὁ μέγιστος φιλόσοφος Ἀριστοτέλης.

Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος παρέλαβε τὴν βασιλείαν, πολλοὶ ἰσχυροὶ ἐνήργουν ν' ἀρπάσωσιν τὴν βασιλείαν, οἱ δὲ λαοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑποταχθῆ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ἐπανεστάτησαν. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ταχέως τότε καὶ τοὺς ἐχθροὺς του ἐταπείνωσε καὶ τοὺς ἀποστατήσαντας λαοὺς ὑπέταξεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες ἔλαβον τὰ ὄπλα κατ' αὐτοῦ, ἐξεστράτευσε καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ κατέστρεψε τὰς Θήβας. Ἐκ Θηβῶν δὲ μετέβη εἰς Κόρινθον, ὅπου αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι ἀνεκήρυξαν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον.

Ἐκστρατεῖαι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, παρεσκευάσθη διὰ τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 334 παραλαβὼν 30,000 πεζοὺς καὶ 5,000 ἵππεῖς διέβη τὸν Ἑλλησποντον καὶ προυχώρησεν εἰς τὸν Γρανικὸν ποταμὸν, ὅπου ἦτο παρατεταγμένος ὁ Περσικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἐξ 110,000 ἀνδρῶν. Ἐκεῖ δὲ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Περσῶν νικᾷ αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ἐπεσον δὲ ἐκ μὲν τῶν Περσῶν 20,000 πεζοὶ καὶ 2,500 ἵππεῖς, ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων μόνον 115.

Μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέταξεν ὅλας τὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑποτεταγμέναι εἰς τοὺς Πέρσας. Μετὰ δὲ ταῦτα προχωρῶν καὶ κυριεύων πόλεις ἔφθασε διὰ τῆς Φρυγίας εἰς τὴν πόλιν Γόρδιον, ὅπου ὑπῆρχεν ἄμαξα ἀρχαίου βασιλέως. Ἐπὶ τοῦ ῥυμοῦ τῆς ἀμάξης ταύτης (ἐπὶ τοῦ ἐξέχοντος δηλαδὴ ξύλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐζεύγνυντο οἱ ἵπποι) ἦτο δεδεμένος διὰ φλοιοῦ κρανέας (κρανιάς) δεσμὸς (κόμβος), ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Γόρδιος δεσμὸς. Τὸν δεσμὸν τοῦτον οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ λύσῃ. Εἶχε δὲ δοθῆ χρησμὸς, ὅστις ὠριζεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ λύσῃ τὸν δεσμὸν ἐμελλε νὰ γείνη κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας. Τότε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν χρησμὸν, ἔκοψε τὸν δεσμὸν διὰ τοῦ ξίφους του.

Ἀναχωρήσας ἐκ Γορδίου ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν Ταρσόν. Ἐδῶ δὲ ἠσθένησε βαρέως, διότι ἐλούσθη εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Κύδνου, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐσώθη ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀκαρνάνος.

Λέγεται ὅτι, ὅτε ὁ ἱατρὸς οὗτος προητοίμαζε δρα-

στήριον φάρμακον, διὰ νὰ τὸ δώσῃ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Παρμενίωνος. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ Παρμενίων ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ προφυλάττηται ἀπὸ τοῦ ἱατροῦ Φιλίππου, διότι ὁ ἱατρὸς οὗτος ἐδωροδοκῆθη ὑπὸ τῶν Περσῶν νὰ τὸν δηλητηριάσῃ. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε πεποιθήσιν εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ἱατροῦ του. Διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολὴν, ἔθεσεν αὐτὴν ὑποκάτω τοῦ προσκεφαλαίου του, ἔπειτα δέ, ἀφ' οὗ ἠτοιμάσθη τὸ φάρμακον, διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἱατρὸν τὴν ἐπιστολὴν, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ἄνευ ταραχῆς ἔλαβε τὸ ποτήριον· τοιοῦτοτρόπως δέ, ἐν ᾧ ὁ ἱατρὸς ἀνεγίνωσκεν, ἐκεῖνος ἔπινε τὸ φάρμακον. Ἡ πίστις αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν ἱατρὸν του ἔσωσε τὸν Ἀλέξανδρον, διότι διὰ τοῦ φαρμάκου αὐτοῦ ἐθεραπεύθη οὗτος ἐντελῶς.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος (τῷ 333) κατετρόπως πλησίον τῆς Ἰσσοῦ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Δαρεῖον ὀδηγοῦντα 400,000 πεζοὺς καὶ 100,000 ἵππους. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν 60,000 Πέρσαι καὶ ἠχμαλωτίσθησαν 40,000· ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων ἐφονεύθησαν μόνον 450. Γόττε ἠχμαλωτίσθη καὶ ἡ μήτηρ καὶ ἡ σύζυγος καὶ αἱ θυγατέρες καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Δαρείου· πρὸς τὰς αἰχμαλώτους δὲ ταύτας ὁ Ἀλέξανδρος ἐφάνη εὐγενέστατος.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέταξε τὴν Συρίαν, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἄνευ πολέμου ἔγεινε κύριος αὐτῆς. Ἐκ τῆς Αἰγύπτου ὕστερον μετὰ 40,000 πεζῶν καὶ 7,000 ἵππων ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ συνῆψε πρὸς τὸν Δαρεῖον μάχην φονικωτάτην παρὰ τὰ

Γαυγόμηλα πλησίον τῆς Ἀσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἀρβήλων. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν 30,000 Πέρσαι.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα, ἔπειτα δὲ καὶ τὰς ἄλλας πρωτεύουσας τῆς Περσίας δηλαδὴ τὰ Σοῦσα, τὴν Περσέπολιν καὶ τὰς Παρσαγάδας· ἔλαβε δ' ἐκ τῶν πόλεων τούτων πλείστους θησαυρούς. Μετὰ δὲ ταῦτα προουχώρησεν εἰς τὴν Μηδίαν, διὰ νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Δαρείου, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Ἄλλ' ὅτε ἐφθασεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ἔμαθεν ὅτι ὁ Δαρεῖος εἶχεν ἀναχωρήσῃ.

Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος παρέμεινεν ἐπὶ ὀλίγας ἡμέρας, διὰ ν' ἀναπαυθῆ ὁ στρατός του. Ἄλλ' ἐδῶ εὕρισκόμενος μανθάνει αἰφνης ὅτι ὁ σατράπης τῶν Βακτριῶν Βῆσσος συνέλαβε τὸν Δαρεῖον αἰχμάλωτον. Ἀμέσως λοιπὸν τότε σπεύδει πρὸς καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου καὶ ἐπὶ τέλους καταφθάνει τὴν βασιλικὴν ἄμαξαν, διὰ τῆς ὁποίας μετεφέρετο ὁ αἰχμάλωτος Δαρεῖος. Ἄλλ' ὁ Βῆσσος, πρὶν καταφθάσῃ αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος, κατεπλήγωσε τὸν ἀτυχῆ αἰχμάλωτόν του καὶ ἐφυγεν εἰς τὴν Βακτριανήν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος εὔρε τὸν Δαρεῖον ἐντὸς τῆς ἀμάξης νεκρόν. Τότε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἰδὼν τὸ πτώμα τοῦ ἀντιπάλου του ἐδάκρυσεν καί, ἀφ' οὗ ἐκάλυψεν αὐτὸ διὰ τῆς χλαμύδος του, διέταξε νὰ ταφῆ εἰς τὴν Περσέπολιν μετὰ βασιλικῶν τιμῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξηκολούθησε τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου καὶ ἐπὶ τέλους συνέλαβεν αὐτὸν καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν τοῦ Δαρείου. Οὗτος δὲ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δαρείου κατεβασάνισε τὸν Βῆσσον καὶ τέλος ἐθανάτωσεν αὐτόν.

Ἐπὶ δύο ἔτη διέμεινεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰ βόρεια κείνα μέρη καὶ ὑπέταξεν αὐτά. Τοιοῦτοτρόπως ἐγένε κύριος ὅλου τοῦ Περσικοῦ κράτους. Μετὰ δὲ ταῦτα διηυθύνθη

εἰς τὴν Ἰνδικὴν καὶ μάλιστα ἔφθασε μέχρι τοῦ Ὑφάσιος ποταμοῦ. Ἄλλ' ἐκεῖ εἶδεν ὅτι ὁ στρατός του εἶχε βαρυνθῆ. Διὰ τοῦτο ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Σούσα. Ἐκεῖ δὲ τότε ἐνυμφεύθη τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου.

Θάνατος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Διάδοχοι αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν Σούσων ὁ Ἀλέξανδρος μετέβη εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Ἐκεῖ δὲ τότε ἀπέθανεν ὁ ἐπιστήμιος φίλος του Ἡφαιστίων. Διὰ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του τούτου τοσαύτην λύπην ἠσθάνθη, ὥστε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν ἄσιτος καὶ ἄφωνος πλησίον τοῦ νεκροῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα μετέβη εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅπου ἦλθον πρέσβεις ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, οἱ ὅποιοι ἐκόμισαν εἰς αὐτὸν πλούσια δῶρα καὶ ἐστεφάνωσαν αὐτὸν διὰ τὰ κατορθώματά του. Ἐκεῖ εἰς τὴν Βαβυλῶνα εὐρισκόμενος ἤρχισε νὰ ἐργάζεται δραστηρίως διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὸ ἀπέραντον κράτος του καὶ ἠτοιμάζετο νὰ ἐπιχειρήσῃ νέας ἐκστρατείας. Ἄλλ' ἀτυχῶς τότε ἔνεκα τῶν κακοπαθειῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη εἰς τὰς ὑπερανθρώπους ἐκστρατείας του, ἠσθένησε καὶ ἀπέθανε (τῷ 323) ἐν ἡλικίᾳ 33 ἐτῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐβασίλευσε δώδεκα ἔτη καὶ ὀκτῶ μῆνας, κατῴρθωσε δὲ κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα τόσον πολλὰ καὶ θαυμαστὰ κατορθώματα, ὅσα καὶ ὅποια οὐδεὶς ἄλλος βασιλεὺς κατῴρθωσεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον. Ὡστε δικαίως ἡ Ἱστορία ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου οἱ ἐπιφανέστατοι στρατηγοὶ του ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριδαῖον, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν Φίλιππον. Ἄλλ' ὁ Ἀρριδαῖος οὗτος ἦτ

βλάξ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο ἀνίκανος νὰ κυβερνᾷ, διωρίσθη ἐπίτροπος αὐτοῦ ὁ στρατηγὸς Περδίκκας. Οὗτος δὲ ὁ Περδίκκας, ἀφ' οὗ ἔγεινεν ἐπίτροπος, διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς ὀκτὼ ἐπιφανεστάτους στρατηγούς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τέλους δὲ τῷ 301 π. Χ. τὸ Μακεδονικὸν κράτος διηρέθη εἰς τέσσαρα βασιλεία, τὸ τῆς Ἀιγύπτου, τὸ τῆς Συρίας, τὸ τῆς Θράκης καὶ τὸ τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.

Ἐν ὅσῳ ἡ Μακεδονία ἦτο κράτος ἰσχυρόν, ἡ Ἑλλὰς ἀπόλυτον ἐλευθερίαν δὲν εἶχεν, ἀλλ' ὑπετάσσετο εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας. Πολλάκις πόλεις τινὲς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως αἱ Ἀθηναὶ ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Μακεδόνων, διὰ ν' ἀνακτῆσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὸ κατορθώσωσιν.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους Ἑλληνικαὶ τινες πόλεις διὰ νὰ ἔχωσι τὴν ἐλευθερίαν των, συνεδέθησαν μεταξύ των διὰ στενῆς συμμαχίας καὶ ἀπετέλεσαν συμπολιτείας. Τοιαῦται συμπολιτεῖαι ἔγειναν δύο, ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ. Ταύτης δὲ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ψυχὴ ἦτο ὁ ἐκ Σικυῶνος Ἄρατος, ὁ ὁποῖος ἐξεδίωξεν ἀπὸ τῶν πλείστων Ἑλληνικῶν πόλεων τὰς Μακεδονικὰς φρουράς καὶ διὰ τῆς μεγάλης του δραστηριότητος κατέστησε τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν ἰσχυράν.

Ἡ μόνη ἐπιθυμία τοῦ κράτους ἦτο νὰ ἔχωσιν οἱ Ἕλληνες ὁμόνοιαν. Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ δύο συμπολιτεῖαι ὁμόνοιαν δὲν εἶχον. Ἐνεκα δὲ τῆς διχονοίας ταύτης τῶν δύο συμπολιτειῶν ἔγεινεν ὁ λεγόμενος συμμαχικός πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσε τρία ἔτη (220—217 π.Χ.).

Ῥοποαγή τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

Ἐν ᾧ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις κατεστρέφοντο δι' ἔμφυ-
 λίων πολέμων, τὴν δὲ Μακεδονίαν ἐκυβέρνην βασιλεῖς
 ἀπερίσχεπτοι, ἀνεφάνησαν ἐκ τῆς Ἰταλίας φοβεροὶ
 ἐχθροί, οἱ Ῥωμαῖοι. Οὗτοι ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς κακῆς
 καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο οἱ Ἕλληνες καὶ
 οἱ Μακεδόνες, ἤρχισαν νὰ ὑποτάσσωσιν ὀλίγον κατ' ὀ-
 λίγον τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ἔτος
 197 π.Χ. ἐταπείνωσαν τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ
 τέλους τῷ 148 π.Χ. καθυπέταξαν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος
 146 κατετρόπωσαν πλησίον τῆς Κορίνθου τὰ στρατεύ-
 ματα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ ἐπὶ τέλους ἐκυ-
 ρίευσαν τὴν πλουσίαν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν καὶ κατέ-
 στρεψαν.

Στρατηγὸς τῶν κυριευσάντων τὴν Κόρινθον Ῥωμαϊ-
 κῶν στρατευμάτων ἦτο τότε ὁ ὦμος Μόμμιος. Οὗτος
 ὅσους μὲν ἐκ τῶν ἀνδρῶν εὔρεν εἰς τὴν Κόρινθον τοὺς
 ἐφόνευσε, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια ἐξηνδραπόδισεν.
 Τέλος δέ, ἀφ' οὗ ἀφῆρσε πάντα τὰ ἐν Κορίνθῳ λαμπρό-
 τατα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, διέταξε τὰ στρατεύ-
 ματά του νὰ πυρπολήσωσι τὴν πόλιν. Τοσοῦτον δὲ ἀ-
 παίδευτος καὶ ἀγροῖκος ἦτο ὁ σκληρὸς Μόμμιος, ὥστε
 λέγεται ὅτι εἶπεν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μετεκόμιζον τὰ
 ἀγάλματα ἐκ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν Ῥώμην· «Προσέχετε
 νὰ μὴ σπάσητε αὐτά, διότι θὰ ὑποχρεωθῆτε νὰ κατασκευά-
 σητε ἄλλα τοιαῦτα». Ἐνόμιζε δηλαδὴ ὁ ἀπαίδευτος οὗ-
 τος ἀνὴρ ὅτι τὰ ἀριστουργήματα ἐκεῖνα κατασκευάζονται
 μεθ' ὄσης εὐκολίας κατασκευάζονται αἱ πλίνθοι καὶ αἱ
 κέραμοι.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔγει-
 νεν ἀμέτῳ ἐπαρχία Ῥωμαϊκῆ. Μόνη ἡ Κορινθία χώρα

ἔγεινε κτῆσις Ῥωμαϊκή, αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος διετήρησαν ἐλευθερίαν τινὰ καὶ ἐθεωροῦντο σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων· ἀλλὰ καὶ αὗται ἐπλήρων φόρον εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσί τι ἄνευ τῆς θελήσεως τῆς Ῥώμης. Καθ' ὀλοκληρίαν δ' ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι ἔμειναν μόνον αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη. Τέλος δὲ κατὰ τὸ 20 π.Χ. ἔτος, ὅτε αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ Ὀκταυϊανὸς Αὐγούστος, ἡ Ἑλλας ἔγεινεν ἐπαρχία Ῥωμαϊκή καὶ ὠνομάσθη Ἀχαΐα· ἔκτοτε δὲ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου. Ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη καὶ τότε πάλιν διετήρησαν τὸ δικαίωμα νὰ διοικῶνται κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων πολιτῶν.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν καὶ ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, δὲν ἔπαυσε νὰ προοδεύῃ εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας. Αἱ Ἀθῆναι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶχον περίφημα σχολεῖα. Εἰς τὰ σχολεῖα δὲ ταῦτα πλεῖστοι πλούσιοι Ῥωμαῖοι ἀπέστελλον καὶ ἐξεπαίδευον τὰ τέκνα των.

Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὅτε αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ Ὀκταυϊανὸς Αὐγούστος, ἐγεννήθη ἐν Βιθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· πρῶτοι δὲ οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὴν Χριστιανικὴν πίστιν. Διεδόθη δὲ ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἀσίαν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, διότι μόνη ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἦτο διαδεδομένη εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη. Ὅστε ὁ Ἑλληνισμὸς διὰ τῆς γλώσσης του ὄχι μόνον ἐλεύθερος, ἀλλὰ καὶ ὑπόδουλος ὠφέλησε τὴν ἀνθρωπότητα.

Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.

Πολλοὶ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ἠγάπησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνεκούφισαν αὐτήν. Ἀλλὰ μεγίστην ἀνακούφισιν εὗρον οἱ Ἕλληνες, ὅτε ἔγεινεν αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐγεννήθη τῷ 274 μ. Χ. Πατὴρ αὐτοῦ ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρός, μήτηρ του δὲ ἡ εὐσεβῆς Ἑλένη. Πρὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπικρατοῦσα θρησκεία εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἦτο ἡ εἰδωλολατρεία, ὑπὸ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου ἀνεκηρύχθη ὡς ἐπικρατοῦσα θρησκεία ὁ Χριστιανισμός.

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, ἐπειδὴ ἠγάπα καὶ ἐπροστάτευε τοὺς Χριστιανούς, δὲν ἠδύνατο νὰ κατοικῆ εἰς τὴν Ῥώμην, διότι ἡ Ῥώμη ἦτο ἡ πρώτη πόλις τῶν εἰδωλολατρῶν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπὶ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο τὸ Βυζάντιον, ἔκτισε νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν ὠχύρωσε καὶ ἐστόλισε διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν. Ὀνομάσθη δὲ ἡ νέα αὕτη πρωτεύουσα ὑπ' αὐτοῦ μὲν Νέα Ῥώμη, ὑπὸ τῶν κατοίκων δὲ ὑστερώτερον Κωνσταντινούπολις.

Οὐδεὶς ἄλλος ἐπροστάτευσε τὸν Χριστιανισμόν, ὅσον ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ἡ μήτηρ του Ἑλένη. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν Ἐκκλησία κατέταξε καὶ τοὺς δύο εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀγίων, ἡ δὲ Ἱστορία ὠνόμασε τὸν Κωνσταντῖνον μέγαν.

Θεοδόσιος ὁ Μέγας.

Ὁ Θεοδόσιος ἔγεινεν αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους τῷ 360. ὠνομάσθη δὲ μέγας, διότι κατετρόπωσε τοὺς λεγομένους Γότθους καὶ ἐδόξασε διὰ τῶν κατορθω-

μάτων του τὸ κράτος του. Οὗτος ἀπέθανε τῷ 394 καὶ ἀφῆκε τὸν θρόνον του εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του, τὸν Ὀνώριον καὶ τὸν Ἀρκάδιον. Καὶ εἰς μὲν τὸν Ὀνώριον ἀφῆκε τὴν δυτικὴν αὐτοκρατορίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ῥώμην, εἰς δὲ τὸν Ἀρκάδιον τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους

Ὅτε ἐν ἔτει 476 μ. Χ. αὐτοκράτωρ τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ Ῥωμύλος Αὐγουστύλος, διάφοροι Γερμανικαὶ φυλαὶ ἐπέπεσον κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐξεθρόνισαν τὸν Ῥωμύλον. Τοιοῦτοτρόπως κατελύθη τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὁποῖον διήρκεσε 1229 ἔτη (ἀπὸ τοῦ 753 π. Χ. μέχρι τοῦ 476 μ. Χ.). Ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἰδρύθησαν πολλὰ κράτη, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγον κατ' ὀλίγον προήχθη ὁ νεώτερος πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης.

Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους τὸ ἀνατολικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐξηκολούθει ν' ἀναπτύσσεται καὶ νὰ προοδεύῃ. Εἰς τὸ κράτος τοῦτο ἐπεκράτει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, εἶχον δὲ τὰ πρωτεῖα οἱ Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ κράτος τοῦτο ἔγεινε καθαρῶς Ἑλληνικόν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἄνευ ἐπαναστάσεων καὶ πολέμων ἐσχηματίσθη ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας πολλοὶ ὑπῆρξαν ἀνίκανοι καὶ ἐλεεινοί, ἀλλὰ καὶ

πολλοὶ διέπραξαν μεγάλα κατορθώματα καὶ ἐδόξασαν τὴν βασιλείαν των. Ἐκ τῶν καλῶν δὲ αὐτοκρατῶν ἀναφέρομεν κατωτέρω τοὺς ἐπισημοτάτους.

Ἰουστινιανός.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπῆρξεν εἰς ἓκ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἐβασίλευσε δὲ 38 ἔτη (527—565 μ.Χ.) καὶ διέπραξεν ἔργα θαυμαστά. Οὗτος διὰ τῶν δύο ἐξόχων στρατηγῶν του, τοῦ Βελισσαρίου καὶ τοῦ Ναρσῆ, ἐδοξάσθη εἰς πάντας τοὺς κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἄλλων λαῶν πολέμους του.

Καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς βασιλείας του ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ στολιῆζῃ τὸ κράτος του διὰ διαφόρων κτιρίων. Κατεσκεύασε ναοὺς, ὑδραγωγεῖα, γεφύρας, νοσοκομεῖα, φρούρια, ὀχυρώματα καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα ἔργα. Μόνον ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ᾠκοδόμησεν 25 ναοὺς καὶ μεταξὺ τούτων τὸν περίφημον ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἁγίας Σοφίας. Πρὸς κατασκευὴν δὲ τοῦ ναοῦ τούτου εἰργάσθησαν ἐπὶ ἕξ σχεδὸν ἔτη 10,000 ἑρνάται καὶ ἐδαπανήθησαν ἑπτὰ περίπου ἑκατομμύρια ταλλήρων.

Μέγα ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶνε τὸ νομοθετικὸν τοῦ συστήμα. Ἀνέθεσε δηλαδὴ εἰς διαφόρους νομομαθεῖς νὰ συντάξωσι νόμους. Οὗτοι δὲ οἱ νομομαθεῖς ἐδημοσίευσαν τόσον σοφοὺς νόμους, ὥστε ἐπὶ τῆς νομοθεσίας ταύτης στηρίζονται ὅλοι οἱ νόμοι τῶν νεωτέρων ἐθνῶν. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰσῆχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης, ἢ ὁποία τότε μόνον εἰς τὴν Σινικὴν ἦτο γνωστή.

Ἡράκλειος.

Μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἄξιος λόγου αὐτοκράτωρ εἶνε ὁ Ἡράκλειος, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῷ 610 μ.Χ. Οὗτος ἐπολέμησεν ἐπὶ ἕξ ἔτη τοὺς Πέρσας καὶ κατετρόπωσεν αὐτούς, ἀκόμη δὲ ἀνέκτησε καὶ τὸν τίμιον Σταυρὸν, τὸν ὁποῖον εἶχον λάβη οἱ Πέρσαι, ὅτε ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Τότε δὲ τῇ 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 628 μετὰ λαμπρᾶς τελετῆς ἀνύψωσε τὸν Σταυρὸν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὁ δε λαὸς καὶ ὁ στρατὸς μετὰ δακρύων ἐγонуπέτησε πρὸ αὐτοῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο εορτάζει ἡ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησία τῇ 14 Σεπτεμβρίου.

Ὅτε εὐρίσκετο ὁ Ἡράκλειος εἰς τὴν Περσίαν, στίφη βαρβάρων, οἱ Ἀβαροι, ἐπολιόρησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' εὐτυχῶς οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἂν καὶ ἀπουσίαζεν ὁ αὐτοκράτωρ των, δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των, ἀλλ' ἔχοντες πεποίθησιν ὅτι ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῆς Θεοτόκου ἐπολέμησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς βαρβάρους. Μετὰ δὲ ταῦτα, διὰ νὰ φανερώσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Θεοτόκον, καθιέρωσαν τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου. Αὕτη ἡ Ἀκολουθία τελεῖται παρ' ἡμῶν τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἐβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς· ὁ δὲ ὕμνος, ὁ ὁποῖος ψάλλεται πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου τῆς λυτρωσάσης τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἶνε ὁ ἑξῆς.

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια!
 Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
 ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις Σοι, Θεοτόκε.
 Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον
 ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
 ἵνα κράζω Σοι· χαῖρε Νύμφη, ἀνύμφευτε.

Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος ἦτο δισέγγονος τοῦ Ἡρακλείου. Εἶνε ἄξιος λόγου, διότι ἀπέκρουσε τοὺς Ἀράβας, οἱ ὅποιοι ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (672—678) ἐπολιόρησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετεχειρίσθη δὲ κατὰ τῶν Ἀράβων τὸ ὑγρὸν ἢ Ἑλληνικὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἔκαιε καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Τοῦτο δὲ τὸ πῦρ ἐφεῦρεν ὁ ἐκ Συρίας Ἑλλην Καλλίνικος.

Βασίλειος Α΄. ὁ Μακεδών.

Κατὰ τὸ ἔτος 867 μ.Χ. αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐγένεεν ὁ Βασίλειος Μακεδών. Οὗτος εἶνε ὁ πρῶτος γνήσιος Ἑλλην αὐτοκράτωρ. Ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ὠρίσθη νὰ γράφωνται πάντα τὰ δημόσια ἔγγραφα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διότι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐγράφοντο εἰς τὴν Λατινικὴν.

Βασίλειος Β΄. ὁ Βουλγαροκτόνος.

Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ δεύτερος ἦτο τρισέγγονος τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα καὶ ἐβασίλευσε 49 ἔτη (976—1025). Οὗτος ἐπὶ 40 ἔτη ἐπολέμησε κατὰ διαφόρων ἐχθρῶν καὶ ἰδίως κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι δὲν ἔπαυον ἀπὸ τοῦ νὰ καταστρέφωσι διαφόρους χώρας τοῦ κράτους του. Τέλος δὲ τοὺς Βουλγάρους τούτους κατάρθωσε νὰ κατατροπώσῃ καὶ νὰ ὑποτάξῃ. Ὄνομάσθη δὲ Βουλγαροκτόνος, διότι, ὅτε τελευταῖον συνέλαβε 15,000 αἰχμαλώτους Βουλγάρους ἐτύφλωσε 14,850 ἐξ αὐτῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς 150 ἀφῆκε μὲ ἕνα

μόνον ὀφθαλμόν, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς τυφλοὺς εἰς τὴν πατρίδα των.

Σταυροφορίαι. Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Τοὺς Ἁγίους Τόπους, ὅπου ἐδίδαξε καὶ ἐτάφη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, κατεῖχον οἱ Τοῦρκοι. Ὅσοι δὲ Χριστιανοὶ μετέβαινον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, διὰ νὰ προσκυνήσωσιν, ὑπέφερον μαρτύρια ὑπὸ τῶν ἀγρίων τούτων κατακτητῶν. Διὰ τοῦτο τῷ 1095 ὁ τότε Πάπας τῆς Ῥώμης συνεκάλεσε σύνοδον ἐκ πάσης τάξεως Γάλλων καὶ ἔπεισε τοὺς λαβόντας μέρος εἰς τὴν σύνοδον ταύτην νὰ ἐκστρατεύσωσι, διὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς Ἁγίους Τόπους. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἤρχιταν αἱ εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους ἐκστρατεῖαι, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν σταυροφορίαι, διότι οἱ ἐκστρατεύσαντες ὠνομάζοντο σταυροφόροι. Οὗτοι δὲ ὠνομάσθησαν σταυροφόροι, διότι ἔφερον ὡς σημεῖον ἐπὶ τοῦ στήθους ἐρυθρὸν σταυρόν. Πάντες οὗτοι ἦταν ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Φράγκοι ἢ Λατίνοι.

Τοιαῦται σταυροφορίαι ἔγειναν ἑπτὰ καὶ διήρκεσαν ὑπὲρ τὰ 150 ἔτη (1096—1248). Ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν δὲ τούτων πλείστας ζημίας ἔπαθεν ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, διότι οἱ σταυροφόροι διήρχοντο δι' αὐτῆς καὶ προυξένουν πολλὰς καταστροφάς. Τέλος δ' ἐπὶ τῆς τετάρτης σταυροφορίας ἐν ἔτει 1204 κατῴρθωσαν οὗτοι νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Φράγκοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεμοίρασαν μεταξὺ των τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς

πολλὰς Φραγκικὰς ἡγεμονίας. Ἄλλ' εὐτυχῶς κατώρθωσαν τότε καὶ τινες ἐπίσημοι Ἕλληνες νὰ ἰδρῦσωσιν Ἕλληνικὰς ἡγεμονίας εἰς τὴν Ἡπειρον, τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὴν Νικαίαν.

**Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.**

Ἐκ τῶν Ἕλληνικῶν ἡγεμονιῶν ἰσχυροτάτη ἔγεινεν ἡ τῆς Νικαίας, διότι οἱ ἡγεμόνες αὐτῆς κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι πολλὰς Ἕλληνικὰς πόλεις. Τέλος δέ, ὅτε αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας ἦτο ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος ἐκυρίευσεν τῷ 1261 τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Φράγκους. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἰδρῦθη πάλιν ἡ Ἕλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Ἄλλ' ἀτυχῶς οὔτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος οὔτε οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἀνέκτησαν τὰς ἐπαρχίας τῆς παλαιᾶς Ἕλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Πλεῖσται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἔμειναν καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν διαφόρων ἡγεμονίσκων Φράγκων καὶ Ἑνετῶν. Τέλος δέ, ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς εὐρίσκετο εἰς τοιαύτην θέσιν, παρουσιάσθησαν νέοι φοβεροὶ ἐχθροί, οἱ Τοῦρκοι.

Τοῦρκοι.

Οἱ Τοῦρκοι κατάγονται ἐκ τῆς βορείου Ἀσίας, εἶνε δὲ τὴν Θρησκείαν Μωαμεθανοί. Ἰδρυτὴς τοῦ κράτους αὐτῶν εἶνε ὁ Ὄσμάν ἢ Ὄθμάν. Διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι λέγονται καὶ Ὄσμανλίδαι καὶ Ὄσμάνοι καὶ Ὄθωμανοί. Τοῦ Ὄσμάν ταυτοῦ ὁ διάδοχος Οὐρχάν κατέλαβε τὴν Προῦσαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ὄ-

σμανικοῦ κράτους· ἀκόμη δὲ ἐκυρίευσε τὴν Νίκαιαν, τὴν Νικομήδειαν καὶ ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ δὲ διάδοχος τοῦ Οὐρχάν Μουράτ ὁ πρῶτος ἐκυρίευσε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ἔπειτα (τῷ 1361) τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν ἀντὶ τῆς Προύσης. Τέλος δ' ἐν ἔτει 1451 ἔγινε σουλτᾶνος (αὐτοκράτωρ) τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους ὁ Μωάμεθ ὁ δεύτερος, ὁ ὁποῖος ὡς μόνον του ὄνειρον εἶχε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἔλθωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν Τουρχεικὸν θρόνον ὁ Μωάμεθ ὁ δεύτερος, τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ ἀείμνητος Κωνσταντῖνος ὁ ἐνδέκατος ὁ Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Δραγάτης. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐνόησεν ὅτι ὁ Μωάμεθ Β' ἐμελλε νὰ ἔλθῃ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τοῦτο καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα τοῦ 1452 ἔτους προπαρασκευάζετο. Ἀλλὰ δυστυχῶς μόλις κατῴρθωσε νὰ προετοιμάσῃ στρατὸν ἐξ 6,000 Ἑλλήνων καὶ 3,000 ξένων.

Ἐν ᾧ ὁ Κωνσταντῖνος προητοίμαζε τὸν στρατὸν του, ἐφθασε περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου τοῦ 1453 ἔτους πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ μετὰ 160,000 στρατοῦ καὶ μετὰ στόλου ἐξ 135 πλοίων καὶ ἐπολιόρχησε τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ Μωάμεθ ἐνόμιζεν ὅτι εὐχόλως θὰ ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο μόλις ἐφθασεν, ὥρμησεν ἀμέσως κατὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἄλλ' ὁ ὀλίγος ἐκεῖνος στρατὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἔδειξεν εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν ἦτο τόσο εὐχο-

λον νὰ πραγματοποιηθῆ ὁ σκοπός του. Ἀπέκρουσεν ὁ ὀλίγος ἐκεῖνος στρατός τὸν Τουρκικὸν στρατὸν μετὰ τόσου θάρρους, ὥστε ὁ Μωάμεθ ἤρχισε νὰ στενοχωρῆται.

Ἐπὶ ἐπτὰ σχεδὸν ἑβδομάδας ὁ Τουρκικὸς στρατός ἐπολιόρχει τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπετίθετο κατὰ τῶν τειχῶν, ἀλλ' οὐδὲν κατάρθωνε. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ γενικὴν καὶ φοβερὰν ἔφοδον καὶ ἤλπιζεν ὅτι διὰ τῆς ἐφόδου ἐκείνης θὰ ἐκυρίευε τὴν πόλιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι πολὺ πιθανὸν ἦτο νὰ δεχθῆ ὁ Κωνσταντῖνος συμβιβασμόν, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τῇ 26 Μαΐου πρέσβεις καὶ παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ μετὰ τῶν ἀνθρώπων του καὶ τῶν θησαυρῶν του ὅπου θέλῃ. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ Μωάμεθ καὶ εἶπε «μετ' ἀλλοπίστων δὲν συνηκολογῶ».

Ἡ τοιαύτη ἀπάντησις τοῦ αἰμυνήστου Κωνσταντίνου ἐξώργισε πολὺ τὸν Μωάμεθ. Ὅθεν οὗτος ἀμέσως τότε διέταξε νὰ ἐτοιμασθῆ ὁ στρατός, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τῇ 29 Μαΐου μεγάλην καὶ φοβερὰν ἔφοδον.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔμαθεν ὅτι ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τῇ 24 Μαΐου φοβερὰν ἔφοδον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τοῦτο τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας ταύτης, δηλαδὴ τὴν 28 Μαΐου, ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας του καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐκ τοῦ ναοῦ μετέβη τότε εἰς τὰ ἀνάκτορα, διὰ νὰ ἴδῃ αὐτὰ διὰ τελευταίαν φορὰν, καὶ ἐκεῖ σταθεὶς ὀλίγον ἐζήτησε μετὰ δακρύων συγχώρησιν παρὰ τῶν θεραπόντων του πάντες δὲ τότε ἐκλαυσαν. Καὶ ἀπὸ ξύλου ἢ ἐκ πέτρας ἂν ἦτο ὁ ἄνθρωπος, δὲν ἦτο δυνατὸν κατὰ τὴν στιγμὴν

ἐκείνην νὰ μὴ θρηνήσῃ. Τέλος δὲ ἀπῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ τείχη.

Ἐῖχε φθάσῃ ἡ δευτέρα μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρα καὶ πανταχοῦ ἐβασίλευε σιγή. Αἴφνης ὁμως ὀλίγον μετὰ τὴν δευτέραν ὥραν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον εὐρέθη ἐπὶ ποδῶς καὶ ἀμέσως ὤρμησε κατὰ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἐφοδος ἤρχισε λυσσώδης, ὁ δὲ ἀγρὸς ἐκλονίζετο ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων, τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν φωνῶν τῶν Τούρκων. Φοβερὸν ἀληθῶς ἦτο τὸ θέαμα. Οἱ Τούρκοι μετὰ μανίας ὤρμων κατὰ τῶν τειχῶν καὶ προσεπάθουν ν' ἀναβῶσιν εἰς αὐτὰ διὰ κλιμάκων· οἱ δὲ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι Ἕλληνες μετὰ μεγίστης γενναιότητος ἀπέκρουον τοὺς ἐφορμῶντας Τούρκους καὶ κατεκρήμνιζον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τειχῶν. Τρεῖς μεγάλοι ἐφοδοὶ ἐγείναν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τέλος δὲ ἐξημέρωσεν ἡ 29 Μαΐου καὶ οἱ Τούρκοι ἐξηκολούθουν τὰς ἐφόδους των.

Ἄλλ' ἀτυχῶς, ἐν ᾧ οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες μετὰ γενναιότητος ἀπέκρουσαν τοὺς ἐφορμῶντας Τούρκους, οἱ Τούρκοι εὗρον ἀνοικτὴν μικρὰν τινα πύλην, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἶχον λησμονήσῃ ἀνοικτὴν. Διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης πύλης εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν κατ' ἀρχὰς μὲν 50 Τούρκοι, ἔπειτα δὲ περισσότεροι καὶ προσέβαλον ἐκ τῶν νώτων τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν Ἕλληνας· συγχρόνως δὲ καὶ οἱ ἔξωθεν Τούρκοι ἤρχισαν ν' ἀναβαίνωσιν ἐπὶ τῶν τειχῶν διὰ κλιμάκων χωρὶς νὰ εὐρίσκωσι πλέον ἀντίστασιν. Φοβερά ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων, διότι περιεκυκλώθησαν πανταχόθεν. Ἐντὸς ὀλίγης ὥρας φονεύθησαν οἱ πλεῖστοι. Τέλος ἔπεσε καὶ ὁ γενναῖος Κωνσταντῖνος, ὅστις ἐμάχετο ὡς στρατιώτης. Τότε δὲ

οί Τουρκοί διασκορπισθέντες εἰς τὴν πόλιν ἤρχισαν νὰ λεηλατῶσι καὶ νὰ σφάζωσι. Τὰ μαρτύρια, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδια ἦσαν φοβερώτατα. Ἀπειροὶ ἐξ αὐτῶν κατεσφάγησαν, ὅσοι δὲ δὲν ἐσφάγησαν, ἔγειναν δούλοι τῶν Τούρκων.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἔνδοξος πόλις τοῦ Κωνσταντινίου, ἡ βασίλισσα τῶν πόλεων, ἡ λαμπρὰ Κωνσταντινούπολις ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν βαρβάρων. Ἡ εἰκοστὴ ἐνάτη Μαΐου τοῦ 1453 ἔτους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκυριεύθη ἡ Κωνσταντινούπολις, ἦτο ἡμέρα Τρίτη. Διὰ τοῦτο πολὺ δικαίως τὴν Τρίτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος θεωροῦμεν οἱ Ἕλληνες ὡς ἡμέραν κακὴν καὶ ἀπαισίαν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τουρκοὶ ἐκυρίευσαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὅλας τὰς πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλας μὲν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί, ἄλλας δὲ οἱ Ἕλληνες.

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους

Οἱ Ἕλληνες, ἀφ' οὗ ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἤρχισαν νὰ ὑποφέρωσι μαρτύρια ὑπὸ τῶν ἀγρίων κατακτητῶν. Πάντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἄνω ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρῶνωσι κεφαλικὸν φόρον, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο χαράτσιον. Οὐδεὶς δὲ χριστιανὸς ἠδύνατο νὰ ζήσει, ἐὰν δὲν ἐπλήρωνε τὸν αἰσχροὺν ἐκεῖνον φόρον. Ἐκαστος δέ, ἀρ' οὗ ἐπλήρωνεν, ἐλάμβανε παρὰ τοῦ εἰσπράκτορος ἀπόδειξιν. Εἰς ταύτην δὲ τὴν ἀπόδειξιν ὁ εἰσπράκτωρ ἔγραφεν «ὁ ἔχων τὴν ἀπόδειξιν ταύτην ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ τῶν ὤμων»

Πάντα τὰ ὠραῖα κτήματα τῶν Ἑλλήνων τὰ κατέλαβον οἱ Τουρκοὶ, μόνον δὲ τὰ κείμενα εἰς ὄρεινους τόπους ἀφῆχαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Κατὰ δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς

δουλείας εἰς οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν Τούρκων νὰ φορῆ πολυτελεῆ ἐνδύματα καὶ νὰ ἰππεύῃ ἵππον, ἐπετρέπετο δὲ μόνον εἰς τοὺς Ἑλληνας νὰ ἰππεύωσιν ὄνον ἢ ἡμίονον καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ καταβαίνωσι τοῦ ζώου καὶ νὰ προσκυνῶσι πάντα Τούρκον, τὸν ὅποιον συνήντων.

Δικαιοσύνην οἱ Ἕλληνες σπανιώτατα εὔρισκον εἰς τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες ὑπέφερον τὴν μεγαλειτέραν συμφορὰν ἀπὸ τὸν φοβερὸν φόρον τοῦ αἵματος, τὸν ὅποιον ὠνόμαζον παιδομάζωμα. Ἦρπαζόν δηλαδή οἱ Τούρκοι τὰ μικρὰ τέκνα τῶν χριστιανῶν καὶ τὰ ἀνέτρεφον εἰς τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ μετὰ ταῦτα κατέτασσον αὐτὰ εἰς τὰ φοβερὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων. Ἦρπασαν δὲ εἰς διάστημα 500 ἐτῶν 500,000 Ἑλληνόπαιδας.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς δουλείας οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο οὐδὲ γράμματα νὰ μάθωσι, διότι οἱ πλείστοι τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφυγον εἰς διαφόρους Εὐρωπαϊκὰς χώρας. Ἀφ' οὗ δὲ παρήλθον ἀρκετὰ ἔτη κατῴρθωσαν νὰ συστήσωσιν ὀλίγα σχολεῖα καὶ τοιουτοτρόπως νὰ σπουδάζωσι τὰ τέκνα των. Διάσημοι διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν τότε εἰς τὰ σχολεῖα ἐκεῖνα, ἦσαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ὁ ὅποιος συνετέλεσε μετὰ ταῦτα νὰ διαδοθῆ καὶ ν' ἀναπτυχθῆ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, εἶνε ὁ σοφὸς Ἀδαμάντιος Κοραΐς, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1748 καὶ ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῷ 1833.

Ἐκκλησία. Προεστῶτες. Διεριμηνεῖς.

Οἱ κατακτηταὶ Τούρκοι ὑπῆρξαν μὲν ἄσπλαγχοι καὶ ἐπάνθρωποι πρὸς τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας, ἀλλ' εὐτυ-

χῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ καταστρέψωσι τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος διεσώθη· τὴν δὲ σωτηρίαν τοῦ ὀφείλει εἰς τὴν ἱεράν ἡμῶν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης πολὺ ὠφέλησαν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ οἱ προεστῶτες τῶν χωρίων. Οἱ προεστῶτες οὗτοι ἐλέγοντο Τουρκιστὶ κοτταμπάσιδες, κατώρθωνον δὲ διὰ διαφόρων μέσων νὰ προφυλάττωσι τοὺς συγχωρίους των ἀπὸ τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων.

Ἐκτὸς τῶν προεστῶτων καὶ οἱ σπουδάζοντες εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην Ἕλληνες πολὺ ὠφέλουν τὸν Ἑλληνισμόν. Οἱ τοιοῦτοι ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπέκτων τὴν ἀγάπην τῶν Τούρκων μεγιστάνων καὶ τοιοουτρόπως δι' αὐτῶν κατώρθωνον νὰ προστατεύωσι τοὺς ἀδικουμένους Ἕλληνας. Εἰς τοὺς πεπαιδευμένους δὲ τούτους οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐκ φύσεως νωθροὶ καὶ ἀπαίδευτοι, ἤρχισαν νὰ χορηγῶσι διάφορα ἀξιώματα καὶ ἰδίως νὰ μεταχειρίζονται αὐτοὺς ὡς διερμηνεῖς καὶ γραμματεῖς. Ἐκ δὲ τῶν ἀξιωμάτων, τὰ ὅποια ἐλάμβανον οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Τούρκων, ὑψυλότατον ἦτο τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως τῆς Πύλης (τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως). Πρῶτος δ' ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὁ Παναγιώτης Νικουσίης καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροχορδάτος ὁ πρεσβύτερος. Καὶ οἱ δύο δὲ οὗτοι ἐπροστάτευσαν λαμπρότατα τὸν Ἑλληνισμόν.

Ἄρματα καὶ κλέφται.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὑπῆρξαν γενναῖοι τινες Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὴν ἀγριότητα τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐπεθύμουν νὰ ἀνα-

πνέωσι τὸν γλυκὺν τῆς ἐλευθερίας ἀέρα. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες ἐλάμβανον τὰ ὄπλα τῶν κατέρευγονεῖς τὰ ὑψηλὰ ὄρη καὶ ἔζων ἐντὸς τῶν σπηλαίων καὶ τῶν δασῶν· ὠνόμαζον δὲ τὰς κατοικίας τῶν ταύτας λημέρια. Ἐκ τῶν ὑψηλῶν δὲ τούτων ὀρέων ὀρμῶντες οὗτοι ἐπέπιπτον κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἔβλαπτον αὐτούς. Τοσοῦτον δὲ οἱ Τούρκοι ἐφοβοῦντο τοὺς γενναίους τούτους ἄνδρας, ὥστε ἠναγκάζοντο νὰ συνθηκολογῶσι μετ' αὐτῶν καὶ νὰ θεωρῶσιν αὐτοὺς ἐλευθέρους. Ὀνομάζοντο δὲ οἱ γενναῖοι οὗτοι ἄνδρες ἀρματωλοὶ καὶ ἄλλοτε μὲν ἐβοήθουν τοὺς Τούρκους λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν πολλὰ χρήματα, ἄλλοτε δὲ ἐπολέμουν αὐτούς.

Ἀλλὰ πολεμικώτεροι καὶ μεγαλοψυχότεροι τῶν ἀρματωλῶν ἦσαν ἄλλοι τινὲς ἄνδρες, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε κατεδέχοντο νὰ συνθηκολογῶσι μετὰ τῶν Τούρκων. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες ὠνομάζοντο κλέφται. Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα δὲν εἶχε τὴν σημερινὴν κακὴν σημασίαν, ἀλλ' ἐσήμαινε τοὺς γενναίους ἐκείνους ἄνδρας (παλληκάρια), οἱ ὅποιοι δὲν ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς τυράννους καὶ δὲν ἐσυνθηκολόγουν μετ' αὐτῶν. Κατώκουν δὲ οἱ κλέφται εἰς τὰ ὑψηλότετα ὄρη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ προυξένουν εἰς αὐτοὺς μεγάλας ζημίας. Ὡς μόνην τῶν ἐπιθυμίαν οἱ κλέφται εἶχον νὰ εἶνε ἐλεύθεροι καὶ νὰ σφάζωσι Τούρκους. Τοῦτο δὲ κάλλιστα δεικνύεται ἐκ τοῦ ἑξῆς ἄσματος, τὸ ὅποιον διέσσωσεν ὁ λαός.

- Μάνα σοῦ λέω, δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω,
- Δὲν ἠμπορῶ, δὲν δύνωμαι, ἐλάλιξ' ἢ καρδιά μου·
- Θὰ πάρω τὸ τουφέκι μου νὰ πάω νὰ γείνω κλέφτης,
- Νὰ κατοικήσω στὰ βουρὰ καὶ σταῖς ψηλῆς βράχουλας.
- Νᾶχω τοὺς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ θερτὰ κουβέντα,
- Νᾶχω τὸν οὐρανὸ σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεβάτι.
- Νᾶ, ὦ μὲ τὰ κλεφτόπουλα καθημερινὸ λημέρι.

«Θά φύγω, μάνα, καὶ μὴ κλαῖς, μόν' δός μου τὴν εὐχή σου.
 «Κ' εὐχῆσου με, μανοῦλά μου, Τούρκους πολλοὺς νά σφάζω.
 «Καὶ φύτρουσε τριανταφυλλιά καὶ μαῦρο καρυοφύλλι,
 «Καὶ πότιξέ τα ζάχαρι καὶ πότιξέ τα μύσχο·
 «Κι' ὅσο π' ἀνθίζουν, μάνα μου, καὶ βγάνουνε λουλούδια.
 «Ὁ γοιός σου δὲν ἀπέθανε μόν' πολεμᾷε τοὺς Τούρκους.
 «Κι' ἂν ἔρθῃ ἡμέρα θλιβερή, μέρα φαρμακωμένη,
 «Καὶ μαραθῶν τὰ δυὸ μαζί καὶ πέσουν τὰ λουλούδια,
 «Τότε κ' ἐγὼ θά λαθῶθῶ, τὰ μαῦρα νά φορέσης.»

Δώδεκα χρόνοι πέρασαν καὶ δεκαπέντε μῆνες.
 Π' ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα καὶ ἀνοίγαν τὰ μπουμπούκια,
 Καὶ μιὰν αὐγὴ ἀνοιξιάτικη, μιὰ πρώτη τοῦ Μαΐου,
 Ποῦ κελαιοῦσαν τὰ πουλιά καὶ ὁ οὐρανὸς γελοῦσε,
 Μὲ μιὰς ἀστράφτει καὶ βροντᾷ καὶ γίνεται σκοτάδι,
 Τὸ καρυοφύλλι ἐστέναξε, τριανταφυλλιά διχρῦζε,
 Μὲ μιὰς ξεράθησαν τὰ δυὸ κ' ἐπέσαν τὰ λουλούδια.
 Μαζί μ' αὐτὰ σωριάστηκε κ' ἡ δόλια του ἡ μανοῦλα.

Ἀνίπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς της περιβρέχεται ὑπὸ θαλάσσης, περιέχει δὲ πλείστας νήσους. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐκ φύσεως εἶνε λαὸς ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς. Ἐπεδίδοντο δὲ οἱ Ἕλληνας εἰς τὴν ναυτιλίαν ὄχι μόνον, ὅτε ἡ Ἑλλάς ἦτο ἐλευθέρη, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἦτο δούλη. Καταπληκτικὴν δὲ αὐξησιν ἔλαβε τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν καὶ τὸ ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1783. Ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν φέροντα Ῥωσικὴν σημαίαν ἔπλεον εἰς διαφόρους λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ μετέφερον διάφορα

ἐμπορεύματα καὶ ἰδίως σιτηρά. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς πατρίδας των ἔφερον ἄπειρα πλοῦτη. Κατεσκεύαζον δὲ τὰ πλοῖά των οἱ Ἕλληνες στερεώτατα καὶ ὤπλιζον αὐτὰ διὰ τηλεβόλων, διὰ ν' ἀποκρούωσι τοὺς ἐξ Ἀλγερίας πειρατάς, οἱ ὅποιοι ἐμάστιζον τότε τὴν Μεσόγειον θάλασσαν· πρὸς τοὺς πειρατάς δὲ τούτους συνῆπτον πολλάκις φοβερὰς ναυμαχίας. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχε καὶ πολεμικὸν ναυτικὸν ἔτοιμον νὰ θριαμβεύσῃ.

Ἀλῆ πασᾶς.

Ὁ διαβόητος Ἀλῆ πασᾶς ἦτο ἐκ Τεπελενίου τῆς Ἀλβανίας. Οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο λῆστής, ἔπειτα δὲ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον διὰ τῆς πονηρίας του, τῆς πανουργίας του καὶ τῶν δολοφονιῶν του κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου διοικητῆς τῆς Ἡπείρου.

Σκληρότερος καὶ ἀγριώτερος τύραννος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δὲν ἐγεννήθη. Πόλεις ὀλοκλήρους ἠρήμωσεν· οἰκογενεῖας ὀλοκλήρους ἐξηφάνισε· πλείστους δὲ ἀθῶους ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου διὰ πολλῶν βασάνων ἐθανάτωσεν αὐτούς. Ἦτο δηλαδὴ ὁ Ἀλῆς τέρας, τὸ ὅποιον εἶχε μορφήν ἀνθρώπου καὶ ἀπεστάλη ὑπὸ των δαιμόνων διὰ νὰ βύσανίζῃ τοὺς ἀνθρώπους. Εἶχε δὲ ὁ κάκιστος οὗτος τύραννος στρατὸν ἐκ δώδεκα περὶ τοῦ χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἐκράτει διὰ τοῦ φόβου ὑπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν 2,000,000 Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων. Μόνοι οἱ Σουλιῶται, οἱ ὅποιοι εἶχον τὰ χωρία των ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων ὄρέων τῆς Ἡπείρου, δὲν ἐκλίναν τὴν κεφαλὴν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ τερατώδους αὐτοῦ ἀνθρώπου.

**Ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ
Ἄλῃ πασᾶ.**

Ὁ Ἄλῃς, ἀφ' οὗ ἔγεινε παντοδύναμος, ἐθεώρει ἐντροπήν του νὰ βλέπη ἐλευθέρους τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Σουλιώτας. Διὰ τοῦτο τῷ 1790 ὤρμησε κατ' αὐτῶν ὀδηγῶν πολὺν στρατόν. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκστρατείας του ταύτης οὐδὲν κατώρθωσε, διότι κατενικήθη καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν μέχρι τῶν Ἰωαννίνων.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἄλῃς ὑπεκρίθη ὅτι προητοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν τῶν Σουλιωτῶν. Ἄλλ' οἱ Σουλιῶται ἐγνώριζον τὰς πανουργίας τοῦ Ἄλῃ. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν μετὰ 70 μόνον ἀνδρῶν. Ἀμέσως δὲ τότε ὁ Ἄλῃς φυλακίζει τὸν Τζαβέλαν καὶ τοὺς ἄλλους 70 Σουλιώτας καὶ ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Σουλίου νομίζων ὅτι θὰ εὕρῃ τοὺς Σουλιώτας ἀπροπαρασκευάστους· ἀλλὰ καὶ τότε νικᾶται πάλιν καὶ ὑποχωρεῖ.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐνόησεν ὁ Ἄλῃς ὅτι διὰ τῶν ὄπλων ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβάλλῃ τοὺς Σουλιώτας. Διὰ τοῦτο προσεκάλεσε τὸν ἐν τῇ φυλακῇ Τζαβέλαν καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν «Τζαβέλα, ἢ θὰ παραδώσῃς εἰς ἐμὲ τὸ Σοῦλι καὶ θὰ τιμηθῆς πολὺ παρ' ἐμοῦ ἢ θὰ ψηθῆς ζωντανός». Ὁ Τζαβέλας, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διαφύγῃ τὰς χεῖρας τοῦ τυράννου, ὑπεσχέθη νὰ κάμῃ τοῦτο, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Σοῦλι καὶ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Πραγματικῶς δὲ ὁ Ἄλῃς ἐπίστευσε τὸν Τζαβέλαν καὶ ἀπέλυσε αὐτόν· ἐκράτησε δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Τζαβέλα Φῶτον.

Ὁ Τζαβέλας, ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Σοῦλι, ἐφρόντισεν ἀμέσως νὰ προετοιμάσῃ τοὺς Σουλιώτας διὰ νέον

πόλεμον· ἔπειτα δὲ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἀλῆν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ἧποία ἔγραψε πρὸς αὐτὸν τὰ ἑξῆς· «Χαίρω, διότι ἐγέλασα ἓνα δόλιον καὶ ἄπιστον ἄνθρωπον. Εἶμαι ἐδῶ διὰ νὰ προστατεύσω τὴν πατρίδα μου. Ἡξεύρω ὅτι ὁ υἱός μου θ' ἀποθάνῃ· ἀλλ' ἐγὼ θὰ τὸν ἐκδικήσω πρὶν ἀποθάνω. Ἐὰν ὁ υἱός μου δὲν μένη εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, δὲν εἶνε ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζηται ὡς υἱός μου. Προχώρησε λοιπόν, ἄπιστε· εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ».

Ὁ Ἀλῆς, ἀφ' οὗ ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ὠργίσθη εἰς βαθμὸν μέγιστον. Διὰ τοῦτο διέταξε νὰ φέρωσι τὸν Φῶτον ἐνώπιόν του καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ τὸν ψῆσῃ ζωτανόν· ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος δωδεκαετής Σουλιώτης εἶπε· «Δὲν φοβοῦμαι. Ἄν μὲ ψῆσης, ὁ πατήρ μου θὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατόν μου». Εὐτυχῶς δὲ τότε ὁ Ἀλῆς, ἀφ' οὗ ἤκουσε τὴν ἀπάντησιν ταύτην τοῦ παιδός, δὲν ἐξηγγριώθη, ἀλλ' ἐθαύμασε τὴν ἀφοβίαν του καὶ δὲν ἐθανάτωσεν αὐτό.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλῆς ἐξεστράτευσε πάλιν κατὰ τοῦ Σουλίου. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἔχοντες στρατηγούς τὸν Γεώργιον Βότσαρην καὶ τὸν Λάμπρον Τσαβέλαν τοσαύτην καταστροφὴν προϋξένησαν εἰς τὸν στρατόν του, ὥστε ἐκ 2,000 Ἀλβανῶν μόλις 140 ἐσώθησαν. Εἰς ταύτην δὲ τὴν μάχην ἔλαβον μέρος καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν ἔχουσαι ἀρχηγὸν τὴν σύζυγον τοῦ Τζαβέλα Μόσχων. Αὗται δὲ αἱ ἀτρόμητοι γυναῖκες ἀνέβησαν τότε ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν βράχων καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατεκύλιον κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν ἐχθρῶν μεγάλους λίθους· τοιοῦτοτρόπως δὲ αὗται ἐφόνευσαν πλείστους ἐχθρούς. Ὁ δὲ Ἀλῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν του ταύτην μετὰ τρόμου ἔφυγεν εἰς τὰ Ἰωάννινα καί, ὅτε εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν, διέταξε νὰ κλεισθῶσι τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν, διότι

ἤθελε νὰ κρύψη τὴν καταίσχύνην του. Τέλος ὁ ἄγριος οὗτος ἀνὴρ εἶδεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τοὺς Σουλιώτας καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνόμολογήσῃ πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην.

Καταστροφή τοῦ Σουλίου

Ὁ ἄγριος Ἀλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ ἐν ὄσω τὸ ὑπερήφανον Σούλι ἔμενον ἐλεύθερον. Διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐπὶ ἑπτὰ μόνον ἔτη κατώρθωσε νὰ τηρήσῃ τὴν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰρήνην, ὥρμησε κατὰ τὸ 1800 ἔτος αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ 10,000 ἀνδρῶν καὶ περιέκλεισεν αὐτό. Οἱ Σουλιῶται εἶχον μάθη τὸν δόλιον σκοπὸν τοῦ Ἀλῆ. Διὰ τοῦτο εἶχον ἀποστείλῃ πολλὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Πάργαν καὶ τὰς Ἰονίους νήσους, εἶχον δὲ προμηθευθῆ καὶ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους μετὰ ἀγῶνα διαρκέσαντα τρία ἔτη ἐξήντηλσαν τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμοφόδια, ἤρχισαν δὲ νὰ τρώγῃσι ρίζας καὶ φλοιοὺς δένδρων ὥστε ἡ θέσις των ἦτο σοβαρά.

Ἀλλ' οἱ ἀτυχεῖς Σουλιῶται δὲν εἶχον μόνον νὰ παλαίσωσι κατὰ τῆς πείνης. Εὖρεν αὐτοὺς καὶ ἄλλο μέγιστον κακόν, ἡ ἔλλειψις δηλαδὴ ὕδατος, διότι οἱ ἐχθροὶ ἀπέκοψαν τὰς πηγὰς. Ἐπὶ ἑπτὰ ὀλοκλήρους ἡμέρας ὕδωρ δὲν εἶχον ἐδρόσιζον δὲ τὰ χεῖλη των διὰ σπόγγων, τοὺς ὁποίους ἔβρεχον κρεμῶντες αὐτοὺς διὰ μακρῶν σχοινίων εἰς τὰς κοιλότητας τῶν βράχων, εἰς τὰς ὁποίας ἀπέμενον ὀλίγον ὕδωρ ἐκ τῆς βροχῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν εὐρίσκοντο εἰς τοιαύτην θέσιν οἱ ἤρωες ἐκείνοι, ἀπεφάσισαν πλέον νὰ προτείνωσιν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλβανικῶν στρατευμάτων Βελῆν, υἱὸν τοῦ Ἀλῆ, ἐντιμον συνθήκην. Ἡ συνθήκη ἀμέσως ἔγεινε δεκτὴ παρὰ

τοῦ Βελῆ· διὰ ταύτης δὲ τῆς συνθήκης ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ ἀπέλθωσι μετὰ τῶν ὄπλων των καὶ τῶν περιουσιῶν των καὶ νὰ μὴ ἐνοχληθῶσιν ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν. Κατὰ μῆνα λοιπὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1803 οἱ λεοντόχαρδοι Σουλιῶται περίλυποι ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των.

Οἱ γενναῖοι Σουλιῶται, ὅτε ἐξεκίνησαν ἐκ τοῦ Σουλίου, διηρέθησαν εἰς δύο σώματα. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον σῶμα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φώτου Τζαβέλα διηυθύνθη πρὸς τὴν Πάργαν, τὴν ὁποίαν εἶχον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των οἱ Ἄγγλοι, τὸ δὲ ἄλλο σῶμα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γεωργίου Βότσαρη καὶ τοῦ υἱοῦ του Μάρκου διηυθύνθη πρὸς τὸ ἀπότομον καὶ κρημνώδες Ζάλογγον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ρέει ὁ Ἀχέρων ποταμὸς Εἰς δ' ἀτρόμητος καλόγηρος, ὁ Σαμουήλ, μετὰ πέντε Σουλιωτῶν δὲν ἐδέχθη νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Τουρκαλβανούς τὴν Μοῆν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν πέντε συναγωνιστῶν του καὶ 500 ἐχθρῶν.

Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ γενναῖοι Σουλιῶται ἐβάδιζον, οἱ μὲν πρὸς τὴν Πάργαν οἱ δὲ πρὸς τὸ Ζάλογγον, ὁ αἰμοδόρος καὶ ἄπιστος Ἀλῆς ἀποφασίζει νὰ παραβῇ τὴν συνθήκην. Αἰφνης λοιπὸν ἐπιπίπτει κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐβάδιζον πρὸς τὴν Πάργαν, συγχρόνως δὲ ἀποστέλλει ἄλλον στρατὸν κατ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐβάδιζον πρὸς τὸ Ζάλογγον. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν σχεδὸν κατώρθωσε, διότι οἱ Σουλιῶται εὕρισκοντο πλέον πλησίον τῆς Πάργας καὶ κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν ὀλίγους μόνον· ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπετέθη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν τῶν βαδιζόντων πρὸς τὸ Ζάλογγον, κατώρθωσε νὰ πε-

ρικήσει τούς άτυχεῖς αὐτούς Σουλιώτας ἐπὶ τοῦ κρημνώδους ἐκείνου Ζαλόγκου.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ ἐπὶ τοῦ Ζαλόγκου ἀποκλεισθέντες γενναῖοι οὗτοι ἄνδρες ἀπέκρουον τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ τέλος ἐξήντησαν ὅλως διόλου τὰς τροφάς. Τότε δὲ 60 Σουλιώτισσαι, ἐπειδὴ προυτίμων ν' ἀποθάνωσι καὶ οὐχὶ νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν ὑπὸ τοῦ αἰμοβόρου Ἄλῃ, ἀνέβησαν εἰς τὸν ὑψηλότατον βράχον τοῦ Ζαλόγκου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατεκρήμνισαν τὰ τέκνα τῶν κάτω εἰς τὸν Ἀχέροντα ποταμόν. Αὗται δ' ἔπειτα κρατούμεναι ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐσχημάτισαν χορὸν καὶ εἰς ἐκάστην στροφὴν τοῦ χοροῦ ἐκείνη ἢ ὁποῖα ἔσυρε τὸν χορὸν κατεκρημνίζετο εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο βάθος. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐφονεύθησαν ὅλαι καὶ ἀφῆκαν μοναδικὸν παράδειγμα γυναικείας ἀνδρείας. Οἱ δὲ ἄνδρες ἀπελπισθέντες πλέον ὤρμησαν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπέρασαν διὰ μέσου αὐτῶν. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην ἐξοδὸν τῶν Σουλιωτῶν ἐξ 800 ἀνδρῶν ἐσώθησαν μόνον 150, οἱ ὅποιοι καὶ κατεφυγον εἰς τὴν Πάργαν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ἄλῃς ἐφθασεν εἰς μεγίστην δόξαν, διότι κατάρθωσε νὰ ἐχῆ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τὴν Ἀλβανίαν τὴν Ἡπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἅπασαν σχεδὸν τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἐπὶ τέλος ἐφθασε καὶ ἡ ἡμέρα τῆς καταστροφῆς του. Ἐνόμισε δηλαδὴ ὅτι ἠδύνατο νὰ γείνη ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐπανεστάτης κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ πασᾶ καὶ τέλος τῇ 26 Ἰανουαρίου τοῦ 1822 ἐφονεύθη.

Ῥήγας Φερῆος.

Ἐν ᾧ ἐξηκολούθουν ἀκόμη οἱ κατὰ τοῦ Ἄλῃ πασᾶ

ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν, ἀνεφάνη ὁ φιλόπατρις Ῥήγας ὁ Φεραῖος. Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη τῷ 1753 εἰς μικρὰν τινα πόλιν τῆς Θεσσαλίας ὀνομαζομένην Βελεστῖνον (τὰς ἀρχαίας Φεράς). Τὰ πρῶτα μαθήματα ἤκουσεν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ζαγοράς, ὅπου καὶ διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην του ἐπιμέλειαν· ἀπὸ ἐκεῖ δὲ μετέβη εἰς χωρίον τι τῆς Θεσσαλίας τὸ ὁποῖον ὀνομάζε-

Ῥήγας Φεραῖος.

ται Κισσός, καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τινα ἔτη μετῆλθε τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἀνὴρ φιλελεύθερος, δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὰ μαρτύρια, τὰ ὁποῖα ὑπέφερον οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο περὶ τὸ ἔτος 1780 ἔφυγεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ μετέβη εἰς Βουκουρέστιον. Ἐκεῖ δὲ ἐξεπαιδεύθη λαμπρῶς,

ἔμαθε πολλές ξένας γλώσσας καὶ τέλος διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας.

Ὁ Ῥήγας ἄλλην ἐπιθυμίαν δὲν εἶχεν ἐν τῷ βίῳ του εἰμὴ νὰ ἴδῃ τὴν φίλην του πατρίδα ἐλευθέραν. Διὰ τοῦτο νυχθημερὸν εἰργάζετο πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον εἶχεν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μετὰ διαφόρων ἀρματωλῶν, ἐπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προυχόντων τῆς Ἑλλάδος, ἀκόμη δὲ καὶ μετὰ τινων ἐπισήμων Τούρκων, τοὺς ὁποίους κατῴρθωσε νὰ καταστήσῃ στενοὺς φίλους του. Ἀκόμη δὲ συνέγραψε διάφορα βιβλία ὠφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος καὶ ἐνθουσιαστικὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐψάλλοντο εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ τὰ συμπόσια καὶ συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων. Ἦσαν δὲ τὰ ποιήματα τοῦ Ῥήγα πολλά· ἐν δ' ἐκ τούτων εἶνε καὶ ὁ Θούριος.

Ὡς πότε πλληλῆκάρια νὰ ζῶμεν 'ς τὰ στενά,
Μονάχοι 'σάν λιοντάρια 'ς ταῖς βράχαις 'ς τὰ βουνά;
Σπηλιάς νὰ κατοικῶμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
Νὰ φεύγωμεν τὸν κόσμον γὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν πατρίδα, ἀδελφια καὶ γονεῖς,
Τοὺς φίλους, τὸ παιδιὰ μας κι' ἄλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
Παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακὴ κλπ.

Ἐκ Ρουκουρεστίου ὁ Ῥήγας μετὰ τινα ἔτη μετέβη εἰς Βιέννην, διὰ νὰ ἐκτυπώσῃ τὰ διάφορα συγγράμματά του καὶ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δ' ἐκείνην ὁ τότε μέγας στρατηγὸς τῆς Γαλλίας Ναπολεὼν Βοναπάρτης, ὁ ὁποῖος μετὰ ταῦτα ἔγεινεν αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, εὗρίσκετο εἰς τὴν Ἑνετίαν. Οὗτος δὲ ὁ μέγας ἀνὴρ, ἐπειδὴ ἐγνώριζε

τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ῥήγα, προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς Ἐνετίαν πρὸς συνέντευξιν. Τότε λοιπὸν ὁ Ῥήγας ἔσπευσε νὰ μεταβῇ διὰ τῆς Τεργέστης εἰς τὴν Ἐνετίαν, ἀπέστειλε δὲ προηγουμένως πρὸς τὸν ἐν Τεργέστη φίλον τοῦ Ἀντώνιον Κορωνιὸν πάντα τὰ κιβώτιά του, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐφύλαττε τὰς ἐπαναστατικὰς του προκηρυξεις καὶ τὰς ἀλληλόγραφας του.

Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ Ἀντώνιος Κορωνιὸς ἔτυχε ν' ἀπουσιάζῃ τότε ἐκ τῆς Τεργέστης. Διὰ τοῦτο παρέλαβε τὰ κιβώτια ὁ συνεταῖρος τοῦ Κορωνιοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο προδότης, καὶ παρέδωκεν αὐτὰ εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Τεργέστης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Αὐστρία κατεδίωκε τότε τοὺς ἐχθροὺς τῆς Τουρκίας, ὁ διοικητὴς αὐτῆς Τεργέστης διέταξε νὰ συλληφθῇ ὁ Ῥήγας. Ὅτε λοιπὸν ὁ γενναῖος Ῥήγας ἔφθασεν εἰς Τεργέστην, συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Βιέννην μετ' ἄλλων ἑπτὰ ὁπαδῶν του, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Κορωνιός. Ἀμέσως δὲ τότε ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐφυλάκισεν αὐτὸν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ μετὰ ταῦτα παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς ἐθανάτωσεν. Καὶ οἱ μὲν ὁπαδοὶ τοῦ Ῥήγα ἐρρίφθησαν ἐντὸς τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ, ὁ δὲ Ῥήγας, ἐπειδὴ ἀντέστη κατὰ τοῦ δημίου, ἐφανεύθη διὰ ξίφους καὶ ἔπειτα ἐρρίφθη ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ. Ὅτε δὲ ἀπέθνησκεν ὁ μέγας πρωτομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀνέκραξεν· «Οἱ Ἕλληνες θὰ ἐκδικηθῶσι τὸν θάνατόν μου· ἰκανὸν σπόρον ἔσπειρα· ὁ σπόρος θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ γένος μου θὰ συλλέξῃ τὸν γλυκὺν αὐτοῦ καρπὸν». Πραγματικῶς δὲ τὴν μεγάλην τοῦ ἔθνους ἐπανάστασιν ὄχι ὀλίγον ὠφέλησαν τὰ πατριωτικὰ ἄσματα τοῦ Ῥήγα Φεραίου. Ἡ δὲ Ἑλλὰς εὐγνωμονοῦσα τὸν ἄνδρα ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του ἐν Ἀθήναις πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Παραμοναὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως

Οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐν ὧσιν διετέλουν ὑπὸ τὴν βαρεῖαν δουλείαν τῶν Τούρκων, δὲν ἔμενον μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας, ἀλλ' ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐλάμβανον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων καὶ προσεπάθουν δι' ἐπαναστάσεων νὰ ἐλευθερωθῶσιν. Ἄλλ' αἱ διάφοροι αὐταὶ ἐπαναστάσεις τῶν Ἑλλήνων ἦσαν τοπικαί. Διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἀπανθρώπως κατεβασάνιζον καὶ ἐφόνευον τοὺς ἐπαναστάτας. Κυριωτέρα δὲ ἐκ τῶν τοπικῶν ἐπαναστάσεων τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία ἔγεινε τῷ 1769 κατ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπέτυχε, φοβερά δὲ μαρτύρια ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων Τούρκων.

Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἂν καὶ ἔπαθε τοσαύτας συμφοράς, δὲν ἐδειλίασεν. Πάντοτε τὸ γλυκὺ ὄνειρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἦτο ἡ ἀνεξαρτησία τῆς δούλης πατρίδος. Ἀλλὰ, ἵδιὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ἀνεξαρτησία, ἔπρεπε ν' ἀναφανῶσιν ἄνδρες κατάλληλοι νὰ προετοιμάσωσι τὸ Ἔθνος εἰς μεγάλην κατὰ τῶν τυράννων ἐπανάστασιν. Τοιοῦτοι δὲ ἄνδρες ἀνεφάνησαν εὐτυχῶς ἐν ἔτει 1814, οἱ ὅποιοι, διὰ νὰ προπαρασκευάσωσι τὸ Ἔθνος κατὰ τῶν τυράννων, συνέστησαν τὴν Φιλικὴν Ἐταιρίαν.

Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Τὴν Φιλικὴν Ἐταιρίαν συνέστησαν ἐν Ὁδησσῷ τῆς Ῥωσσίας τῷ 1814 ὀλίγοι τινὲς φιλοπάτριδες ἄνδρες. Σκοπὸς τῆς μυστικῆς ταύτης ἐταιρίας ἦτο νὰ ἐξεγερθῶσι πάντες οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν τυράννων. Ἐπειδὴ δὲ

πάντες οἱ Ἕλληνες ἦσαν προητοιμασμένοι καὶ προθυμοὶ νὰ ἐπαναστατήσωσιν, ἡ Φιλικὴ αὕτη Ἑταιρία ἐντὸς ὀλίγου χρόνου συμπεριέλαβεν ὡς μέλη πλείστους ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, λογίους, προσετῶτας, προκρίτους, ἀρματολούς, ναυτικούς καὶ πολιτικούς ἀνδρας. Πάντα δὲ τὰ μέλη ταῦτα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας εἰργάζοντο μυστικῶς καὶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς νὰ προπαρασκευάσωσι τὸ ἔθνος εἰς ἐπανάστασιν. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ προπαρασκευάσθη τὸ ἔθνος, ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία ἀπεφάσισε τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπανάστασεως καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς τὸν ἔξοχον Ἕλληνα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Ἦτο δὲ ὁ φιλόπατρις Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης στρατηγὸς τοῦ Ἰωσσικοῦ στοατοῦ καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, πρὸς τὸν ὁποῖον ἠγαπᾶτο διὰ τὰς ἀρετὰς του καὶ τὴν γενναιότητά του. Ἐνεκατῆς γενναιότητός του μάλιστα ὁ Ὑψηλάντης εἶχεν ἀπολέσῃ καὶ τὸν δεξιὸν του βραχίονα εἰς μάχην τινά, ἣ ὁποία ἐγένετο τῷ 1813 μετὰ τὸν Ἰώσσω καὶ Γάλλων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ.

ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ Α΄. ΕΤΟΥΣ (1821)

Ἐπαναστασις ἐν Μαλδοβλαχία.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀπεδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ὃχι μόνον μετὰ προθυμίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἐνθουσιασμοῦ. Κατὰ μῆνα λοιπὸν

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Φεβρουάριον τοῦ 1821 ἔτους, ἀφ' οὔ διέβη τὸν ποταμὸν Προῦθον, ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸ Ἰάσιον. Ἐκεῖ δὲ συνέρρευσαν καὶ πολλοὶ νέοι εὐγενεῖς καὶ εὐπαίδευτοι, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὸν Ἱερὸν Λόχον.

Ἄλλ' ὁ ἀγῶν μεθ' ὄλην τὴν ἀνδρείαν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἀπέτυχεν εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, διότι οἱ ἐντόπιοι ἦσαν προδόται καὶ ἀντέπρακτον Ἐκεῖ δὲ τότε παρὰ τὸ Δραγατσάνιον συνεκροτήθη φοβερὰ μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπερίσχυσαν οἱ Τούρκοι καὶ ἔπεσον πάντες σχεδὸν οἱ Ἱερολοχῖται. Μετὰ ταύτην δὲ τὴν μάχην ὁ Ὑψηλάντης ἠναγκάσθη πλέον νὰ ἀπέλθῃ. Ἐπέρασε δὲ τότε εἰς τὴν Αὐστρίαν, διότι ἤθελε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ κατόπιν νὰ καταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἡ ἐπανάστασις προώδευεν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ συνελήφθη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς. Ἀπεφυλακίσθη δὲ ἐν ἔτει 1827, ἀλλὰ τότε πλέον ἔπασχεν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔζησεν εἰμὴ ὀλίγον ἀκόμη καιρὸν καὶ ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ (τῷ 1828).

Ἐκρηξις τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Ἑλλάδι.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1821 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ φιλόπατρις καὶ ἐνθουσιώδης φιλικὸς Γρηγόριος Φλέσας, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχιμανδρίτης καὶ ἐπωνομάζετο Παπαφλέσας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ φιλικῶν διείδιδε πανταχοῦ ὅτι ἤλθεν ἡ ὥρα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἀποστέλλει χρήματα, πολεμοφόδια καὶ στρατόν. Ἐκ τῶν διαδόσεων δὲ τούτων τοῦ Παπαφλέσα πάντες τότε ἐνεθουσιάσθησαν καὶ ἤρχισαν νὰ προετοιμάζωνται, διὰ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ δὲ Τούρκοι ἰδόντες τὴν ἔκτακτον ταύτην κίνησιν τῶν Ἑλλήνων ἐνόησαν τὸν κίνδυνον καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὰ φρούρια, διὰ νὰ σωθῶσιν.

Ἐν ᾧ τὰ πράγματα εὕρισχοντο εἰς τοιαύτην κατά-

στασιν, αΐφνης τῇ 22 Μαρτίου 1821 καταβαίνουσιν ἐκ τῶν ἀποτόμων βράχων τῆς Μάνης ὁ μέγας κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Πε-

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, τρόμπης Μαυρομιχάλης, ὁ Παπαφλέσας καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ μετὰ 2,000 ἐπαναστατῶν καὶ πολιορκήσαντες τοὺς ἐν Καλάμαις Τούρκους ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς τὴν ἐπομένην ἡμέραν νὰ παραδοθῶσι. Συγ-

χρόνως δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τῇ 25 Μαρτίου 1821 ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας τῶν Καλαβρύτων καὶ μετὰ ταῦτα εἰσῆλθε μετὰ διαφόρων ὀπλαρχηγῶν εἰς Πάτρας, ὅπου ἔστησε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκ Πατρῶν δὲ ἀμέσως τότε ὁ Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Πατρῶν, τοῦ Αἰγίου καὶ τῶν Καλαβρύτων, δηλαδή ὁ Ροῦφος, ὁ Λόντος, ὁ Ζαΐμης καὶ ἄλλοι, ἀπέστειλαν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις.

Καθὼς εἶς μόνον σπινθὴρ ἀρχεῖ, διὰ ν' ἀνάφη πυρίτιδα, τοιουτοτρόπως ἡ ἐν Καλάμαις καὶ ἐν Πάτραις ἐπανάστασις ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ μεταδώσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τὸ Αἶγιον, ἡ Κόρινθος καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀμέσως ἔλαβον τὰ ὄπλα, ἡ δὲ χαρμόσυνος ἀγγελία τῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἀπὸ νήσου εἰς νῆτον. Τοιουτοτρόπως ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος τὸ πῦρ διεδόθη εἰς πάντα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως λαμπρότατα ἐχαρακτήρισεν ὁ αἰμίμηστος Ἕλλην ποιητῆς Διονύσιος Σολωμὸς διὰ τοῦ ἐξῆς ποιήματος.

Σά, τὴ σπῖθα κρυμμένη ἵστὴ στάχτη
Ἐκρουέβτουν γιὰ ἡμᾶς ἑλευθεριά,
Ἦλθ' ἡμέρα, πετιέται ἀνίφτει,
Ἐξανοίχθη σὲ κάθε μεριά.
« Ἦλθ' ἡμέρα » φωνάζουν τὰ χεῖλη
Πῦ κλεισμένα τὰ εἶχ' ἡ σκλαβιά.
Καὶ μὲ μιᾶς ἐπετάχθη ἂν χίλιοι
Κι' ἄλλοι χίλιοι πετιῶνται μὲ μιᾶ.
Τρέχουν, ἄματ' ἀρπάζουν μὲ βία,

Τὸ Σταυρὸν γὰρ σημαία ἕνας βασιτῆ

Καὶ γυναῖκες παιδιὰ τοὺς φωνίζου,

Ὁρμισθῆτε γὰρ τὴν ἑλευθερίαν. κλπ.

Σφαγαὶ καὶ βιαιότητες τῶν Τούρκων.

Ἀπαγχόνις τοῦ Πατριάρχου.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ εἶδησις τοῦ κινήματος τοῦ Ἰψηλάντου καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, ὁ τότε σουλτᾶνος Μαχμουτ ὁ Β΄ ἐξωργίσθη καὶ διέταξε νὰ φυλακίσωσι καὶ ν' ἀποκεφαλίσωσι πάντας τοὺς Ἕλληνας, κατὰ τῶν ὁποίων εἶχεν ὑπονοίας, ὅτι ἐβοήθουν τὴν ἐπανάστασιν. Ἀτυχῶς τότε ἐν ᾧ πολλοὶ ἐφυλακίζοντο καὶ ἐβασανίζοντο, ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπληροφορήθη ὅτι τολμηροὶ τινες Ἕλληνες ἔκαμον ἐν Κωνσταντινουπόλει συνωμοσίαν νὰ καύσωσι τὸν ναύσταθμον, νὰ κυριεύσωσι τὸ πυροβολικόν, νὰ ὀπλίσωσι ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τέλος νὰ φονεύσωσι τὸν σουλτᾶνον, ὅτε θὰ ἐπορεύετο οὗτος εἰς τὸ τζαμίον. Αἱ εἰδήσεις αὗται τοσοῦτον ἐφόβισαν καὶ ἐξώργισαν τοὺς Τούρκους, ὥστε ἀδιακρίτως οὗτοι ἤρχισαν νὰ καταδιώκωσι καὶ νὰ σφάζωσι τοὺς Χριστιανούς. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλε δῆμιον, ὁ ὁποῖος παρέλαβε τὸν τότε οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε΄ τὸν ἐκ Δημητσάνης καταγόμενον καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν εἰς τὸ ἀνώφλιον τῆς μεγάλης πύλης τῶν Πατριαρχείων.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὸ ἱερόν λείψανον τοῦ Πατριάρχου ἔμεινε κρεμάμενον· τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν παρέλαβον αὐτὸ οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι, ἀφ' οὗ ἔδεσαν τοὺς πόδας του, ἔσυραν αὐτὸ ἀπὸ τῶν Πατριαρχείων μέχρι τῆς παραλίας βλασφημοῦντες καὶ πτύοντες αὐτό. Ἀφ' οὗ δ' ἔφθασαν εἰς τὴν παραλίαν, παρέδωκαν αὐτὸ εἰς τὸν δῆ-

μιον, οὗτος δὲ τὸ κατεβύθισεν εἰς τὴν θάλασσαν. Μετά
 τινος δ' ἡμέρας εἶδε τὸ πτώμα ἐντὸς τῆς θαλάσσης Κε-
 φαλλὴν τὸν πλοίαρχος, Σκλάβος ὀνομαζόμενος, καὶ ἀμέ-
 σως ἀνέσυρεν αὐτὸ εἰς τὸ πλοῖόν του καὶ τὸ μετεκόμισεν
 εἰς Ὀδησσόν. Ἐκεῖ δὲ κατὰ διαταγὴν τοῦ τότε αὐτο-
 κράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. τὸ ἱερὸν
 λείψανον τοῦ Πατριάρχου ἐτάφη μετὰ μεγάλης πομπῆς.
 Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1871 ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας καὶ μετὰ

οἴκι υμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'.

βασιλικῶν τιμῶν κατετέθη εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναόν,
 ἐντὸς μεγαλοπρεποῦς μνημείου. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ Ἐ-
 θνικοῦ Πανεπιστημίου ἐστήθη ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ, ὁπότε ὁ
 Ἐθνικὸς ἡμῶν ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀ-
 πήγγειλε τὸ θαυμαστὸν ποίημα.

Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος ;... Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου ;
 Τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα . . . Γιατί 'ς τὸ μέτωπό σου
 Νὰ μὴ φυτρώνουν, γέροντα, τόσαις χρυσαῖς ἀχτίδες,
 Ὅσαις μᾶς δίδ' ἢ ὄψι σου παρηγοριαῖς κ' ἐλπίδες ;...
 Γιατί 'ς τὰ οὐράνια χεῖλή σου νὰ μὴ γλυκοχαράζη,
 Πατέρα, ἓνα χαμόγελο ;... Γιατί νὰ μὴ σπαράζη
 Μέσα 'ς τὰ στήθη σου ἢ καρδίᾳ, καὶ πῶς 'ς τὸ βλέφαρό σου
 Οὔτ' ἓνα δάκρυ ἐπρόβλεψε οὔτ' ἔλιμψε τὸ φῶς σου ;...
 Ὅλογυρῖ σου τὰ βουνά κ' οἱ λόγγοι στολισμένοι
 Τὸ λυτρωτὴ τους χαιρετοῦν... Ἡ θάλασσ' ἀγριωμένη
 Ἀπὸ μακρῶν σ' ἐγνώρισε καὶ μ' ἀφρισμένο ττόμα
 Φιλεῖ, πατέρα μου γλυκὲ, τὸ ἐλεύθερο τὸ χῶμα,
 Ποῦ σὲ κρατεῖ 'ς τὰ σπλάγχνα του... Θυμαῖται τὴν ἡμέρα,
 Ὅποῦ κι' αὐτὴ 'ς τὸν κόρφο της, σὰν τρυφερὴ μητέρα,
 Πατέρα μου σ' ἐδέχθηκε. . Θυμαῖται 'ς τὸ λαιμό σου
 Τὸ ματωμένο τὸ σχοινί... καὶ 'ς τ' ἅγιο μέτωπό σου
 Τὰ ἄτιμα ραπίσματα... τὸ βόγγο... τὴ λαχτάρα...
 Τοῦ κόσμου τὴν ποδοβολή... Θυμαῖται τὴν ἀντάρα...
 Τὴν πέτρα, ποῦ σοῦ κρέμασαν... τὴ γύμνια τοῦ νεκροῦ σου...
 Τὸ φοβερὸ τ' ἀνίβρασμα τοῦ καταποντισμοῦ σου....

Τώρα σὲ βλέπει γίγαντα, Πατέρα, ἢ θάλασσά σου...
 Το λείψνόν σου τὸ φτωχό, τὸ ποδοπατημένο
 Τ' ἀνάστησε ἢ ἀγάπη μας κ' ἐδῶ μαρμαρωμένο
 Θὰ στέκη ὀλόρθο ἀκλόνητο κ' αἰώνιο θά νὰ ζήσει,
 Νᾶνε φοβέρα ἀδιέλοπη 'ς Ἀνατολὴ καὶ Δύσι...

Τὸ μῆρμτρο μένει βουβό... Καὶ θὰ νὰ μείνη ἀκόμα
 Ποῖος ξέει ὡς πότε' ἀμίλητο τὸ νεκρικὸ του στόμα...
 Κοιμᾶται κι' ὄνειρεύεται.. Καὶ τότε θὰ ξυπνήση,
 Ὅταν 'ς τὰ δίσση, 'ς τὰ βουνά, 'ς τὰ πέλαγα βορνήση
 Τὸ φοβερό μας κήρυγμα... «Χτυπήτε πολεμῆχοι! . .
 Μὴ λησμονεῖτε τὸ σχοινί, παιδιά, τοῦ Πατριάρχου!...

Μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ἐσφά-

γησαν ἄπειροι ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὅμοια δὲ ἔγειναν εἰς Ἀδριανούπολιν, εἰς Θεσσαλονίκην, εἰς Σμύρνην καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Ἐνόμισαν οἱ Τούρκοι ὅτι διὰ τῶν σφαγῶν θὰ ἐφόδιζον τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' αἱ σφαγαὶ αὗται ὄχι μόνον δὲν ἔπαυσαν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ καὶ κατέστησαν αὐτὴν γενικωτέραν, διότι οἱ Ἕλληνες ἐνόησαν ὅτι δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ συμβιβασθῶσι μετὰ τῶν Τούρκων καὶ προτίμησαν μᾶλλον ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι παρά νὰ ὑποταγθῶσιν εἰς αὐτούς. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἤκούοντο ἄλλαι λέξεις, εἰμὴ «ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Ἡ ἐν Βαλτετσίῳ μάχη.

Ὅτε ἤρχισεν ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου ἦτο ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνὴρ δραστήριος καὶ στρατηγὸς ἔμπειρος. Ἄλλ' εὐτυχῶς τότε εὐρίσκετο οὗτος εἰς τὰ Ἰωάννινα, διότι ἐπολέμει πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶν. Οὗτος λοιπὸν ὁ Χουρσίτ, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐφοβήθη μήπως ἀπολέσῃ τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν Τρίπολιν, καὶ τοὺς θησαυροὺς του. Διὰ τοῦτο ἀμέσως τότε ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν ὑπασπιστὴν του Μουσταφάμπεην μετὰ 3,000 Ἀλβανῶν.

Ὁ Μουσταφάμπεης, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἰωαννίνων ἦλθεν εἰς Πάτρας καὶ ἐκ Πατρῶν εἰς Αἴγιον καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτό. Ἀφ' οὗ δ' ἀνεχώρησεν ἐξ Αἰγίου, ἔφθασεν εἰς Κόρινθον καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροχορίνθου, ἔπειτα δὲ εἰς Ναύπλιον καὶ διέλυσε ὡσαύτως τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, τέλος δὲ εἰς Τρί-

πολιν. Φθάσας δ' εἰς Τρίπολιν ὁ Μουσταφάμπεης ἔμαθεν ὅτι τὸ πλησίον τῆς Τριπόλεως χωρίον Βαλτέτσιον εἶχον καταλάβη ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ χιλίων περίπου Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο τῇ 12 Μαΐου 1821 ὤρμησε κατὰ τοῦ Βαλτετσίου μετὰ 12,000 Τούρκαλθανῶν καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτό. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ μίαν νύκτα, μέχρις ὅτου ἔφθασεν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης μετὰ 700 ἀνδρῶν, ὁ Πλαπούτας μετὰ 800 καὶ ἄλλοι τινὲς καὶ ἔτρεψαν τοὺς Τούρκαλθανοὺς εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκαλθανῶν ἐφονεύθησαν 600 καὶ ἐπληγώθησαν πλείστοι, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν 4 καὶ ἐπληγώθησαν 17. Αὕτη δὲ ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία εἶνε ἡ πρώτη νίκη αὐτῶν, ἐνέπνευσεν εἰς μὲν τοὺς Ἕλληνας μέγαν ἐνθουσιασμόν, εἰς δὲ τοὺς Τούρκους δειλίαν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἔφευγον, ὅτε ἤκουον «ἔρχονται οἱ Τούρκοι», ἤρχισαν ἕκτοτε νὰ ἐρωτῶσι ἀποῦ εἶνε οἱ Τούρκοι».

Ἡ παρὰ τὰ Δολιανὰ μάχη

Ὁ Μουσταφάμπεης μετὰ τὴν ἐν Βαλτετσίῳ συμφορὰν τοῦ ἤθελε ν' ἀποπλύνῃ τὸ αἷσχος του. Κατὰ τὴν νύκτα λοιπὸν τῆς 17 πρὸς τὴν 18 Μαΐου τοῦ ἔτους 1821 ὄρμησεν μετὰ 6,000 πεζῶν καὶ ἰππέων καὶ ἐπιπίπτει κατὰ 200 Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὀχυρωθῆ πλησίον τῶν Δολιανῶν καὶ εἶχον ἀρχηγὸν τὸν περίφημον Νικήταν Σταματελόπουλον τὸν ἐπονομαζόμενον Νικηταρᾶν. Ἐπὶ ἑνδεκα ὥρας οἱ Τούρκοι ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπεκρούοντο ὑπ' αὐτῶν γενναίως. Τέλος δ' ἔφθασεν εἰς τὸν Νικήταν βοήθεια καὶ οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν τρεῖς σημαίας καὶ ἀφῆκαν ἐκεῖ

τρία πυροβόλα. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν 70 Τούρκοι, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν δύο καὶ ἐπληγώθησαν δώδεκα. Ὁ δὲ Νικήτας τοσαύτην ἀνδρείαν ἔδειξεν, ὥστε ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του Τουρκοφάγος.

**Μάχη ἐν Θερμοπύλαις. Ἡρωϊκὸς θάνατος;
τοῦ Διάκου.**

Ὅτε εἰσέβαλεν ὁ Μουσταφάμπεης εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἄλλο Τουρκικὸν στράτευμα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, διὰ νὰ καταβάλη τὴν ἐκεῖ ἐπανάστασιν. Ἀπετελεῖτο δὲ τὸ στράτευμα τοῦτο ἐξ 9,000 Τουρκαλθανῶν, στρατηγοὶ δ' αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ὁμέρ Βρυῶνης καὶ ὁ Κιοσέ-Μεχμέτ πασᾶς.

Ἐναντίον τοῦ κατερχομένου τούτου στρατεύματος ἔσπευσαν τότε τρεῖς γενναῖοι ὀπλαρχηγοί, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης, ὀδηγοῦντες γιλιόους μαχητάς. Ἐκ τούτων δὲ ὁ μὲν Διάκος κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας καὶ τὰ πλησίον ὑψώματα, τὰ ὁποῖα κεῖνται πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ δὲ Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τοῦ Διάκου. Ἀλλὰ φθάσας ἐκεῖ ὁ Ὁμέρ Βρυῶνης μετὰ τοῦ στρατοῦ του πρῶτον μὲν τρέπει εἰς φυγὴν τὸν Πανουργιάν καὶ τὸν Δυοβουνιώτην, ἔπειτα δὲ συνάπτει πεισματώδη μάχην πρὸς τὸν Διάκον (τῇ 23 Ἀπαιλίου 1821, ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου). Τότε δὲ ἐκ τῶν 400 συντρόφων τοῦ Διάκου 40 ἕως 50 ἔμειναν μέχρι τέλους εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, οἱ δὲ λοιποὶ φοβηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Ὁ Διάκος, ἐὰν ἤθελεν, ἠδύνατο τότε νὰ φύγῃ μετὰ τῶν πιστῶν του ἐκείνων συντρόφων καὶ τσιουτοτρόπως νὰ

σωθῆ. Πολλάκις δὲ οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι σύντροφοί του κατὰ τὴν μάχην ταύτην παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ φύγῃ καὶ μάλιστα ἔφερον πρὸς αὐτὸν καὶ ἵππον, διὰ τοῦ ὁποίου ταχέως νὰ φύγῃ. Ἄλλ' ὁ Διάκος, ἃν καὶ ἔβλεπε φανερὰ πλεόν τὴν καταστροφὴν του δὲν ἤκουσε τὰς παρακλήσεις τῶν συντρόφων του, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ πολεμῆ κατὰ τοσούτων χιλιάδων, διότι ἤθελεν ἐκεῖ εἰς τὰς Θερ-

Ἄθανάσιος Διάκος.

μοτύλας ὡς νέος Λεωνίδας νὰ δείξῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον πόσον ἔξοχος εἶνε ἡ Ἑλληνικὴ ἀνδρεία. Ἐξηκολούθει λοιπὸν νὰ μάχεται ὡς γίγας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους πίπτουσι νεκροὶ πάντες οἱ σύντροφοί του, αὐτὸς δὲ συλλαμβάνεται ζῶν. Τότε δὲ οἱ ἀπάνθρωποι ἐχθροὶ ἐκδικούμενοι τὸν ἤρωα Διάκον ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖ τὴν ἐπομένην ἡμέραν τῆς μάχης, δηλ. τὴν 24 Ἀπριλίου, ἐσού-

θλίσαν αὐτὸν ζῶντα. Κατὰ τὴν στιγμὴν δ' ἐκείνην ὁ ἥρωας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπασχε τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο μαρτύριον, εἶπε τὸ ὠραῖον δίστιχον.

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ διάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,

Τώρα π' ἀνθίζουσιν τὰ κλαγγιά, ποῦ βγίν' ἡ γῆ χορτάρι !

Ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῦτσος καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

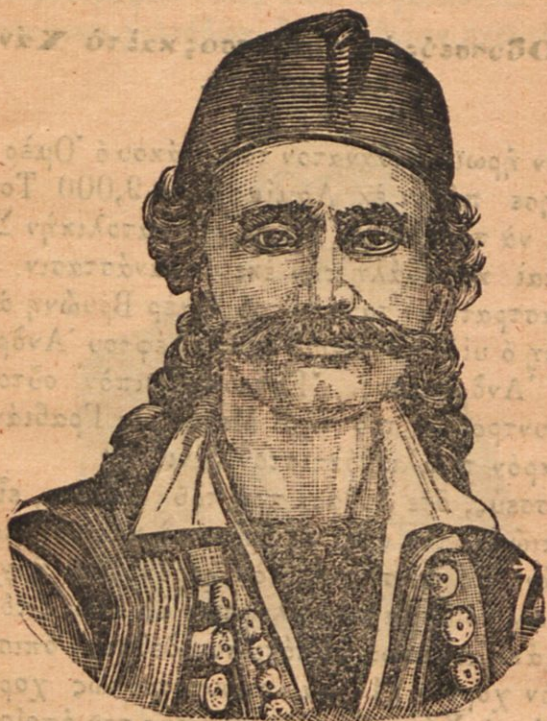
Μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Διάκου ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης ἐξεκίνησε πάλιν ἐκ Λαμίας μετὰ 9,000 Τουρκαλθανῶν, διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ καταβάλλῃ τὴν ἐκεῖ ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ τότε τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνη ἀνέλαβε νὰ ἐμποδίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ περιφήμου κλέφτου Ἀνδρουῦτσου Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῦτσος. Ἐσπευσε λοιπὸν οὗτος μετὰ πολλῶν συντρόφων του τῇ 3 Μαΐου εἰς Γραβιάν, ὅπου ὑπῆρχε μικρὸν τι πλινθόκτιστον Χάνι.

Ὁ Ὀδυσσεύς, ὅτε ἔφθασε πρὸ τοῦ Χανίου, εἶπεν εἰς τοὺς στρατιώτας του «ὅποιος θέλει νὰ κλεισθῇ μαζί μου εἰς τὸ Χάνι, ἄς πιασθῇ εἰς τὸν χορὸν» καὶ ἤρχισε νὰ χορεύῃ ἄδων τὸ ἄσμα τῶν κλεφτῶν «Κάτω 'ς τὸ Βάλτο 'ς τὰ χωριά». Ἀμέσως δὲ τότε συνεδέθησαν ὀπισθεν αὐτοῦ εἰς τὸν χορὸν 117 καὶ τοιοῦτοτρόπως χορεύοντες εἰσῆλθον εἰς τὸ Χάνι, εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ὁποίου ἤνοιξαν πολεμίστρας.

Δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος, ὅποτε ἐφάνη ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης μετὰ τοῦ στρατοῦ του. Τοῦ στρατοῦ τούτου προεπορεύετο ἔφιππος δερβίσης. Ὁ Ὀδυσσεύς, ὅτε εἶδε τὸν δερβίστην τοῦτον, ἐφώναξε πρὸς αὐτὸν «ποῦ πηγαίνεις δερβίση;» ὁ δὲ δερβίσης ἀπεκρίθη «νὰ σφάξω ἀπίστους ἐχθροὺς τοῦ Προφήτου». Ἀλλὰ πρὶν τελειώσῃ

τὸν λόγον τοῦ ὀδερβίσης, σφαῖρα τοῦ Ὀδυσσεύως ἔρρι-
ψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου τοῦ νεκρόν.

Ὅτε ἔφθασαν πρὸ τοῦ Χανίου οἱ Τοῦρκοι καὶ εἶδον
τὸν ἱερόν των δερβίσην νεκρόν, κατελήφθησαν ὑπὸ τήσης
λύσσης, ὥστε ὠρμησαν κατὰ τοῦ Χανίου ὡς παράφρονες.

Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος.

καὶ προσεπάθουν νὰ κρημνίσωσι τὸ Χάνι διὰ τῶν ὤμων
των. Ἄλλ' ἂν καὶ εἶχον τόσην λύσσαν, ταχέως ἠναγκά-
σθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι, διότι οἱ ἐκ τοῦ Χανίου ἀ-
κατάπαυστοι πυροβολισμοὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἶχον βίψη
νεκρούς.

Διὰ τεσσάρων ἐφόδων προσεπάθησαν οἱ βάρβαροι νὰ

κρημνίσωσι τὸ ἐνδοξὸν ἐκεῖνο Χάνι, ἀλλ' εἰς ὅλας τῶν τὰς ἐφόδους ἀπέτυχον. Τότε λοιπὸν ὁ Ὅμῆρ Βρυώνης, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι, ἀπέστειλεν εἰς Λαμίαν ἄνδρας, διὰ νὰ μετακομίσωσι τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ ἐν τῷ Χανίῳ ἀνοίξαντες μετὰ τὸ μεσονύκτιον τὴν θύραν ἐξῆλθον τοῦ χανίου καί, ἀφ' οὗ ἐπίσθησαν ὅτι οἱ Τουρκαλθανοὶ ἐκοιμῶντο, ὤρμησαν κατ' αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ πυροβολοῦντες καὶ πυροβολούμενοι διῆλθον διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου καὶ ἔφυγον.

Κατὰ τὸν ἡρωϊκὸν τοῦτον ἀγῶνα τοῦ Ὀδυσσεύς ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν ἕξ, δύο μὲν ἐντὸς τοῦ Χανίου τέσσαρες δὲ ἐκτὸς αὐτοῦ, καὶ ἐπληγώθησαν πέντε· ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν 500 καὶ ἐπληγώθησαν ἄπειροι.

Ἄλωσις τῆς Τριπύλεως.

Μετὰ τὰς ἐν Βαλτετσίῳ καὶ ἐν Δολιανοῖς μάχας ὁ μέγας στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου Θεόδωρος Κολοκοτρώνης προέτρεψε τοὺς Ἕλληνας νὰ πολιορκήσωσι τὴν Τρίπολιν. Οἱ δ' Ἕλληνες, ὅτε ἤκουσαν τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Κολοκοτρώνη, εὐχαρίστως ἀπεδέχθησαν αὐτήν, διότι εἶχον πλεον λάβη θάρρος ἐκ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ καὶ Δολιανοῖς νικῶν των. Δώδεκα περίπου λοιπὸν χιλιάδες Ἑλλήνων ὤρμησαν κατὰ τῆς Τριπύλεως καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτήν. Ἦτο δὲ ἡ Τρίπολις τότε πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου, περιτειχίζετο ὑπὸ στερεῶν τειχῶν καὶ κατωχεῖτο κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πολιορκίας ὑπὸ 32,000, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγοι μὲν ἦσαν Χριστιανοί, ὀλίγοι δὲ Ἑβραῖοι, οἱ δὲ περισσότεροι ἦσαν Τούρκοι.

Ἄλλὰ πάντες οὗτοι οἱ πολιορκούμενοι εἶχον τροφὰς δι' ὀλίγας μόνον ἡμέρας. Διὰ τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐζήτησαν νὰ ἔλθωσι μετὰ τῶν πολιορκητῶν εἰς συμβιβασμόν. Ὑπεσχέθησαν δηλαδή εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ παραδώσωσι τὴν Τρίπολιν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτοὺς νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Τριπόλεως μετὰ τῶν ὄπλων των καὶ νὰ λάβωσι μαζί των πάντα τὰ κινητὰ πράγματά των· ἐζήτησαν δὲ ἀκόμη νὰ λάβωσι παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ συνοδείαν μέχρι λιμένος τινός. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδέχθησαν τὰς τοιαύτας προτάσεις τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει, οἱ δὲ πολιορκούμενοι τὰ μέγιστα ὑπέφερον ἐκ τῆς ἐλείψεως τῶν τροφῶν.

Ἐν ᾧ τὰ πράγματα εὕρισκοντο εἰς τοιαύτην θέσιν, οἱ ἐν Τριπόλει Ἄλβανοὶ εἰδοποίησαν τὸν Κολοκοτρώνην ὅτι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς ὀμοθρήσκους των Τούρκους καὶ ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ νὰ φέρωσι μαζί των τὰ ὄπλα των καὶ νὰ συμπεριλάβωσι τὰς γυναῖκας τῶν πασάδων καὶ ἐπισήμους τινὰς Τούρκους. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐξασθενίσῃ ὄλως διόλου τὴν δύναμιν τῶν πολιορκουμένων, ἐθεώρησε καλὸν ν' ἀποδεχθῇ τὴν πρότασιν τῶν Ἄλβανῶν. Διὰ τοῦτο ὥρισεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἡμέραν ἐξόδου τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Ἀπὸ τῆς πρωίας λοιπὸν τῆς 23 Σεπτεμβρίου κίνησις μεγάλη ἐπεκράτει ἐν Τριπόλει, διότι οἱ μὲν Ἄλβανοὶ ἠτοιμάζοντο ν' ἀναχωρήσωσιν, οἱ δὲ ἐγγῶριοι Τούρκοι ἐφώναζον κατ' αὐτῶν καὶ δὲν εἴξευρον τί ν' ἀποφασίσωσιν. Τέλος ἀπεφάσισαν νὰ σκεφθῶσι διὰ τοῦτο δὲ συνηθροίσθησαν ἅπαντες εἰς τὸ διοικητήριον.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐγίνοντο ταῦτα, οἱ Ἕλληνες στρατιῶται παρετήρησαν ὅτι εἰς μέρος τι τοῦ τείχους δὲν ὑπῆρ-

χον φρουροί. Ἀμέσως λοιπὸν 50 Ἕλληνες ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ τείχους καί, ἀφ' οὗ ἐπηξάν ἐπ' αὐτοῦ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐπήδησαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας. Τοιοῦτοτρόπως δὲ πάντες οἱ πολιορκηταὶ ὤρμησαν ἐντὸς τῆς πόλεως. Φοβερά ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται διψῶντες ἐχδίχθισιν ἤρχισαν νὰ σφάζωσι καὶ νὰ λεηλατῶσι, νὰ

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

πυρπολῶσι καὶ νὰ καταστρέψωσι, καθόλου δὲ δὲν ὑπήκουον εἰς τοὺς ἀρχηγούς των Κολοκοτρώνη, Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην, Πλαπούταν καὶ λοιπούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία· δώδεκα δὲ χιλιάδες Τουρκικῶν πτωμάτων ἐχάλυ-

φαν τὸ ἔδαφος, οἱ δὲ λοιποὶ ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἔπαθον μυρίας συμφοράς. Μόνοι οἱ Ἄλβανοὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν. Ἑβραῖος δὲ οὐδεὶς διεσώθη. Πάντας τοὺς Ἑβραίους ἐθανάτωσαν οἱ Ἕλληνες μετὰ μανίας, διότι ἐμίσουν αὐτοὺς ὑπερβολικῶς. Ἐμίσουν δὲ αὐτοὺς τοσοῦτον, διότι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑβραῖοι ἐτόλμησαν νὰ χλευάσωσι καὶ νὰ ὑβρίσωσι τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Πατριάρχου.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως εἶνε τὸ σπουδαιότατον κατόρθωμα τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστατῶν, διότι ἔκτοτε οἱ Τοῦρκοι ἔτρεμον τοὺς Ἕλληνας. Διὰ ταύτης δὲ τῆς ἀλώσεως ἐξησφαλίσθη ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ

ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ Β'. ΕΤΟΥΣ (1822)

Ἀνδρέας Μιαούλης. Ναυμαχία παρὰ τὴν Πλάτρας.

Ἄξιοι θαυμασμοῦ κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν δὲν εἶνε μόνον οἱ κατὰ ξηρὰν ἀγῶνες τῶν προγόνων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο τὸ φόβητρον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἐξετέλεσε δὲ θαυμαστὰ κατορθώματα.

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ναύαρχος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐγένετο ὁ ἀτρόμητος Ὑδραῖος Ἀνδρέας Μιαούλης, ὁ ὁποῖος ἦτο φοβερός θαλασσομάχος. Ὁ Μιαούλης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατέδειξε τὴν ἔκτακτον γενναιότητά του, διότι ἀμέσως, ἀφ' οὗ ἐξελέχθη ναύαρχος, ἐπετέθη πρὸ τῶν Πατρῶν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ

στόλου καὶ συνεκρότησε λαμπρὰν ναυμαχίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν προξένησεν εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον μεγίστας ζημίας. Ἡ ναυμαχία αὕτη ἐγένετο τῇ 20 Φεβρουαρίου

Ἀνδρέας Μιαούλης.

τοῦ 1822 ἔτους, εἶνε δὲ ἡ πρώτη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων τακτικῆς ναυμαχίας.

Καταστροφή τῆς Χίου.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Χίου ἦσαν φιλήσυχοι. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Ἀλλὰ κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1822 ἔτους, ἐν ᾧ οἱ Χῖοι ἔμενον ἡσυχοί, ὁ διοικητὴς τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης προσκλήθει εἰς Χίον τινῶν ἀποβαίνει εἰς τὴν Χίον μετὰ 2,500

ἀνδρῶν, ἀποκλείει τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν εἰς τὸ φρούριον καὶ προσκαλεῖ τοὺς Χίους εἰς τὰ ὄπλα.

Οἱ Χῖοι, ἂν καὶ ἦσαν φιλήσυχοι, ἅμα εἶδον τοὺς ἐπαναστάτας τούτους, ὑπὸ τοσοῦτου ἐνθουσιασμοῦ κατελήφθησαν, ὥστε ἀμέσως πλέον μετὰ πολλῆς χαρᾶς ὑψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς, ὅτε ἡ ἐπανάστασις τῆς Χίου ἔγεινε γνωστὴ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ σουλτᾶνος τοσοῦτον ἐξηγγριώθη, ὥστε διέταξε νὰ συλληφθῶσιν ἀμέσως πάντες οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσημοι Χῖοι καὶ νὰ θανατωθῶσιν. Συγχρόνως δὲ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Χίον μέγαν στόλον μετὰ 7,000 ὀπλοφόρων καὶ διέταξε τοὺς ἐν Ἀσίᾳ σατράπας του ν' ἀποστείλωσι τάχιστα εἰς τὴν Χίον στρατεύματα, τὰ ὁποῖα νὰ σφάζωσι τοὺς ἐπαναστάτας καὶ καταστρέψωσι τὴν νῆσον.

Τὴν 30 Μαρτίου, ἡμέραν μεγάλην Πέμπτην, ἔφθασεν εἰς Χίον ὁ Τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρὰ-Ἀλῆν καὶ ἤρχισε τὸν κανονιοβολισμόν, συγχρόνως δὲ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον τὸν ἐξ 7000 ἀνδρῶν ἀποτελούμενον στρατόν. Οὗτοι δὲ οἱ ἄνδρες, ἀφ' οὔ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξεληθόντων Τούρκων καὶ μετὰ τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλθόντων ἐκεῖ στρατευμάτων, πρῶτον μὲν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Λυκούργου καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἔπειτα δὲ ἐπυρπόλησαν τὴν πόλιν καὶ ἤρχισαν νὰ ἀρπάξωσι, νὰ αἰχμαλωτίζωσι καὶ νὰ σφάζωσιν.

Εἰς τοιαύτην φοβερὰν θέσιν εὐρεθέντες τότε οἱ Χῖοι ἔφευγον μετὰ τρόμου εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐκρύπτοντο εἰς τὰς χαράδρας καὶ τὰ σπήλαια· ἀλλὰ πανταχοῦ οἱ ἀτυχεῖς εὐρισκον τὸν θάνατον, διότι τὰ ἄγρια ἐκεῖνα τῶν Τούρκων στίφη κατεπλημύρησαν ἅπασαν τὴν νῆσον. Καταφύγιον ἐζήτουν οἱ καταδιωχόμενοι καὶ δὲν εὐρισκον καταφύγιον.

Οἱ ἄγριοι σφαγεῖς οὐδὲν ἐσεβάσθησαν. Τὰ πάντα ἐμόλυναν. Πανταχοῦ ἔσφαζον. Καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐν τῷ νοσοκομείῳ, τυφλοκομείῳ καὶ φρενοκομείῳ ἀσθενεῖς κατέσφαξαν. Καθ' ὅλην τὴν νῆσον τὸ αἷμα τῶν ἀθῶων Χίων ἔρρεεν ἄφθονον· πανταχοῦ δὲ ἠκούοντο σπαραξικάρδιοι φωναὶ ἀόπλων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν, οἱ ὅποιοι ἔρρίπτοντο κάτω διὰ τὰ σφαγῶσιν.

Κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην καταστροφὴν τῆς Χίου ἐσφάγησαν εἴκοσι καὶ τρεῖς χιλιάδες ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν· ἠχμαλωτίσθησαν δὲ 47,000. Πάντες δὲ οἱ αἰχμάλωτοι οὗτοι ἐπωλήθησαν ἔπειτα ὡς δοῦλοι. Καθ' ὅλην τὴν νῆσον δὲν ἔβλεπέ τις τότε ἄλλο τι εἰμὴ ἐρείπια καπνίζοντα καὶ πτώματα. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἢ ἄλλοτε εὐδαίμων ἐκείνη νῆσος μετεβλήθη τότε εἰς τρομακτικὸν κοιμητήριον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειντο ἄταφα ἄπειρα πτώματα κυλιόμενα εἰς τὸ αἷμα.

Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ὁ Ἑλληνικὸς στόλος προσεπάθησε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου εὐρισκομένου Τουρκικοῦ στόλου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη καὶ διὰ τοῦτο ἀπέπλευσεν εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι συνελθόντες εἰς συμβούλιον ἀπεφάσισαν ν' ἀποστείλωσιν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου δύο πυρπολικὰ πλοῖα καὶ νὰ καύσωσι τὴν ναυαρχίδα τοῦ αἰμοδόρου Καρᾶ-Ἀλῆ καὶ τὴν ὑποναυαρχίδα. Κατὰ τὴν νύκτα λοιπὸν τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου τοῦ 1822 ἔτους ἀπεστάλη ἐπὶ τοῦ ἐνός μὲν πυρπολικοῦ ὁ ἀτρόμητος Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου ὁ ἐπίσης ἀνδρείος Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπῖνος. Ἐκ τούτων δὲ ὁ μὲν Κανάρης διηυθύνθη κατὰ

τῆς ναυαρχίδος, ὁ δὲ Πιπῖνος κατὰ τῆς ὑποναυαρχίδος. Ἦσαν δὲ ἅπαντα τὰ τουρκικὰ πλοῖα κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην κατάφωτα, διότι ἐξημέρωνεν ἡ μεγάλη τῶν Τούρκων ἑορτὴ, ἡ ὁποία λέγεται Βαϊράμιον. Τὴν ἐσπέραν δ' ἐκείνην ὁ ναύαρχος Καρᾶ-Ἀλῆς ἔδιδε δεῖπνον εἰς τοὺς ἀξιωματικούς του. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ναυαρχίδα, καθ' ἣν ὥραν ἔφθασεν ὁ Κανάρης, εὕρισκοντο 2,000 Τούρκοι.

Κωνσταντῖνος Κανάρης.

Οὔτε ὁ Κανάρης οὔτε ὁ Πιπῖνος ἀφῆκαν νὰ παρέλθῃ καιρὸς, ἀλλ' ἀμέσως πλησιάσαντες προσεκόλλησαν τὰ πυρπολικά των, ἔβαλον πῦρ εἰς αὐτὰ καὶ διὰ λέμβων ἀπέλασαν. Ἀλλ' ἐκ τῶν πυρπολητῶν τούτων ὁ Πιπῖνος δὲν ὑπῆρξε τόσον εὐτυχής, ὅσον ὁ Κανάρης, διότι τὸ προσκολληθὲν ἐπὶ τῆς ὑποναυαρχίδος πυρπολι-

κόν του παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἐν ᾧ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη προσεκολλήθη ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἐπιτυχῶς. Ἡ ναυαρχίς ἐντὸς ὀλίγου ἀνεφλέχθη ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἄλλου, ἐφαίνετο δὲ ὡς ἠφαίστειον, τὸ ὁποῖον ἐξέβραζε φοβεράς φλόγας. Τότε δὲ ὁ Κανάρης ἰδὼν τὸ θέαμα τοῦτο ἐφώναξε πλήρης χαρᾶς «αὐτὴ εἶνε ὠραία φωτοχυσία, παληότουρκοι».

Ὅτε ἀνεφλέχθη ἡ ναυαρχίς, πάντες οἱ ἐντὸς αὐτῆς Τούρκοι μετὰ φωνῶν ἐπήδων εἰς τὰς λέμβους, διὰ νὰ σωθῶσιν· ἀλλ' αἱ λέμβοι ἕνεκα τοῦ βάρους ἀνετρέποντο καὶ ἐβυθίζοντο μετ' αὐτῶν τῶν ἀνδρῶν. Τότε δὲ ὁ αἰμοβόρος ναύαρχος Καρᾶ· Ἀλῆς ὄρμησεν ἐκ τῶν πρώτων διὰ νὰ σωθῆ· ἀλλ' ἅμα ἐπεβιβάσθη εἰς τὴν λέμβον, ἐπληγῶθη θανατηφόρως ὑπὸ ἀνημμένου ἰστοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του· μετεκομίσθη δὲ οὗτος ἀμέσως τότε εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐκεῖ ἐξέπνευσεν. Τέλος δὲ μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας τὸ πῦρ τῆς καιομένης ναυαρχίδος μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Τότε λοιπὸν ἤκούσθη φοβερὸς κρότος καὶ τὸ πλοῖον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα, χιλιάδες δὲ ἀπίστων ἐξωλοθρεύθησαν.

Τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον κατετρόμαξε τοὺς Τούρκους, ὥστε ἀμέσως οὗτοι ἀπέπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Οἱ δὲ Ἕλληνες πυρποληταί, ὅτε ἐπανῆλθον εἰς τὰ Ψαρά, ἔγειναν δεκτοὶ μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ. Μετὰ τινὰς δὲ μῆνας, δηλαδὴ τῇ 27 Ὀκτωβρίου, ὁ ἴδιος Κανάρης ἐπυρπόλησε πλησίον τῆς Τενέδου καὶ ἄλλην ναυαρχίδα, ἡ ὁποία περιεῖχεν 800 Τούρκους.

Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη.

Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὁ σουλτᾶ-

νος διέταξε τὸν Μαχμουτ πασάν, τὸν ἐπονομαζόμενον Δράμαλην, νὰ παραλάβῃ τὸν ἐν Λαρίσῃ συναθροισθέντα τότε Τουρκικὸν στρατὸν καὶ νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀπετελεῖτο δὲ ἐκεῖνος ὁ Τουρκικὸς στρατός ἐξ 24,000 πεζῶν καὶ 6,000 ἰππέων. Ὁ στρατάρχης λοιπὸν οὗτος ἐκτελῶν τὴν διαταγὴν τοῦ κυρίου του εἰσβάλλει μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ λεηλατῶν τὰς χώρας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο, φθάνει τῇ 5 Ἰουλίου 1822 εἰς Κόρινθον, ὅπου κυριεύει τὸν Ἀχροκόρινθον, καὶ ἐκ Κορίνθου εἰς Ἄργος.

Ἀλλὰ φθάσας εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους ὁ Δράμαλης δὲν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ, διότι εὔρεν ἐκεῖ μεγίστην ἀντίστασιν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου Δημήτριος Ὑψηλάντης. Παρέμεινε λοιπὸν ἐκεῖ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας προσπαθῶν νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ἀλλ' ἐκεῖ εὕρισκόμενος ὁ στρατός τοῦ Δράμαλη ἐξήντησε πᾶσας τὰς τροφάς, εἰς δὲ τὰς πεδιάδας ἐκεῖνας δὲν εὔρισκε τοιαύτας, διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον καύσῃ τὰ σπαρτὰ καὶ τὰ διάφορα ἄλλα τρόφιμα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Δράμαλης ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του εἰς Κόρινθον καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 26 Ἰουλίου διέταξε τὸ πρῶτον μέρος τοῦ στρατοῦ του ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Ἀλλὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Δράμαλη ἐνόησεν εὐτυχῶς ὁ Κολοκοτρώνης. Διὰ τοῦτο ἀνεχώρησεν οὗτος τάχιστα μετὰ 2,350 ἀνδρῶν καὶ διηυθύνθη εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, διὰ τῶν ὁποίων θὰ διήρχοντο οἱ Τοῦρκοι· ἀφ' οὗ δ' ἔφθασεν εἰς τὰ στενὰ ἐκεῖνα, ἐτοποθέτησε τοὺς στρατιώτας

του ἐντὸς χαράδρας ὀπισθεν βράχων καὶ θάμνων καὶ διέταξεν ἄκραν σιωπὴν.

Οἱ Τούρκοι, ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, οὐδεμίαν ὑποψίαν εἶχον. Διὰ τοῦτο ἐβάδιζον ἄνευ προσοχῆς. Ἄλλ' αἰφνης, ἐν ᾧ ἐβάδιζον τοιουτοτρόπως, προσβάλλονται ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ πυρὸς τῶν στρατιωτῶν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ πλείστοι πίπτουσι νεκροί. Ἐντρομοὶ λοιπὸν ὀπισθοχωροῦσι καὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸ ἐκεῖ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Σώστου. Ὅτε δὲ ἀνέβησαν εἰς τὸ ὕψωμα ἐκεῖνο, ἐνόμισαν ὅτι διέφυγον πλεον τὸν μέγαν κίνδυνον καὶ ἔσπευδον πρὸς τὴν Κόρινθον. Ἄλλ' αἰφνης τότε φθάνουσιν ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Παπαφλέσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ καταλαμβάνουσι κατάλληλον θέσιν, διὰ τῆς ὁποίας διήρχοντο οἱ Τούρκοι, καὶ ἀρχίζουσι φοβερὸν κατ' αὐτῶν πῦρ. Τρομακτικωτάτη ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις τῶν Τούρκων, διότι πανταχόθεν προσεβάλλοντο καὶ σωρηδὸν ἔπιπτον ἐντὸς τοῦ ἐκεῖ βεράθρου. Περισσότεροι τῶν τριῶν χιλιάδων ἐφονεύθησαν ἐκεῖ, ἄπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ὁ Νικηταρᾶς ὠνομάσθη καὶ πάλιν Τουρκοφάγος.

Ὁ Δράμαλης, ὁ ὁποῖος ἔμενεν ἀκόμη εἰς τὸ Ἄργος, ὅτε ἔμαθε τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ στρατοῦ του, τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὥστε καθ' ὅλην τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἔμεινεν εἰς τὸ Ἄργος. Τέλος δὲ τῆ 28 Ἰουλίου, ἐπειδὴ δὲν εἶχε πλεον τροφάς, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ Ἁγινορίου καὶ ὄχι διὰ τῶν Δερβενακίων. Ἀλλὰ τότε, ἐν ᾧ διήρχετο διὰ τοῦ Ἁγινορίου, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Παπαφλέσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἐφόνευσαν χιλίους περίπου ἐκ τῶν στρατιωτῶν του. Τοιουτοτρόπως δὲ μετὰ τосαύτας ζημίας ὁ Τούρκος ἐκεῖνος στρατάρχης κατῶρθωσε νὰ διέλθῃ καὶ νὰ

φθάση κακῶς ἔχων εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου ἐπὶ τέλους ἐκ τῆς πολλῆς του λύπης ἀπέθανεν.

Ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλι κατέδειξε τὴν ἀνδρεία πλείστων Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τὸν στρατηγικὸν νοῦν τοῦ Κολοκοτρώνη. Διὰ τοῦτο ὁ Κολοκοτρώνης ἐξελέχθη κατὰ μῆνα Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1822 ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου,

Ἄτυχεῖς μάχαι τῶν Ἑλλήνων ἐν Πέτα καὶ Φαναρίῳ.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ νεώτερος, ἦτο ὁ ἀνώτατος διοικητὴς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἐξοχος οὗτος Ἕλλην παραλαβὼν τῇ 1 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1822 τρεῖς χιλιάδας μαχητῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ φιλέλληνας τινὰς ἀνέχώρησε διὰ ξηρᾶς ἐκ Μεσολογγίου καὶ διηυθύνθη πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἐπολέμουν κατὰ τῶν Τούρκων ἐν Ἠπείρῳ. Ἄλλ' ὅτε ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Πέτα, συνάπτει φονικὴν πρὸς τοὺς Τούρκους μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀτυχῶς τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα ἔπαθε καταστροφήν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἄλλη μάχη συνεκροτήθη ἐν Φαναρίῳ μεταξὺ 3,000 Τούρκων καὶ 500 Μανιατῶν, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη εἶχον σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ μάχη αὕτη ὑπῆρξεν ἀτυχῆς, διότι ἐφονεύθη ὁ ἀνδρεῖος Κυριακούλης, οἱ δὲ Μανιάται ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν.

Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν ἐν Πέτα ἀποτυχίαν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Σουλιώτης ἦρως Μάρκος Βότσαρης ἐπα-

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

νήλθον εἰς Μεσολόγγιον, ἔνθα ὠχυρώθησαν μετὰ 360
μαχητῶν. Τότε δὲ ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Μεσολογγίου
τρεῖς Τοῦρκοι στρατηγοὶ μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ καὶ
ἐπολιοχῆσαν αὐτό. Ἄλλ' οἱ στρατηγοὶ οὗτοι, ἀφ' οὔ ἐ-

καμον πολλές κατά τοῦ Μεσολογγίου ἐφόδους, ἐνόησαν ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσιν αὐτό, διότι οἱ πολιορκούμενοι εἶχον λάβη ἐπικουρίαν 700 ἀνδρῶν καὶ ἀντίσταντο γενναίως. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσι γενικήν καὶ φοβερὰν ἔφοδον. Ἀπεφάσισαν δὲ νὰ κάμωσι τὴν ἔφοδον ταύτην κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου, διότι ἐγνώριζον ὅτι πάντες οἱ πολιορκούμενοι ἔνεκα τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων ἐμελλον νὰ εἶνε εἰς τοὺς ναούς. Ἄλλ' εὐτυχῶς οἱ Ἕλληνες ἔμαθον τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην κατέλαβον τὰς καταλλήλους θέσεις. Ὅτε λοιπὸν ὤρμησαν οἱ Τούρκοι κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, τοιαύτην καταστροφὴν ἔπαθον ὑπὸ τῶν αἰφνιδίων πυροβολισμῶν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε μετὰ τρόμου ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Ἐπεσον δ' ἐκεῖ τότε ἐκ τῶν Τούρκων 500 νεκροί. Τότε δὲ οἱ πολιορκούμενοι ἐξελθόντες ἔλαβον πολλὰ λάφυρα καὶ δώδεκα σημαίας. Ἀλλὰ καὶ οἱ σωθέντες Τούρκοι ἔπαθον ὄχι ὀλίγα, διότι, ἐν ᾧ ἔφευγον, προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἥρωος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος Γεωργίου Καραϊσκάκη καὶ ἀπώλεσαν 200 νεκρούς. Πολλοὶ δὲ τότε ἐκ τῶν φευγόντων ἐκείνων Τούρκων ἐπνίγησαν εἰς τὸν Ἀχελῷον ποταμόν.

ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ Γ' ΕΤΟΥΣ (1823)

Θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Κατὰ τὸ ἔτος 1823 ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλε κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν Μουσταῆν πασᾶν καὶ τὸν Ομὲρ Βρυώνην μετὰ 16,000 ἐκλεκτῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλὰ τότε, ἐν ᾧ ὁ στρατὸς οὗτος διηυθύνετο κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ὁ Σουλιάτης ἥρωος Μάρκος Βότσα-

ρης μανθάνει ὅτι παρὰ τὸ Κεφαλόβρυσον πλησίον τοῦ Καρπενησίου εἶχε στρατοπεδεύσῃ ἢ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ στρατοῦ τούτου, ἢ ὁποία ἀπετελεῖτο ἐκ 5,000 ἀνδρῶν. Ἀμέσως λοιπὸν σπεύδει ὁ ἥρως οὗτος μετὰ 350 Σουλιωτῶν καὶ ἐφορμᾷ ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ταύτης. Ἡ καταστροφή, τὴν ὁποίαν προξένησε τότε ὁ Μάρκος Βότσαρης εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατό-

Μάρκος Βότσαρης.

πεδον, εἶνε ἀπερίγραπτος. Ἐντὸς ὀλίγης ὥρας χίλιοι ἐκ τῶν ἐχθρῶν εἶχον πέσῃ νεκροί, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι κατατετρομαγμένοι καὶ ἀπηλπισμένοι ἔφευγον νὰ σωθῶσιν. Ἄλλ' ἀτυχῶς τότε ἐν τῇ ὀρμῇ του ὁ Μάρκος ὕψωσε τὴν κεφαλὴν του, διὰ νὰ παρατηρήσῃ ἐντὸς μάνδρας τινός, διότι ὑπόπτευεν ὅτι ἐντὸς αὐτῆς ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ἄλλως δὲ κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην

σφαῖρα ἐχθρική πληγώνει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ῥίπτει αὐτὸν νεκρόν.

Οἱ Σουλιῶται ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, ἀλλ' ἀπώλεσαν τὸν ἄριστον ἄνδρα των. Διὰ τοῦτο θρηνοῦντες ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Μετολόγγιον, ὅπου ἐκόμισαν τὸν νεκρὸν τοῦ ἀρχηγοῦ των καὶ ἐκήδευσαν αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς. Τότε δὲ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μάρκου μετὰ Σπαρτιατικῆς ὑπερηφανείας εἶπε πρὸς τὴν ἀπαρηγόρητον σύζυγον τοῦ Μάρκου τὰ ἐξῆς.

«Δὲν πρέπει ἡμεῖς ἢ Σουλιώτισαις νὰ κλαῖμε τοὺς ἄνδρας μας, ὅταν σκοτώνωνται, γιατί εἴμαστε ὄλαις συνειθισμέναις νὰ τοὺς βλέπωμε νὰ σκοτώνωνται εἰς τὸν πόλεμον καὶ νὰ πηγαίνουν σὰν ἄρνιά σφακτὰ καὶ μυρωδάτα εἰς τὸν ἄλλον κόσμον καὶ ὄχι σὰν ψοφίμια ἔς τὸ κρεβάτι τους».

Φιλέλληνες. Βύρων.

Οἱ ἐνδοξοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων τοσαύτην ἐντύπωσιν προξένουν εἰς τοὺς πεπολιτισμένους ἀνθρώπους τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ὥστε πολλοὶ τῶν πεπολιτισμένων αὐτῶν ἀνθρώπων συνεπάθησαν πολὺ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰ πλεῖστα κράτη οἱ φιλέλληνες οὗτοι συνέστησαν ἐταιρίας, αἱ ὁποῖαι συνήθριζον χρήματα καὶ δι' αὐτῶν ἠγοραζον πολεμοφόδια, τὰ ὁποῖα ἀπέστελλον εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἑλληνας Πλεῖστοι δὲ Φιλέλληνες ἀφῆχαν τὰς πατρίδας των καὶ ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ συναγωνισθῶσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων τὸν ἱερόν τῆς Ἐλευθερίας ἀγῶνα. Εἷς δ' ἐκ τῶν μεγαλοψύχων ἐκείνων ἀνδρῶν ἦτο καὶ ὁ πλουσιώτατος λόρδος καὶ μέγας τῆς Ἀγγλίας ποιητῆς Βύρων, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν λαμπρῶν του ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ποιημάτων

ἐκίνησε τὴν συμπάθειαν πάντων τῶν Χριστιανικῶν λαῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐφθασε δὲ ὁ Βύρων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ μῆνα Δεκεμβρίου τοῦ 1823 καὶ μετέβη εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἔνθα οἱ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ.* Ἐκεῖ δὲ ἐνεδύθη τότε Ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ ἔζησ' Ἕλληνα ἀγωνιστῆς, ἐδώρησε δὲ

Ὁ λόρδος Βύρων.

εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν 20,000 ταλλήρων καὶ ἀκόμη ἀπετέλεσε σωματοφυλακὴν ἐξ Ἑλλήνων, τὴν ὁποίαν ἐγύμναζε κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον, διότι ἐσκόπευε νὰ σπεύσῃ διὰ τὴν ἀγωνισθῆ. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ μεγαλόψυχος οὗτος ἀνὴρ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῶν κόπων

του καὶ τῶν ταλαιπωριῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔνεκα τοῦ νοσηροῦ κλίματος τοῦ Μεσολογγίου προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ ἀπέθανε τῇ 7 Ἀπριλίου 1824, ἡμέρα τοῦ Πάσχα.

ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ Δ' ΕΤΟΥΣ (1824)

Καταστροφή τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσσου ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων

Ὁ σουλτᾶνος κατ' ἀρχὰς ἐνόμιζεν ὅτι εὐκόλως θὰ κατῶρθωνε νὰ κατασβέσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ μετὰ τὰς τοσαύτας καταστροφὰς τῶν στρατῶν του καὶ τῶν πλοίων του εἶδε πλέον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τοῦτο εὐκόλως. Ἐπειδὴ δὲ διὰ παντὸς μέσοις ἐπεθύμει νὰ κατασβέσῃ πλέον τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ ἡσυχάσῃ, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ ἰσχυροῦ ἡγεμόνου τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν Κρήτην. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν 1824 ὁ Αἰγύπτιος οὗτος ἡγεμὼν ἀποστέλλει κατὰ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος τὸν αἰμοβόρον Χουσεῖν πασᾶν μετὰ φοβεροῦ στόλου καὶ 25,000 ἀνδρῶν. Οὗτος δὲ ὁ Χουσεῖν πρῶτον μὲν ἐπετέθη κατὰ τῆς Κρήτης καὶ κατέσφαξε πλείστους δυστυχεῖς Κρήτας, ἔπειτα δὲ ἐκυρίευσεν τὴν μικρὰν νῆσον Κάσσον, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστρεψεν. Αἱ συμφοραί, τὰς ὁποίας ἔπαθον οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς Κάσσου, δὲν περιγράφονται. Πάντες οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γραῖαι γυναῖκες κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν ἀγρίων Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων, αἱ δὲ νέαι καὶ οἱ παῖδες ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν δὲ ταύτην τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσσου ὁ

Αιγυπτιακὸς στρατὸς καὶ στόλος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Καταστροφή τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐν ᾧ οἱ Αἰγύπτιοι κατέστρεφον τὴν Κάσσον, ὁ σουλτάνος ἀπέστειλε κατὰ τῶν Ψαρῶν τὸν ἐπιτήδειον ναύαρχον Χοσρέφ πασάν μετὰ 176 πλοίων. Οὗτος δὲ ὁ Χοσρέφ φθάσας πρὸ τῶν Ψαρῶν πρῶτον μὲν ἐπυροβόλησε τὴν πόλιν, ἔπειτα δὲ ἀπεβίβασε στρατὸν πολὺν εἰς τινα λιμενίσκον τῆς νήσου καὶ τοιουτοτρόπως ἐκυρίευσε τὴν νῆσον. Φοβερὰ ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις τῶν δυστυχῶν Ψαριανῶν. Ἡ πόλις ἐπυρπολήθη· καθ' ὅλην τὴν νῆσον σφαγὴ καὶ λεηλασία ἐγένετο· πανταχοῦ δὲ ἠκούοντο φωναί, θρῆνοι καὶ ὄδυρμοὶ τῶν σφαζομένων γυναικῶν καὶ παίδων. Πλεῖσται δὲ γυναῖκες κρατοῦσαι τὰ τέκνα των εἰς τὰς ἀγκάλας των ἐρρίφθησαν μετ' αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν, διὰ ν' ἀποφυγῶσι τὴν σφαγὴν ἢ τὴν πικρὰν δουλείαν.

Ἡ φοβερὰ αὕτη καταστροφή τῶν Ψαρῶν ἐγένετο τῆ 21 Ἰουνίου τοῦ 1824 ἔτους. Τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν ἐπετέθησαν οἱ Τούρκοι κατὰ τοῦ Παλαιοκάστρου, τὸ ὁποῖον κεῖται εἰς τὴν μεσημβρινοδυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐκείνου εἶχον καταφύγη 120 ἄνδρες καὶ πλῆθος γυναικῶν καὶ παίδων· ὤρμησαν δὲ κατ' αὐτοῦ 2,000 Τούρκων. Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ὤρμησαν οἱ Τούρκοι οὗτοι ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ὁ μάρτυς τῆς ἐλευθερίας Ἀντώνιος Βρατσαῆνος βαλὼν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὸ φρούριον ἐκεῖνο καὶ τοιουτοτρόπως ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτοῦ ἔθαψε πιστοὺς καὶ ἀπίστους. Τοιοῦτον δὲ θάνατον προὔτιμησαν πάντες. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ ἐβλεπέ τις τότε ἐρείπια καπνίζοντα.

Οἱ Φαριανοὶ ἀπώλεσαν καὶ πατρίδα καὶ ζωὴν, ἀλλ' ἔμεινε δι' αὐτοὺς δόξα ἀθάνατος, τὴν ὁποίαν ἐξύμνησαν πολλοὶ ποιηταί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Σολωμὸς διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου ποιήματος.

Ἄσ τῶν Φαρῶν τὴν ὀλόμαυρη βάρχη
περπατῶντας ἢ δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ ἔς τὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
καμωμένο ἀπὸ ἴλιγα χορτάρια
πούχαν μείνη ἔς τὴν ἔρημη γῆ».

ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ Ε΄ ΕΤΟΥΣ (1825)

Ὁ Ἰμβραῖμ. εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Κατὰ τὸ ἔτος 1825 ἡ Πελοπόννησος εὐρέθη εἰς φοβερὰν θέσιν, διότι ὤρμησε κατ' αὐτῆς μετὰ πολλοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ὁ Ἰμβραῖμ πασᾶς, ὁ ὁποῖος ἦτο θετὸς υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ. Οὗτος δὲ ὁ Ἰμβραῖμ ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Πελοπόννησον κατενίκησε τοὺς Ἕλληνας εἰς διαφόρους μάχας, ἔπειτα δὲ ἐπυρπόλησε τὰς Καλάμας, τὸ Νησίον καὶ ἄλλας πόλεις καὶ τέλος ἐκυρίευσε τὴν Τρίπολιν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ Ἰμβραῖμ νικῶν τοὺς Ἕλληνας καὶ λεηλατῶν τὴν χώραν ἐνέπνευσε εἰς πάντας φρίκην καὶ τρόμον.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Ὅτε ὁ Ἰμβραῖμ πασᾶς εὐρίσκετο εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐληλάτει τὴν χώραν, ὁ σουλτᾶνος ἀπέστειλε κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν Μεχμέτ-ῤεσίτ πασᾶν, τὸν ἐπονομαζόμενον Κιουταχῆν, μετὰ 20,000 ἀνδρῶν

καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ κυριεύσῃ κατὰ πρῶτον τὸ ἠρωϊκὸν Μεσολόγγιον. Ὁ Κιουταχῆς ἐκπληρῶν τὴν διαταγὴν τοῦ κυρίου του ἔφθασε μετὰ τοῦ στρατοῦ του πρὸ τοῦ Μεσολογγίου περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου τοῦ 1825 καὶ ἤρχισεν ἀμέσως νὰ πολιορκῇ αὐτό. Ἐφρουρεῖτο δὲ ἡ πόλις τότε ὑπὸ 4,000 ἀνδρῶν καὶ εἶχεν ὀχυρωθῆ καλῶς, ἀλλὰ περιεῖχεν ὀλίγας τροφάς.

Ἡ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου πρώτη ἔφοδος τῶν ἐχθρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Δέκα χιλιάδες Ἀλβανῶν ὤρμησαν ν' ἀναβῶσιν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἀλλὰ ταχέως ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Μετὰ τὴν πρώτην ἔφοδον ἔγεινεν ἄλλη ἔφοδος καὶ μετὰ ταύτην πάλιν ἄλλη καὶ οὕτω καθεξῆς, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπεκρούσθησαν γενναίως. Περὶ δὲ τὰ τέλη Ἰουλίου ἔφθασεν ἐξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μιαούλην Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐφορμήσας κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον τροφάς καὶ πολεμοφόδια· συγχρόνως δὲ τότε ὤρμησαν ἐξω τοῦ τείχους οἱ πολιορκούμενοι Ἕλληνες καὶ κατέστρεψαν πλεῖστα πολιορκητικὰ ἔργα τῶν Τούρκων.

Ὁ Κιουταχῆς πολιορκῶν τὸ Μεσολόγγιον ὄχι μόνον οὐδὲν κατώρθωσεν, ἀλλὰ καὶ ἐζημιούτο, διότι πλεῖστοι στρατιῶταί του καθ' ἐκάστην ἐφονεύοντο. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Ὡς μόνην του ἐπιθυμίαν εἶχε νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Διὰ τοῦτο ἐπέμενε νὰ πολιορκῇ αὐτό καὶ μάλιστα ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον γενικὴν κατ' αὐτοῦ ἔφοδον. Ἀλλ' ἐνῶ προπαρεσκευάζετο οὗτος διὰ τὴν γενικὴν ἔφοδον, αἰφνης οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες μετ' ἀπαραδειγματίστου τόλμης ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ φονεύουσι πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Τότε λοιπὸν ὁ Κιουταχῆς, ἐπειδὴ

ἔβλεπεν ὅτι οὐδὲν κατάρθωνα, προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Ἰμβραῖμ, ὁ ὁποῖος, ὡς εἶδομεν, εἶχεν ὑποτάξῃ τότε τὴν Πελοπόννησον.

ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΣΤ'. ΕΤΟΥΣ (1826)

Ἐξακολούθησις τῆς 6'. πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡρωϊκὴ ἔξοδος τῶν πολιορκουμένων.

Ὁ Ἰμβραῖμ λαβὼν τὴν πρόσκλησιν τοῦ Κιουταχῆ εὐχαρίστως ἀπεδέχθη αὐτήν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἀφῆκεν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρκετὸν στρατόν, ἦλθε μετὰ 20,000 Αἰγυπτίων πρὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Κιουταχῆ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ὑπερήφανος οὗτος Αἰγύπτιος ἐδοκίμασε νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, διότι ἐνόμιζεν ὅτι τὸ Μεσολόγγιον ἦτο ἀπλοῦς φράκτης· ἀλλ' ἔπειτα, ἀφ' οὗ ἠγωνίσθη ἐπὶ 15 ἡμέρας, ἐνόησεν ὅτι δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ἠνώθη τέλος μετὰ τοῦ Κιουταχῆ.

Οἱ δύο οὗτοι πασάδες ἤρχισαν ἀπὸ κοινοῦ τὰς ἐφόδους τῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου καὶ κατὰ τῶν νησιδίων Βασιλίου, Κλείσοβης καὶ Ντολμᾶ τῆ 25 Φεβρουαρίου τοῦ 1826. Καὶ κατάρθωσαν μὲν νὰ κυριεύσωσι τὸ Βασιλάδιον καὶ τὸν Ντολμᾶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν Κλείσοβαν, ἃν καὶ ἔκαμον κατ' αὐτῆς φοβεράς ἐφόδους. Ἡ Κλείσοβα ἦτο τὸ προπύργιον τοῦ Μεσολογγίου. Διὰ τοῦτο ἐν ὅσῳ αὕτη ἀνθίστατο, τὸ Μεσολόγγιον ἦτο ἀκλόνητον.

Ἄλλὰ τὸ ἥρωϊκὸν Μεσολόγγιον, τὸ ὁποῖον τόσον γενναίως ἀπέκρουσε τοσαύτας χιλιάδας βαρβάρων, ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ ἀτυχῶς εἰς τὸν φοβερώτατον ἐχθρόν, δηλαδὴ εἰς τὴν πείναν. Αἱ τροφαὶ εἶχον ἐξαντληθῆ ἑντελῶς, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἔτρωγον δέρματα, σκώληκας, μῦς, φύκη καὶ πᾶν ὅ,τι εὔρισκον. Θανατηφόροι νόσοι ἐμάστιζον τὴν πόλιν, πολλοὶ δὲ ἀπέθνησκον καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁδῶν. Ἐκ τῶν 12,000 κατοίκων τρεῖς χιλιάδες εἶχον ἀποθάνῃ ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν, οἱ δ' ἐπιζῶντες ἦσαν ὠχροὶ καὶ κάτισχνοι καὶ εἶχον μεταβληθῆ εἰς σκελετούς. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ εὔρισκοντο εἰς τοιαύτην ἀπελπιστικὴν θέσιν, ἀντεῖχον, διότι περιεφρόνουν τὰ πάντα χάριν τῆς πατρίδος.

Εἰς τοιαύτην θέσιν εὔρισκόμενοι οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ἥρωες ὠφείλον πλεόν νὰ ἐκλέξωσιν, ἢ νὰ ἀποθάνωσι πάντες ἐκ τῆς πείνης ἢ νὰ διασχίσωσι τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν συνῆλθον εἰς γενικὴν συνάθροισιν, ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσιν ἔξοδον, ἀφ' οὗ προηγουμένως καύσωσι πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν των. Ὄρισαν δὲ νὰ κάμωσι τὴν τολμηρὰν ἐκείνην ἔξοδον κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου (1826) συγχρόνως δὲ εἰδοποίησαν καὶ τὸν ἐν Πλατάνῳ στρατοπεδεύοντα Καραϊσκάκη. Ἄλλ' ἀτυχῶς τὴν γενναίαν ταύτην ἀπόφασιν τῶν πολιορκουμένων ἔμαθε καὶ ὁ Ἰμβραὶμ παρά τινες Βουλγάρου προδότου. Διὰ τοῦτο ἔλαβεν οὗτος τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τὸ τόλμημα τῶν Ἑλλήνων.

Ἐκ των 9,000 κατοίκων τοῦ Μεσολογγίου ὀπλοφόροι ἦσαν 3,000 μόνον, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν γέροντες καὶ γυναικόπαιδα. Οὗτοι οἱ τρισχίλιοι ἀνέλαβον νὰ διασώσωσιν ὅσους τῶν κατοίκων δυνηθῶσιν. Ὅτε λοιπὸν ἔφθασεν ἡ νύξ τῆς 10 Ἀπριλίου, πάντες ἠτοιμάσθησαν, διὰ νὰ

κάμωσι τὴν ἔξοδον περὶ τὸ μεσονύχτιον· μόνον δὲ γέροντές τινες καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἐγκατελείποντο ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ οὗτοι συνεσωρεύθησαν εἰς στερεὰς οἰκίας καὶ ἦσαν ἔτοιμοι ν' ἀνάψωσι πυρίτιδα, διὰ ν' ἀνατιναχθῶσιν εἰς τὸν ἀέρα. Ἡ στιγμή δ' ἐκείνη τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἦτο σπαρακτικωτάτη.

Οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἐγνώριζον τὴν προδοσίαν. Διὰ τοῦτο εἶχον βεβαιότητα ὅτι τὸ τόλμημά των θὰ ἐπιτύχη. Κατὰ τὴν ὥρισμένην λοιπὸν ὥραν ἄνδρες, γέροντες καὶ γυναικόπαιδα ἐξῆλθον τῆς πόλεως καί, ἀφ' οὗ, μετὰ ἡσυχίας διῆλθον τὴν ἐξωτερικὴν τάφρον, ἐσταμάτησαν καὶ ἔπεσον πρηνεῖς (ἐπίστομα), διότι περιέμενον ν' ἀκούσωσι τὸ σύνθημα, ὅτι ἔφθασε πρὸς βοήθειάν των ὁ Καραϊσκάκης. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπὶ μίαν ὥραν περιέμειναν ἐκεῖ τὸ σύνθημα τοῦ Καραϊσκάκη καὶ εἶδον ὅτι ματαίως περιέμενον τοῦτο, ἀπεφάσισαν νὰ προχωρήσωσιν. Περὶ τὸ μεσονύχτιον λοιπὸν ἐγείρονται καὶ ὀρμῶσι πρὸς τὰ ἔμπρῳς, διὰ νὰ διασχίσωσι τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' ἀτυχῶς οἱ ἐχθροὶ ἔμενον ἄγρυπνοι καὶ αἴφνης ἀρχίζουσι φοβεροὺς πυροβολισμοὺς κατὰ τοῦ ἀπροφυλάκτου ἐκείνου πλήθους. Σύγχυσις καὶ φοβερὰ ταραχὴ καταλαμβάνει τότε πάντας τοὺς ἐνδόξους ἐκείνους μάρτυρας τῆς ἐλευθερίας. Φωναὶ καὶ ὄδυρμοὶ ἠκούοντο πανταχοῦ· τότε δὲ κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἠκούσθη καὶ φωνή τις «ὀπίσω ὀπίσω».

Κατὰ τὴν ταραχὴν ταύτην 2,000 ἄνδρες καὶ 400 γυναῖκες ὤρμησαν πρὸς τὰ ἔμπρῳς καί, ἀφ' οὗ διῆλθον διὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, ἔφθασαν εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου αἴφνης προσεβλήθησαν ὑπὸ Ἀλβανῶν παραφυλαττόντων· ἀπὸ ἐκεῖ δὲ μετὰ φοβερὸν ἀγῶνα, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν 400 ἄνδρας καὶ 200 γυναῖκας, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀμφισσαν. Οἱ δὲ λοιποὶ 6,600 ἐν τῇ

ταραχῆ των ἐκείνη ἐνόμισαν ὅτι διὰ τῆς φωνῆς «ὀπίσω ὀπίσω» ἐδόθη διαταγὴ νὰ ὑποχωρήσωσιν. Διὰ τοῦτο ἐστράφησαν ἀτάκτως ὀπίσω πρὸς τὴν πόλιν· ἀλλὰ συγχρόνως μετ' αὐτῶν ὀρμῶσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἄγρια στίφη τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἀρχίζουσι νὰ σφάζωσι καὶ νὰ πυρπολῶσιν. Αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ λεηλασίαι, αἱ ὁποῖαι διεπράχθησαν κατα τὴν ὥραν ἐκείνην ἐν Μεσολογγίῳ, δὲν περιγράφονται. Πανταχοῦ τὸ αἷμα ἔρρεε ποταμηδόν· πανταχοῦ πῦρ καὶ φωναί· εἰς πλείστα δὲ μέρη ἐκρήξεις φοβεραὶ συνέθαψαν καὶ Ἕλληνας καὶ Μωαμεθανούς. Ἐκεῖ τότε κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ὥραν ὁ ἀτρόμητος μάρτυς τῆς ἐλευθερίας Χρῖστος Καψάλης, ὁ ὁποῖος εἶχε κλεισθῆ ἐντὸς μεγάλου οἰκοδομήματος μετὰ 1800 γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδίων, ἀφ' οὗ περιέμεινεν, μέχρις οὗ συνηθροίσθησαν 2,000 βάρβαροι περίξ τοῦ οἰκοδομήματος, ἐπλησίασε δᾶδα ἀνημμένην εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ συνέθαψε πιστοὺς καὶ ἀπίστους. Τοιοῦτοτρόπως λοιπόν, ὅτε ἀνέτειλεν ἡ 11 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1826, τὸ ἐνδοξον Μεσολόγγιον ἦτο μεταβεβλημένον εἰς ἐρείπια, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον χιλιάδας πτωμάτων.

Δευτέρα εἰσβολὴ τοῦ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ μὲν Ἰμβραῖμ εἰσέβαλε κατὰ μῆνα Μάιον πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν καὶ ἐλεηλάτησεν, ὁ δὲ Κιουταχῆς κατὰ μῆνα Ἰούνιον ἐξεστράτευσε μετὰ 10,000 ἀνδρῶν καὶ 20 μεγάλων τηλεβόλων καὶ ἐπολιόρχησε τὰς Ἀθήνας. Ἡ πολιορκία αὕτη τῶν Ἀθηνῶν δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι τῇ 2 Αὐγούστου κατώρυσεν ὁ Κιουταχῆς νὰ κυ-

ριεύση τὰς Ἀθήνας. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπολιόρχησεν οὗτος τὴν Ἀκρόπολιν, διότι χίλιοι Ἀθηναῖοι εἶχον ὑποχωρήσῃ ἐντὸς αὐτῆς.

Ὁ Κιουταχῆς πάντα τρόπον μετεχειρίσθη τότε διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ δὲν ἔπαυεν ἀπὸ τοῦ νὰ κανονιοβολῇ αὐτὴν καὶ νὰ κάμνῃ ἐφόδους. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀπέκρουον μὲν ἀπάσας τὰς ἐφόδους τοῦ Κιουταχῆ μετὰ γενναιότητος, ἀλλὰ τέλος ἐξήντηλῃσαν τὴν πυρίτιδα. Εὐτυχῶς δὲ τότε παρουσιάσθη σωτὴρ τῶν πολιορκουμένων ὁ φιλέλληνας Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρως, ὁ ὁποῖος κατάρθωσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ διασχίσῃ ἠρωϊκῶς τὰς Τουρκικὰς τάξεις καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ 530 ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔφερε σάκκον περιέχοντα δέκα ὀκάδας πυρίτιδος.

Ἡ ἐκ τῆς Καραϊσκάκης ἐν Ἀριχώδῃ.

Ὅτε ὁ Κιουταχῆς ἐπολιόρχει τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ὁ μέγας κατὰ τὸν νοῦν καὶ κατὰ τὴν καρδίαν Γεώργιος Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος ἦτο στρατάρχης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐστρατοπέδευεν ἐν Ἐλευσίνι μετὰ 4,500 ἀνδρῶν καὶ παρηνώχλει τοὺς πολιορκουόντας τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος στρατάρχης ἀνέλαβε νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἐπανάστασιν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀφῆκεν ἐν Ἐλευσίνι τὸν Βάσσον μετὰ 1,500 ἀνδρῶν, διὰ νὰ παρενοχλῇ τοὺς πολιορκητὰς τῆς Ἀκροπόλεως, αὐτὸς δὲ παρέλαβε 3,000 ἀνδρας καὶ κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1826 μετέβη εἰς Δίστομον.

Φθάσας εἰς τὸ Δίστομον ὁ Καραϊσκάκης ἔμαθεν ὅτι οἱ στρατηγοὶ Μουστάμπεης καὶ Κεχαγιάμπεης μετὰ 2,000 Τουρκοβανῶν ἐβάδιζον πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ἡ ὁποία

κατείχετο ὑπὸ Τούρκων καὶ ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Δουβουινιώτου καὶ τοῦ Πανουργιά. Ἀμέσως λοιπὸν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀραχωβαν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ διήρχοντο οἱ Τουρκαλβανοί, τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μετὰ 500 ἀνδρῶν· διέταξε δὲ αὐτοὺς νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοῦ νὰ προχωρήσωσιν.

Οἱ ὑπὸ τὸν Γρίβαν καὶ Βάγιαν 500 μαχηταὶ ἐκπληροῦντες τὴν διαταγὴν τοῦ Καραϊσκάκη ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ Διστόμου τὴν νύκτα καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀραχωβαν περὶ τὰ ἐξημερῶματα· ἐκεῖ δὲ ὠχυρώθησαν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐντὸς οἰκιῶν τινων κειμένων πλησίον τῆς ἐκκλησίας. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγης ὥρας ἔφθασαν καὶ οἱ δισχίλιοι Τούρκοι, οἱ ὅποιοι εἰσελθόντες εἰς τὸ χωρίον κατέλαβον ἄλλας οἰκίας καί, ἀφ' οὗ ὠχυρώθησαν ἐντὸς αὐτῶν, ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης. Τότε δὲ οἱ Τουρκαλβανοί, ἐπειδὴ εὐρέθησαν μεταξύ τοῦ σφοδροῦ πυρὸς τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀραχωβης Ἑλλήνων, ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Ἀμφισσαν. Ἄλλ' αἴφνης συναντῶσιν εἰς τὴν ὁδὸν τοὺς ὑπὸ τὸν Δουβουινιώτην καὶ Πανουργιᾶν Ἑλληνας. Διὰ τοῦτο ἤναγκάσθησαν νὰ τοποθετηθῶσιν ἐπὶ τινος λόφου κειμένου ἀνωθεν τῆς Ἀραχωβης, ὅπου καὶ ὠχυρώθησαν.

Ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκείνου οἱ Τουρκαλβανοί περιεκυκλώθησαν ἀμέσως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπέχρουν δὲ μετὰ λύσσης τὰς ἐφόδους. Ἄλλ' ἐκεῖ εὐρισκόμενοι οὔτε τροφὰς εἶχον οὔτε πολεμοφόδια, ὑπέφερον δὲ πολὺ καὶ ἐκ τοῦ χειμῶνος. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ σωθῶσι τὴν νύκτα διὰ φυγῆς. Ἄλλ' ἐν ᾧ τὰ πράγματα εἶχον τοιοῦτοτρόπως, ἑπτακόσιοι Ἀλβανοὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ περι-

μείνωσι τὴν νύκτα, ἀλλ' αἰφνης περὶ τὴν μεσημβρίαν ὀρμῶσι πρὸς φυγὴν καὶ διευθύνονται πρὸς τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ διὰ μέσου ἀποκρήμνων καὶ χιονοσκεπῶν μερῶν τοῦ ὄρους. Ἡ αἰφνιδία αὕτη φυγὴ τῶν 700 Ἀλβανῶν ἀνεστάτωσε, καθὼς ἦτο ἐπόμενονον, πάντας τοὺς ἄλλους Τουρκαλβανοὺς καὶ ἠνάγκασε καὶ τούτους νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν. Ἀκράτητοι δὲ τότε οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῆ γενικῆν ἀρχηγίαν τοῦ Καραϊσκάκη κατεδίωξαν πάντας τοὺς φεύγοντας καὶ προυξένησαν εἰς αὐτοὺς καταστροφὴν.

Ἐκ τῶν δύο χιλιάδων ἐχθρῶν μόνον διακόσιοι ἐσώθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ ἔπεσον νεκροί. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν ὀκτὼ καὶ ἐπληγώθησαν ἐννέα. Διὰ τὴν λαμπρὰν δὲ ταύτην νίκην εἰς πάντα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐψάλησαν τότε δοξολογίαι. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἔκτοτε ἐθεωρεῖτο ὡς ἐλευθερωτὴς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ Ζ' ΕΤΟΥΣ (1827)

Μάχαι τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν Κιουταχῆν παρὰ τὸ Καματερόν, τὴν Μουνιχίαν καὶ τὸ Κερατσίνιον.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827 ἔτους συνηθροίσθη ἐν Ἐλευσίνι στρατὸς ἐκ 5,000 ἀνδρῶν. Ἐκ τούτων δὲ 2,700 οἱ ὅποιοι εἶχον στρατηγὸς τὸν Βάσον, τὸν Νοταρᾶν, καὶ τὸν πρὸ ὀλίγου ἐκ Γαλλίας ἐλθόντα συνταγματάρχην Βούρβαχην ἔμειναν ἐν Ἐλευσίνι, διὰ νὰ παρενοχλῶσι τὸν Κιουταχῆν, ὁ ὅποιος ἐπολιόρχει τὴν Ἀκρόπολιν· οἱ δὲ λοιποὶ 2,300, οἱ ὅποιοι εἶχον στρατηγὸν τὸν Ἀγγλον συνταγματάρχην Γόρδωνα, ἀπεβί-

βάσθησαν εἰς τὴν Μουνυχίαν καὶ κατέλαβον τὸν λόφον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος σήμερον ὀνομάζεται Καστέλλα. Ἄλλ' αἰφνης τότε ὁ Κιουταχῆς λαβὼν μέρος τοῦ στρατοῦ ὄρμᾳ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἐστρατοπέδευον ἐν Ἐλευσίνι, καὶ συνάψας μάχην πρὸς τὸν Βούρβαχην, ὁ ὁποῖος μετὰ 800 ἀνδρῶν ἦτο ἐστρατοπεδευμένος πλησίον τοῦ Καματεροῦ, κατανικᾷ καὶ φονεῦει αὐτὸν καὶ τρέπει πάντας τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας εἰς φυγὴν.

Μετὰ τὴν ἐν Καματερῷ μάχην ὁ Κιουταχῆς ὤρμησε κατὰ τοῦ Γόρδωνος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὠχυρωμένος ἐπὶ τῆς Καστέλλας, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπεκρούσθη ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡρωικῶς καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε δὲ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Κιουταχῆ ὁ ἀνδρεῖος Μακρυγιάννης ἐπέπεσε μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Κιουταχῆ καὶ ἐφόνευσε πολλούς. Ἐν ᾧ δὲ ἐγίνοντο ταῦτα, ἔφθασεν ἐξ Ἀμφίσσης τῇ 3 Μαρτίου ὁ Καραϊσκάκης μετὰ 3,000 ἀνδρῶν καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς Κερατσίνιον πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς· ἐκεῖ δ' ἐπελθὼν κατ' αὐτοῦ ὁ Κιουταχῆς μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ ἀπεκρούσθη ὑπ' αὐτοῦ ἡρωικώτατα καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἀφ' οὗ ἀπώλεσε 300 ἀνδρας.

Ἐκλογὴ Κυβερνήτου.

Οἱ Ἕλληνες εἶδον ὅτι ἦτο μεγίστη ἀνάγκη ν' ἀνατεθῇ ἡ κυβέρνησις τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων εἰς ἓνα ἱκανὸν ἄρχοντα. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν μῆνα Μάρτιον τοῦ ἔτους 1827 συνῆλθεν ἐν Τροιζήνι ἡ τρίτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἐξέλεξεν ἄρχοντα τῆς Ἑλλάδος δι' ἑπτὰ μόνον ἔτη τὸν ἐκ Κερκύρας ἔξοχον Ἕλληνα καὶ πρῶην ὑπουργὸν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἰωάννην Καποδίστριαν καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Ἡ αὐτὴ δὲ συνέλευσις διώ-

ρισε ναύαρχον μὲν τὸν λόρδον Κόχραν, ἀρχιστράτηγον δὲ τῶν περὶ κῶν δυνάμεων τὸν Ῥιχάρδον Τζώρτς· ἦσαν δὲ καὶ οἱ δύο οὗτοι Ἄγγλοι.

**Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Παράδοσις τῆς
Ἀκροπόλεως.**

Ἡ ἐν Κερατσινίῳ νίκη τοῦ Καραϊσκάκη ἤρξησε πολὺ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου συνηθροίσθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ Πειραιῶς 10,000 μαχηταί, οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Κόχραν νὰ κάμωσιν τῇ 24 Ἀπριλίου γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Κιουταχῆ ὁ ὅποιος ἐπολιόρκει τὴν Ἀκρόπολιν. Ἄλλ' ἀτυχῶς, ἐν ᾧ παρεσκευάζοντο τὰ τῆς ἐφόδου, ἔγεινε τῇ 22 Ἀπριλίου μεταξὺ Ἑλλήνων τινῶν καὶ Τουρκικοῦ τινος ἀποσπάσματος τυχαία τις μικρὰ συμπλοκή, κατὰ τὴν ὁποίαν πάντες οἱ συμπλακέντες Ἕλληνες ἐκινδύνεον νὰ καταστραφῶσι. Τότε δὲ ὁ Καραϊσκάκης, ἐν ᾧ ἔσπευσε νὰ σώσῃ τοὺς κινδυνεύοντας, ἐπληγῶθη ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας καὶ ἐκ τῆς πληγῆς ἀπέθανε τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἀπώλεσε τὸν ἐξοχώτατον στρατάρχην τῆς.

Ἄν καὶ συνέβη ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη, ἡ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ ἀποφασισθεῖσα ἔφοδος δὲν ἀνεβλήθη. Ἐγεινεν αὕτη τὴν ὠρισμένην ἡμέραν· πλὴν δυστυχῶς ἀπέτυχεν ἐντελῶς, διότι οἱ Ἕλληνες κατενικήθησαν καὶ ὑπὲρ τοὺς 1500 ἔπεσον νεκροί. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ δὲ ταύτην ἔφοδον οἱ ἐντὸς τῆς Ἀροπόλεως Ἕλληνες ἀπώλεσαν πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας καί, ἐπειδὴ δὲν εἶχον πλεον τροφᾶς καὶ πολεμοφόδια, ἠναγκάσθησαν νὰ κάμωσι συνθήκην καὶ νὰ παραδώσωσι τὴν Ἀκρόπολιν εἰς τὸν Κιουταχῆν.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν

ἡ Ἑλλάς ἔφθασεν εἰς φοβερὰν θέσιν, διότι πᾶσα σχεδὸν ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἦτο πλέον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἡ δὲ Πελοπόννησος ἐληλατεῖτο ἀκόμη ὑπὸ τοῦ Ἰμβραῖμ.

Ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων. Ἡ ἐν Πύλω ναυμαχία.

Αἱ καταστροφαὶ καὶ αἱ σφαγαί, αἱ ὁποῖαι ἔγειναν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1827, οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν τυράννων καὶ ἡ ἐνδοξος πτώσις τοῦ Μεσολογγίου ἐκίνησε, καθὼς ἦτο ἐπόμενον, τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἀπὸ τοῦ ἔτους λοιπὸν 1826 αἱ δύο μεγάλαι Δυνάμεις Ἀγγλία καὶ Ρωσσία προσεπάθουν διὰ νὰ πείσωσι τὴν Τουρκίαν ν' ἀποδεχθῆ συμβιβασμὸν καὶ νὰ παύσῃ τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμον. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς προσπάθειας τῶν δύο μεγάλων Δυνάμεων ἡ Τουρκία ἐζήτει νὰ καταστρέψῃ τὸ Ἑλληνικὸν γένος· διὰ τοῦτο δὲ ἐξηκολούθει τὸν ἄγριον πόλεμον κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ διέταττε τὸν ἐν Πελοποννήσῳ Ἰμβραῖμ πασᾶν νὰ σφάζῃ καὶ νὰ λεηλατῇ.

Ἐν ᾧ τοιοῦτοτρόπως εἶχον τὰ πράγματα, αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσσία ἠθέλησαν νὰ δώσωσι πλέον τέλος εἰς τὸν φοβερὸν αὐτὸν ἀγῶνα καὶ ἀπεφάσισαν νὰ καταπαύσωσι διὰ τῆς βίας τὰς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ τῇ 14 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1827 σωτήριον πρωτόκολλον διὰ τὴν Ἑλλάδα· συγχρόνως δὲ ἐκάστη τῶν μεγάλων τούτων Δυνάμεων ἀπέστειλεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος στόλον, διὰ νὰ φοβίσῃ τοὺς Τούρκους καὶ ἀναγκάσῃ αὐ-

τούς νὰ παύσωσι τὰς ἀγρίας των σφαγὰς· ἀπετελεῖτο δὲ ὁ μὲν Ἀγγλικὸς στόλος ἐκ δώδεκα πλοίων καὶ εἶχε ναύαρχον τὸν Κοδριγκτῶνα, ὁ δὲ Γαλλικὸς ἐξ ἑπτὰ πλοίων καὶ εἶχε ναύαρχον τὸν Δεριγνῦ, ὁ δὲ Ρωσσικὸς ἐξ ὀκτώ καὶ εἶχε ναύαρχον τὸν Ἐΐδεν.

Οἱ τρεῖς οὗτοι ναύαρχοι τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ὅτε κατέπλευσαν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἔμαθον ὅτι ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος εὕρισκετο ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου (τοῦ Ναυαρίνου), καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· πρὸς δὲ τούτοις ἐπληροφορήθησαν ὅτι ὁ Ἰμβραῖμ ἠτοιμάζετο νὰ λεηλατήσῃ καὶ πάλιν τὴν Πελοπόννησον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν οἱ τρεῖς οὗτοι ναύαρχοι κατέπλευσαν τότε μετὰ τῶν στόλων των εἰς τὴν Πύλον καὶ τῇ 8 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1827 συνῆψαν φοβερὰν ναυμαχίαν πρὸς τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς οὗτος στόλος ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν. Κατὰ τὴν ἐνδοξὸν ταύτην ναυμαχίαν ἐκ τῶν 66 Τουρκοαιγυπτιακῶν πλοίων ἐσώθησαν ὀλίγα, ἐφονεύθησαν δὲ περισσότεροι τῶν 5,000 Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, ἐν ᾧ ἐκ τῶν συμμάχων ἐφονεύθησαν 175 καὶ ἐπληγώθησαν 451. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν διὰ τοῦ αἵματος τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐπεσφραγίσθη ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος.

Ἄφιξις Ἰωάννου Καποδιστρίου. Ἀναχώρησις τοῦ Ἰμβραῖμ.

Ὁ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως ἐκλεχθεὶς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας, ἀφ' οὗ μετέβη εἰς Πετρούπολιν, εἰς Παρισίους καὶ εἰς Λονδῖνον καὶ συνενοήθη μετὰ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, κατέπλευσε τῇ 8 Ἰανουαρίου

τοῦ 1828 εἰς Ναύπλιον καὶ ἐκ Ναυπλίου τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς μετέβη εἰς Αἴγιναν. Ἀφ' οὗ δὲ ἔδωκεν ἐν Αἰγίνῃ τῇ 29 Ἰανουαρίου τὸν ὄρκον, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε δὲ τότε μεταβληθῆ ἡ Ἑλλὰς πανταχοῦ εἰς ἐρείπια καπνίζοντα.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Κυβερνήτης προσεπάθει νὰ τακτοποιήσῃ τὸ Ἔθνος, ὁ Ἰμβραῖμ μετὰ λύσσης ἤρπαζεν, ἠχμαλώτιζε καὶ ἔκαιε καὶ ἐν γένει κατέστρεφε τὴν Πελοπόννησον. Ἡ θέσις λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος ἦτο φοβερά. Ἀλλὰ τελευταῖον κατ' ἀπόφασιν τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων ἔφθασεν εἰς Πελοπόννησον περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1828 ὁ Γάλλος στρατάρχης Μαιζὼν μετὰ 14,000 Γάλλων καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Ἰμβραῖμ ν' ἀποπλεύσῃ τῇ 22 καὶ 23 Σεπτεμβρίου ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἀπηλλάγη ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ αἰμοβόρου ἐκείνου Αἰγυπτίου, ὁ ὁποῖος πανταχοῦ, ὅπου ἐπάτησε τὸν πόδα του, ἔφερε τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰμβραῖμ οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὰ φρούρια τῆς Πύλου, τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Ρίου καὶ ἀνύψωσαν ἐπ' αὐτῶν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν μετὰ τῶν σημαῖων τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων. Ἀφ' οὗ δὲ κατώρθωσαν πάντα ταῦτα οἱ εὐγενεῖς οὗτοι Γάλλοι, ἀπῆλθον τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς Γαλλίαν.

Ἰδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου Ἰωάν. Α'. Γεώργιος Α'.

Τῇ 10 Μαΐου τοῦ ἔτους 1829 αἱ τρεῖς προστατίδες Δυνάμεις ὑπέγραψαν ἐν Λονδίῳ πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρυθῆ κράτος Ἑλληνικόν, τὸ

ὁποῖον νὰ εἶνε μὲν ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ Χριστιανοῦ ἡγεμόνος. Ὁρίσαν δὲ νὰ περιλαμβάνη τὸ Ἑλληνικὸν κράτος πάσας τὰς χώρας, τὰς κειμένας πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς Κυκλάδας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν Δυνάμεων διεμαρτυρήθη ἡ τετάρτη Ἑθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία συνήλθε κατὰ μῆνα Ἰουλίον τοῦ ἔτους 1829 εἰς τὸ Ἄργος· ἐζήτησε δὲ ἡ συνέλευσις αὕτη παρὰ τῶν Δυνάμεων νὰ ἀυξηθῶσι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα τελεία ἀνεξαρτησία. Εὐτυχῶς τὴν αἴτησιν ταύτην τῆς συνελεύσεως ἀπεδέχθησαν αἱ Δυνάμεις καὶ κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1830 ὑπέγραψαν ἄλλο πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἴδρυον ἀνξάρτητον Ἑλληνικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ Χριστιανοῦ ἡγεμόνος· διὰ τοῦ πρωτοκόλλου δὲ αὐτοῦ ὠρίσαν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος τὸν πρίγκηπα τοῦ Σάξ-Κοβούργου Λεοπόλδον καὶ ὠρίσαν νὰ περιλαμβάνη τὸ κράτος μόνον τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι κεῖνται πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ καὶ Ἀγελώου. Ἀλλ' ὁ Λεοπόλδος ἐπεθύμει νὰ κυβερνήσῃ κράτος καὶ οὐχὶ γωνίαν. Διὰ τοῦτο ἐκίνησε πάντα λίθον νὰ πείσῃ τὰς Δυνάμεις ν' ἀυξήσωσι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν καὶ νὰ προσθέσωσιν εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν παλυπαθῆ Κρήτην. Ἀλλ' αἱ δυνάμεις ἀπέρριψαν τὴν αἴτησιν του ταύτην. Διὰ τοῦτο ὁ εὐγενὴς Λεοπόλδος δὲν ἀπεδέχθη τὸν θρόνον.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἔφθασαν εἰς τὴν χειρίστην θέσιν. Πανταχοῦ ἦτο φοβερὰ ἀταξία καὶ ἀναρχία· αὐτὸς δὲ ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας ἐδολοφονήθη ἐν Ναυπλίῳ τῇ 27ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1831 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου καὶ

Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη καθ' ἣν στιγμὴν εἰσῆρχετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Ἔνεκα δὲ τῆς καταστάσεως ταύτης αἱ Δυνάμεις ἔσπευσαν νὰ εὕρωσι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἄλλον κατάλληλον ἡγεμόνα καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ προλάβωσι τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς χώρας. Τῇ 26 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1832 αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις καὶ ἡ Βαυαρία ὑπέγραψαν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνηγόρευσαν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος τὸν Ὅθωνα, ὁ ὁποῖος ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Χάριν δὲ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ἀνέδειξαν αἱ Δυνάμεις τὴν Ἑλλάδα βασίλειον καὶ συγχρόνως ἠύξησαν τὰ ὅρια πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ Ἀμβραχικοῦ κόλπου. Ὅστε τὸ ἰδρυθὲν βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλάδων νήσων καὶ τῆς Εὐβοίας μετὰ τῶν πρὸς βορρᾶν αὐτῆς νειμένων Σποράδων νήσων.

Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Ὅθων ὁ Α' ἔφθασεν εἰς τὸ Ναύπλιον τῇ 26 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1833· ἀπεβιβάσθη δὲ εἰς τὸ Ναύπλιον, διότι ἡ πόλις ἐκείνη ἦτο τότε πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ἦτο δὲ τότε ὁ Ὅθων ἀνήλικος. Διὰ τοῦτο ἀμέσως τότε συνεστάθη ἀντιβασιλεία ἐκ τριῶν γερμανῶν συμβούλων τοῦ Βασιλέως, ἡ ὁποία ἐκυβέρνησε τὸ κράτος μέχρι τῆς 20 Μαΐου τοῦ ἔτους 1835, ὁπότε ὁ Ὅθων συνεπλήρωσε τὴν νόμιμον ἡλικίαν καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν. Πρωτεύουσα δὲ τοῦ κράτους κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1835 ἔγειναν αἱ Ἀθῆναι. Ὅστε ὁ Ὅθων, ὅτε ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, ἠτύχησε νὰ ἔχη τὴν ἔδραν του εἰς τὴν ἑνδοξὸν ταύτην πόλιν. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ Ὅθων 29 περίπου ἔτη, δηλαδὴ μέχρι τῆς δεκάτης Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1862, ὁπότε ἐξεθρονίσθη.

Μετά τὸν Ὀθωνα ἢ Ἐθνικὴ συνέλευσι, τῶν Ἑλλήνων τῇ 18 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1863 ἐξέλεξε Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος τὸν λαοφιλῆ βασιλέα ἡμῶν Γεώργιον τὸν Α, ὁ ὁποῖος εἶνε υἱὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ τοῦ Θ'. Κατῆλθε δὲ ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν Γεώργιος εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1863. Ὀλίγον δὲ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως ἡ Ἀγγλία χαριζομένη εἰς Αὐτὸν παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπτάνησον. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1881 παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ἅπανα σχεδὸν ἡ Θεσσαλία καὶ ἐκ τῆς Ἡπείρου ἢ Ἄρτα μετὰ μικρᾶς λωρίδος γῆς.

Οὐδὲν ἔθνος, διὰ τὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ὑπέστη τόσας θυσίας, ὅσας ὑπέστη τὸ ἔθνος ἡμῶν. Αἱ θυσίαι δ' αὗται εἶνε μεγίστη ἀπόδειξις ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀποτελεῖται ἐξ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι τὸ φρόνημα ὑψηλὸν καὶ τὴν καρδίαν εὐγενῆ. Πλούσιοι καὶ πτωχοί, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, γέροντες καὶ νέοι ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας ἵδρυσαν τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ εἶνε μικρόν, εἶνε ὅμως ὑπερήφανον, διότι διέρρηξε δεσμὰ φοβερώτατα. Εἶθε ἢ σπουδάζουσα νεολαία νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῶν Πατέρων ἡμῶν καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλ-
μεγάλην καὶ ἰσχυράν.

ΤΕΛΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 11 Σεπτεμβρίου 1895.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἄριθ. { πρωτ 14,977
          { διεκπ. ....

Πρὸς τὸν κ. Ἄлк. Ἰωαννίδην

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ 123 ἄρθρον τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1836 δικτάγματος «περὶ ὀργανισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων» τὸ ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1856 «περὶ διδασκτικῶν βιβλίων κλπ» δικτάγμα, τὸν ΒΤΓ' νόμον τῆς 12 Ἰουλίου 1895 «περὶ διδασκτικῶν βιβλίων τῆς τε δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαίδευσως» τὸ ἀπὸ 3 Αὐγούστου ἐ. ἔτους Β. δικτάγμα καὶ τὴν ὑποβληθεῖσαν ἡμῖν ἐκθεσιν τῆς οὐκείας Ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδασκτικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν μθητῶν τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης, καθ' ἣν τὸ ὑμέτερον σύγγραμμα Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον ἐνεκρίθη ὡς εἰσαχθῆ πρὸς διδασκαλίαν τῶν μθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀμφοτέρων τῶν φύλων διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1895 — 96.

Συμφώνως δὲ τῇ γνώμῃ τῆς ἐπιτροπείας ὀρίζομεν τμητὴν αὐτοῦ λεπτὰ ὀγδοοκκοντα πέντε (ἀριθ 85).

Ὁ Ὑπουργὸς

Δ. Πετριδης

Σ. Μ. Παρίσης

